

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติด้านมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาศูนย์เด็กเล็ก ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเสนอผลการศึกษาตามลำดับดังนี้

1. นโยบายในการพัฒนาเด็ก
2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก
3. การจัดบริการศูนย์เด็กเล็ก
4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ
5. การพัฒนาบุคลากร
6. การประเมินการดำเนินงานศูนย์เด็กเล็ก
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. นโยบายในการพัฒนาเด็ก

เด็กเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเด็กคือผู้สืบทอดทุกสิ่งทุกอย่างของสังคมมนุษย์ การวางรากฐานให้แก่เด็กที่มั่นคงเป็นเสมือนการทำงานของวิศวกรในการวางรากฐานสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ที่จะต้องอยู่คู่กับสังคมเพื่อรองรับการใช้งานต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยในการสร้างเด็กให้กับสังคมอนาคตนั้น จะต้องเริ่มต้นโดยเร็วที่สุดตั้งแต่วัยแรกเริ่มหรือที่เรียกว่าเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งของวัยอื่น ๆ โดยการให้เด็กได้มีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาครบทุกด้านอย่างเหมาะสมตามระดับวัย ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า เด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่มีอายุอยู่ระหว่างแรกเกิดถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรืออยู่ในวัยก่อนเข้าเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, 5) อาจเข้ารับบริการการศึกษาในสถานบริการสำหรับเด็กระดับปฐมวัยที่เปิดให้บริการในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น ศูนย์เด็กเล็ก

โรงเรียนอนุบาลหรือสถานรับเลี้ยงเด็กหรือที่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น แต่ทำหน้าที่ให้การอบรมดูแลและพัฒนาเด็ก หรืออาจได้รับการดูแลโดยครอบครัวที่บ้านก็เป็นได้ ด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต และต้องรับภาระในการดูแลตนเอง พัฒนาสังคมตลอดจนประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อจากผู้ใหญ่ในวันนี้ ประเทศชาติจึงต้องฝากความหวังไว้กับเด็กของชาติอย่างหลีกเลี่ยงมิพ้น หากการเตรียมเด็กในวันนี้กำหนดทิศทางและรูปแบบการดำเนินงานที่ถูกต้อง ชัดเจน ย่อมสามารถนำแนวนโยบายสู่การปฏิบัติได้โดยง่ายและบรรลุเป้าหมายดังที่ประเทศชาติต้องการ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาระบบใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาแนวนโยบายก่อนเป็นอันดับแรก นับเป็นคุณูปการแก่เด็กปฐมวัยของประเทศไทยที่ผู้มีบทบาทหน้าที่และกลุ่มนักปกครองในทุกระดับได้ร่วมบรรจุแนวนโยบายการพัฒนาเด็กไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตลอดจนแสดงแนวคิด หลักการในการพัฒนาเด็กวัยนี้ไว้ในเอกสารวิชาการจำนวนมาก เป็นเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องสามารถถ้อยนโยบายสู่การปฏิบัติได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการจัดการศึกษา ดังกระแสนโยบายพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2545 อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550, 1) ที่มีใจความว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้คนมีความรู้และคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จะช่วยให้อยู่รอดในโลกได้ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมส่วนรวม” จากพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การศึกษา คือ เครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ นโยบายการพัฒนาเด็กโดยการจัดการศึกษา จึงต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นเสมือนกฎหมายทางการศึกษาและกำหนดไว้ในหลักฐานเอกสารตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็ก (กรมอนามัย, 2546, 1) ดังปรากฏในมาตราต่างๆ ดังนี้

มาตรา 30 ให้เด็กมีฐานะเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมในการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

มาตรา 43 ให้เด็กทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาตรา 53 คุ้มครองถึงเด็กที่ไม่มีผู้ดูแลให้ได้รับการเลี้ยงดูและศึกษาอบรมจากรัฐ

จากรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 มาตรา 43 และมาตรา 53 แสดงให้เห็นว่า เด็กคือบุคคลที่มีสิทธิในฐานะเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ในการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและต้องได้รับการบริหารการศึกษาจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตลอดจนได้รับการคุ้มครองดูแลจากรัฐกรณีไม่มีผู้ดูแล

1.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, 5) ได้กล่าวถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

หมวด 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตราที่ 6 เป็นการยืนยันให้เห็นว่า เด็กต้องได้รับการศึกษาและพัฒนาครบทุกด้าน จนสามารถดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

1.3 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศใช้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ในปีพุทธศักราช 2532 โดยประเทศไทยลงนามในภาคยานุวัติสารรับอนุสัญญา เมื่อ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 มีสาระที่แสดงถึงการมุ่งปกป้องและส่งเสริมเด็กในฐานะของบุคคลที่มีคุณค่าสำคัญส่งผลให้ประเทศที่ลงนามในอนุสัญญา จะต้องปกป้องและส่งเสริมสิทธิพื้นฐานของเด็ก 4 ประการด้วยกัน คือ (กรมอนามัย, 2547, 1)

1.3.1 สิทธิในการอยู่รอด ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการด้านสาธารณสุข สิทธิที่จะได้รับการจดทะเบียน และมีชื่อทันทีตั้งแต่เกิด

1.3.2 สิทธิในการได้รับการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและอารมณ์

1.3.3 สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง ได้แก่ การคุ้มครองจากการทำร้าย ทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง การแสวงหาผลประโยชน์ การลักพา ฯลฯ

1.3.4 สิทธิในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การแสดงความคิดเห็น การได้รับข้อมูลข่าวสาร การแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของเด็ก รวมถึงการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หนังสืออื่น ๆ เพื่อเด็ก

โดยการเป็นองค์กรสากลเพื่อเด็กของทุกชนชาติในโลก องค์การสหประชาชาติได้ประกาศสิทธิเด็กในการอยู่รอด ได้รับการพัฒนา ได้รับการคุ้มครองและมีส่วนร่วมรับข้อมูล

ข่าวสารตลอดจนแสดงออกตามความเชื่อ เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงโอกาสที่เท่าเทียมของเด็กในการเข้าถึงบริการเพื่อการเติบโตและพัฒนาภายใต้การคุ้มครองขององค์กรระหว่างประเทศ

1.4 ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย

จากการที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในปีพุทธศักราช 2532 ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศภาคีสมาชิกของสหประชาชาติ ได้นำเอาอนุสัญญานี้มาบังคับใช้ไปจัดทำเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็ก และประกาศใช้ปฏิญญาเพื่อเด็ก ในปีพุทธศักราช 2533 โดยกำหนดให้ใช้เป็นเกณฑ์เพื่อการพัฒนาเด็กไทยภายใต้แนวคิด“สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก(สพด.)” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537, 4) อันเป็นเสมือนแนวทางที่ต้องดำเนินการปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลร่วมกัน สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก ทั้ง 7 ประการ มีดังนี้

1.4.1 ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความต้องการด้านอาหาร การติดตามเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโต และพัฒนาการ การได้รับภูมิคุ้มกันโรค การได้รับการรักษาพยาบาล การให้บริการดูแลเด็ก รวมทั้งที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งการพักผ่อนและนันทนาการ

1.4.3 ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม ให้สอดคล้องกับศักยภาพของเด็ก

1.4.4 ความต้องการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้มีความรู้ ความคิด ความริเริ่ม และสามารถสร้างแบบแผนชีวิตที่ดีงามได้

1.4.5 ความต้องการด้านวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งศีลธรรมและศาสนา

1.4.6 ความต้องการในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ รวมทั้งบริการฝึกอบรมจากรัฐ และจากผู้มีประสบการณ์

1.4.7 ความต้องการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ในเรื่องการเมืองการปกครองและการตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมาย

จากแนวคิดหลักการในการพัฒนาเด็กของหน่วยงาน องค์กรและคณะบุคคลดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ ล้วนมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญโดยแสดงจุดยืนอันมั่นคงสอดคล้องประสานกันทุกส่วนในการพัฒนาเด็ก มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้วยการจัดบริการที่ครอบคลุม เพื่อให้เด็กได้รับสิทธิและโอกาสในการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ภายใต้ความ

รับผิดชอบขององค์กร และบุคคลผู้เกี่ยวข้องในบริบทของสังคมท้องถิ่นและสังคมโลก โดยให้รอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ ได้รับศักดิ์ศรีและสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นคนที่มีมาแต่กำเนิด เฉกเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

1.5 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเด็กของกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, 3-5) ได้กำหนดแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาเด็กปฐมวัยไว้ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และกำหนดไว้เป็นหลักการในการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยนำเสนอไว้ 4 แนวคิด ดังต่อไปนี้

1.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก พัฒนาการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัย โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี

พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก อาทิพัฒนาการทางร่างกาย มีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อน หรือพัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางบุคลิกภาพ อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดีถ้าในแต่ละช่วงอายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิด มีโอกาสช่วยเหลือตนเอง ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้อบ ๆ ตนเอง

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก เป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าใจเด็ก สามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น

1.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดี ถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่นและปลอดภัย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

1.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่นเด็กมีโอกาสด้านอื่น ๆ ของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นหนทางที่เด็กจะสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ จากสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นและกับธรรมชาติรอบตัว

1.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป ผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากคนได้อย่างราบรื่น มีความสุข

จากแนวคิดพื้นฐานข้างต้น กรมวิชาการได้นำมากำหนดเป็นปรัชญาในการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กรมวิชาการ, 2546, 3-5)

1.6 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

จากปรัชญาการศึกษาปฐมวัย กรมวิชาการ (2546, 5-7) ได้นำมาจัดทำเป็นหลักการในการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยรายละเอียด 6 ประการดังต่อไปนี้

1.6.1 การจัดการศึกษาปฐมวัยต้องมีการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็ก โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่ และประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะได้รับต้องมีความหมายกับตัวเด็ก เป็นหลักสูตรที่ให้โอกาสทั้งเด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส และเด็กพิเศษ ได้พัฒนา รวมทั้งยอมรับในวัฒนธรรมและ

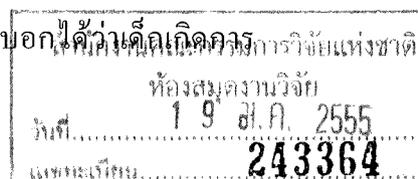
ภาษาของเด็ก พัฒนาเด็กให้รู้สึกเป็นสุขในปัจจุบัน มิใช่เพียงเพื่อเตรียมเด็กสำหรับอนาคตข้างหน้าเท่านั้น

1.6.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการ ความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ผู้สอนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลายไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย ให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และโลกที่เด็กอาศัยอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นเสมือนสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กแต่ละคนที่จะเรียนรู้และสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย

1.6.3 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ผู้สอนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอย่างมาก ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำตามเป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการจัดสภาพแวดล้อม ประสบการณ์และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กที่ผู้สอนและเด็กมีส่วนร่วมที่จะริเริ่มทั้ง 2 ฝ่าย โดยผู้สอนจะเป็นผู้สนับสนุน ชี้นำ และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ส่วนเด็กเป็นผู้ลงมือกระทำ เรียนรู้ และค้นพบด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้สอนจะต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแลรับผิดชอบก่อน เพื่อจะได้วางแผน สร้างสภาพแวดล้อม และจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้สอนต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ปรับปรุง ใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเด็ก

1.6.4 การบูรณาการการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม หนึ่งกิจกรรมเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ ดังนั้น เป็นหน้าที่ของผู้สอนจะต้องวางแผนการจัดประสบการณ์ในแต่ละวันให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลายกิจกรรม หลากหลายทักษะ หลากหลายประสบการณ์สำคัญ อย่างเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้

1.6.5 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินเด็กปฐมวัยยึดวิธีการสังเกตเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนจะต้องสังเกตและประเมินทั้งการสอนของตนและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กว่าได้บรรลุตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลที่ได้จากการสังเกตพัฒนาการจากข้อมูลเชิงบรรยาย จากการรวบรวมผลงาน การแสดงออกในสภาพที่เป็นจริง ข้อมูลจากครอบครัวของเด็ก ตลอดจนการที่เด็กประเมินตนเองหรือผลงานสามารถบอกได้ว่าเด็กเกิดความคิด

เรียนรู้และมีความก้าวหน้าเพียงใด ข้อมูลจากการประเมินพัฒนาการจะช่วยผู้สอนในการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งให้เห็นความต้องการพิเศษของเด็กแต่ละคน ใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารกับพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็ก และขณะเดียวกันยังใช้ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้กับเด็กในวัยนี้ได้อีกด้วย

1.6.6 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโตขึ้นมา ผู้สอน พ่อแม่ และผู้ปกครองของเด็กจะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องยอมรับและร่วมมือกันรับผิดชอบ หรือถือเป็นหุ้นส่วนที่จะต้องช่วยกันพัฒนาเด็กให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ดังนั้น ผู้สอนจึงมีใจจะแลกเปลี่ยนความรู้กับพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเท่านั้น แต่จะต้องให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเนื้อหาหลักสูตรตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงหลักการจัดที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

จากแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยที่กำหนดไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้ความสำคัญกับการเป็นปัจเจกบุคคลของเด็ก ซึ่งต้องให้การยอมรับและให้โอกาสในการเติบโตอย่างเท่าเทียมจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเด็ก ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ แสดงถึงนโยบายและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาเด็กของไทยที่ได้มีการนำเสนอไว้โดยสอดคล้องกัน ในการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก จึงต้องให้ความสำคัญต่อเป้าหมายหลักของชาติเป็นเบื้องต้น จึงจะสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานของหน่วยงานย่อยระดับปฏิบัติได้อย่างบังเกิดผล ก่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย นโยบายที่ได้กำหนดไว้อย่างสอดคล้องกัน

2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

การพัฒนาหน่วยงานทางสังคมใดใดในยุคโลกไร้พรมแดนเช่นปัจจุบัน โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีบุคคลหลายฝ่ายต้องมาพบปะกันเพื่อผลประโยชน์และเป้าหมายร่วมกัน เช่น ศูนย์เด็กเล็กย่อมหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันไม่ได้ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับใดระดับหนึ่งระหว่างบุคคลผู้มีผลประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ เพื่อให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์ มีระบบ มีทิศทางที่ชัดเจน องค์กรที่ดำเนินงานพัฒนาเด็ก ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก จึงควรให้ความสำคัญต่อกระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่

สามารถเปิดกว้างให้ทุกฝ่ายได้พัฒนาศักยภาพ และความสามารถในการค้นหาทุนเดิมในการมีส่วนร่วมของตน และนำออกมาหลอมรวมกัน เพื่อใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคลอย่างอิสระและเต็มความสามารถ

ในอดีตที่ผ่านมาการบริหารราชการแผ่นดินของไทยเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญโดยการปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทย โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้นำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้เสนอการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยกำหนดพันธกิจของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดีอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย โปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจและกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549, 1-10) โดยวิสัยทัศน์การพัฒนาข้างต้นจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้หากปราศจากการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมไทยสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จึงได้เสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาและการจัดการศึกษาตามลำดับดังนี้

2.1 กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา

2.1.1 ความเป็นมาของกระบวนทัศน์

คำว่า กระบวนทัศน์ ถูกนำมาใช้ในทางวิทยาศาสตร์โดย คูห์น (Kuhn, 1996, 96-105) เขาได้อธิบายถึงการปฏิรูปทางวิทยาศาสตร์ 3 ระยะ คือ ระยะก่อนกระบวนทัศน์ (Pre Paradigm Phase) ซึ่งมีการแข่งขันกันด้านความคิด ทำให้เกิดการสังเกตและการรวบรวมความจริงไว้ ระยะนี้จบสิ้นลงเมื่อสถาบันต่างๆ ยอมรับความคิดร่วมกัน จึงกลายเป็นการก่อกำเนิดของวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ เมื่อสามารถนำความจริงมาสัมพันธ์กันได้ ระยะที่สองคือ ยุคกระบวนทัศน์ (Paradigm Phase) เป็นช่วงที่มีการยอมรับแนวคิดร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมตัวของศาสตร์สาขาวิทยาศาสตร์ สามารถอธิบายความจริงร่วมกันและยอมรับร่วมกัน เป็นการรวมตัวของผู้ชำนาญการสาขาต่างๆ (Professional Discipline) มีสิ่งพิมพ์และตำราในศาสตร์ของตน มีแนวทางการวิจัยที่ผู้อยู่ในศาสตร์สาขาต่างๆ ริเริ่มและดำเนินงานติดต่อกันไปหลายชั่วอายุคนด้วยความ

อดทนและเสียดสี เพื่อบังคับธรรมชาติให้เข้ามาอยู่ในกรอบมโนทัศน์ของผู้เชี่ยวชาญสาขานั้นๆ ระยะเวลาที่สามคือ ยุคกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm Phase) เกิดขึ้นเมื่อวิทยาศาสตร์ปกติเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดที่ซึ่งมีอยู่แล้วตลอดเวลา โดยระยะแรกอาจถูกกละเลยหรือไม่ยอมรับรู้ เพราะการรับรู้มีอิทธิพลต่อความคาดหวัง ซึ่งความคาดหวังทางวิทยาศาสตร์ไม่เพียงแต่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากเครื่องมือทดลองตลอดจนความกดดันทางสังคมด้วย การที่วิทยาศาสตร์ปกติไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ จึงเกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งน่าจะแก้ปัญหาความคิดปกติได้ดีกว่า ความสำเร็จของการแก้ปัญหาเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เก่ามาสู่กระบวนทัศน์ใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ (Worldwide) เปลี่ยนแปลงการรับรู้ให้กลายเป็นทฤษฎี คูห์นเป็นบุคคลที่เป็นปฐมคิด (First Thought) ด้านกระบวนทัศน์ เขาได้ให้ความหมายของกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ว่าหมายถึง กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) หรือวิสัยทัศน์ (Guiding Vision) หรือโลกทัศน์ (A View of the World) คือลักษณะของศาสตร์ที่สุกงอม หรือเครือข่ายกรอบแนวคิดที่สานต่อกันด้วยวินัยเดียวกันนั้นถือว่าเป็นกระบวนทัศน์เช่นกัน

2.1.2 ความหมายของกระบวนทัศน์ (Paradigm)

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า กระบวนทัศน์ไว้หลายท่านได้แก่ โฮล์ทและริชาร์ดสัน (Holt and Richardson อ้างใน Golembieski, 1977, 205) กล่าวว่า กระบวนทัศน์ หมายถึงแบบแผนหรือกรอบเค้าโครงที่กำหนดรูปแบบ แนวทางการพัฒนาเชิงวิทยาศาสตร์ประกอบด้วยแนวความคิดเชิงทฤษฎี ทฤษฎี กฎ ปัญหาและข้อเสนอแนะ ส่วน เจลิมพล ศรีหังษ์ (2548: 51) กล่าวว่ากระบวนทัศน์ หมายถึง การกำหนดแก่นของปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในลักษณะภาพรวม ซึ่งได้รับการยอมรับจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาหนึ่งและใช้เป็นพื้นฐานร่วมกันในการศึกษา ค้นคว้าหาคำตอบ หรืออธิบายรายละเอียดต่อไป กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ หมายถึง แบบแผน รูปแบบ แนวทางของความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ก่อตัวขึ้นมาตามประเด็นปัญหาที่ประสบ สามารถนำแนวคิดนั้นไปชี้้นำการปฏิบัติสู่การแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

2.1.3 แนวทางการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อสังคมใหม่ที่ประชาชนต้องช่วยเหลือตนเองมากกว่าการพึ่งพาผู้อื่นและต้องรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้การปฏิบัติและปรับปรุงการทำงานตอบสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาของตนเอง เป็นการพัฒนาระดับฐานล่างอย่างมีเป้าหมายหรือที่เรียกว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม นั่นเอง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาใดใดก็ตามในสังคมปัจจุบัน จึงให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมที่เน้นการดำเนินกิจกรรมตาม

ศักยภาพของบุคคลซึ่งรวมตัวกันเพื่อเป็นเจ้าของงานให้เกิดความเข้มแข็ง มุ่งสู่เป้าหมายที่มีความเจริญก้าวหน้าในงาน และลดปัญหาอุปสรรคที่ต้องเผชิญลงด้วยตัวของเขาเอง ดังที่ อรุณี เวียงแสง และคณะ (2548, 2) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนทัศน์ในการพัฒนา เป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการค้นหาองค์ความรู้และนำความรู้ที่ได้สั่งสมของชุมชนมาจัดการแก้ไขปัญหาของแต่ละชุมชน ประเด็นสำคัญของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ ต้องเน้นการดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมาย หรือนำเป้าหมายของงานมาเป็นตัวตั้งของความสำเร็จและให้โอกาสแก่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามานำเสนอวิธีคิดที่แปลกใหม่ตลอดจนร่วมใช้ศักยภาพที่มีอยู่ทุกส่วนเพื่อการแก้ไข เยียวยา สร้างสรรค์ พัฒนางานอย่างมีระบบ มีขั้นตอนตามสภาพปัญหาของชุมชน หรือเปิดรับองค์ความรู้จากภายนอกเพื่อผสมผสานการแก้ปัญหาโดยรอบคอบ สร้างความสำเร็จที่สมบูรณ์และยั่งยืนในหน่วยงานนั้นๆ ได้

2.2 กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นการพัฒนามนพื้นฐานวิธีคิดที่แตกต่างไปจากวิถีปฏิบัติที่คุ้นชิน เพื่อกำหนดวิธีการ วิธีปฏิบัติในระบบและกระบวนการใหม่ๆ ให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีโอกาสหลอมรวมศักยภาพเข้าด้วยกันจนเกิดความแข็งแกร่งของหมู่คณะ โดยผสมผสานบูรณาการความคิดและความสามารถให้ผสมกลมกลืนกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่ง อรุณี เวียงแสงและคณะ (2548, 10-12) ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานและแนวทางปฏิบัติในการมีส่วนร่วมตามกระบวนทัศน์ใหม่ไว้ดังนี้

2.2.1 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมาจากแนวคิดพื้นฐานการยอมรับในปัจเจกบุคคลและวิธีการปฏิบัติ 5 ประการดังนี้

2.2.1.1 เชื้อมั่นและเคารพ ในศักดิ์ศรีความเป็นคน ว่าเป็นผู้มีความสามารถในการคิดได้ เรียนรู้ได้จากสภาพแวดล้อม สามารถเผชิญกับเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ และดำรงตนอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้

2.2.1.2 เชื้อมั่นในศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ว่าสามารถจัดระบบโครงสร้างภายในสังคมของตนเองได้ เช่น การอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน หรือพัฒนาปรับปรุง สภาพแวดล้อมที่ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สั่งสมมานาน

2.2.1.3 เชื้อมั่นในความร่วมมือและยอมรับในความหลากหลายทางความคิด โดยที่ปัญหาในชุมชน มักมีความซับซ้อน ผูกโยงระหว่างกัน จำเป็นต้องอาศัยความคิดและการผนึกความคิด ของคนหลายฝ่าย โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและ

สร้างสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาในชุมชนและสังคมของตนในลักษณะของการใช้มุมมองที่แตกต่างกันออกไป

2.2.1.4 เชื้อมั้นในแนวทางการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างคนและทรัพยากรธรรมชาติ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง มุ่งพัฒนาคนให้มีความสามารถ พัฒนาความรู้และทักษะที่เอื้อต่อการบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน 4 อย่างพอเพียง พอประมาณและมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวถึงอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้

2.2.1.5 การทำงานพัฒนา แบบมีส่วนร่วมโดยต่อเนื่อง ต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมเพื่อให้บุคคลได้ทำความเข้าใจกับความสามารถและปัญญาของตน และพยายาม แสดงศักยภาพ ตามความถนัดของตน เพื่อนำไปบูรณาการกับศักยภาพของผู้อื่น และร่วมกันแก้ไขปัญหาลักษณะของการระดมความคิด อุทิศแรงงาน ประสานประโยชน์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวความคิดการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่นั้น เป็นการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเหตุผลของการนำทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเห็นว่า บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นคนที่มีความคิดและคิดเป็น มีศักยภาพในการกระทำหากมีโอกาสได้ปฏิบัติ การคิดที่หลากหลายแง่มุมให้ประโยชน์มากกว่าเพราะจะช่วยอุดช่องโหว่ที่ปรากฏขึ้นได้และในการพัฒนานั้นต้องเปิดโอกาสให้คนเป็นศูนย์กลาง เพราะคนมีพลังในการขับเคลื่อนที่ดีที่สุด โดยเฉพาะเมื่อนำพลังนั้นมาประสานกันในทางบูรณาการ และนำสู่การปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ และมีเหตุผล ย่อมบังเกิดผลดี มีความสมบูรณ์ด้วยความมุ่งมั่นของคน

2.2.2 การมีส่วนร่วม

ด้วยเหตุที่ แนวคิดใหม่ของการพัฒนา มุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่แผ่คลุมไปทั่วทุกกิจกรรมของสังคมปัจจุบัน ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงการมีส่วนร่วมซึ่งจะเป็นกระบวนการหลักอันสำคัญที่ใช้ขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีรายละเอียดครอบคลุมทุกส่วนดังนี้

2.2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นคำที่ถูกนำมาใช้ในกิจกรรมพัฒนาในทุกวงการเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลที่เป็นสมาชิกและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจการใดกิจการหนึ่งของหมู่คณะ (สุนทรีย์ พรหมเมศและผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2526, 181) หรืออาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน เสียสละทรัพย์ แรงงาน ร่วมปฏิบัติตามโครงการหรือ

กิจกรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน (นิคม แสงผัด, 2540, 7 และอุทัย บุญประเสริฐ, 2542, 87)

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ารวดเร็ว กว่าที่ควรจะเป็น เพราะเป็นกิจกรรมที่มาจากการตัดสินใจ การได้ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และประเมินผลประโยชน์ร่วมกันของคณะบุคคล ช่วยให้ผู้บุคคลมีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการกับเรื่องราว หรือปัญหาของตนเอง มีโอกาสจัดการและควบคุมกระบวนการในการใช้ทรัพยากรและปัจจัยที่มีอยู่เป็นทุนเดิมของตนในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน เพื่อให้ เกิดคุณภาพชีวิตและการดำเนินงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสร้างสรรค์และเป็นสุข

2.2.2.2 การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะจัดโดยหน่วยงานใดก็ตาม ต้อง ดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งในด้านการมีส่วนร่วม นั้นได้กล่าวถึงไว้ในหมวดและมาตราต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 9–12)

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 24 (6) สถานศึกษาต้องประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา และผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยสถานศึกษาจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 29 สถานศึกษาต้องร่วมมือกับครอบครัวในการจัดกระบวนการ เรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใน ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จัก เลือกรวมปัญหาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความ ต้องการ รวมทั้งหาวิธีสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา 38 (2) ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อ การศึกษาโดยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน...ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วน ร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระ ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

กล่าวได้ว่าในการจัดการศึกษานั้น ต้องมีการประสานความร่วมมือกัน ระหว่างสถานศึกษากับบิดามารดา เพื่อร่วมกันจัดการเรียนรู้ทั้งในแง่ของการพัฒนา ครอบครัว

และชุมชนให้มีความรู้ และนำความรู้ที่กลับมามีกำลังร่วมกันในการจัดการศึกษา และการรับบริการด้านทรัพยากรเพื่อการศึกษาจากครอบครัวและชุมชนตามความจำเป็นและเป็นไปได้ ในทางปฏิบัตินั้น การมีส่วนร่วม อาจมิใช่การมีส่วนร่วมของบิดามารดาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกฝ่ายที่ต้องเข้ามาเป็นกรรมการบริหารสถานศึกษาและสนับสนุนการพัฒนาสถานศึกษาโดยวิธีการและบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป

2.2.2.3 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980 อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60) ได้นำเสนอทฤษฎี 3 มิติในการมีส่วนร่วมในมิติของประเภทของการมีส่วนร่วม กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมและวิธีการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

มิติ 3 มิติของการมีส่วนร่วม

มิติที่ 1 ประเภทของการมีส่วนร่วม (What) ประกอบด้วย

- (1) มีส่วนร่วมตัดสินใจ (Participation in Decision Making)
- (2) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน (Participation in Implementation)
- (3) มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)
- (4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

มิติที่ 2 กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม (Who) ประกอบด้วย

- (1) กลุ่มคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้น ๆ (Local People)
- (2) ผู้นำท้องถิ่น (Local Leaders)
- (3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government Personnel)
- (4) เครือข่ายนานาชาติ (Foreign Personnel)

มิติที่ 3 วิธีการมีส่วนร่วม (How) ประกอบด้วย

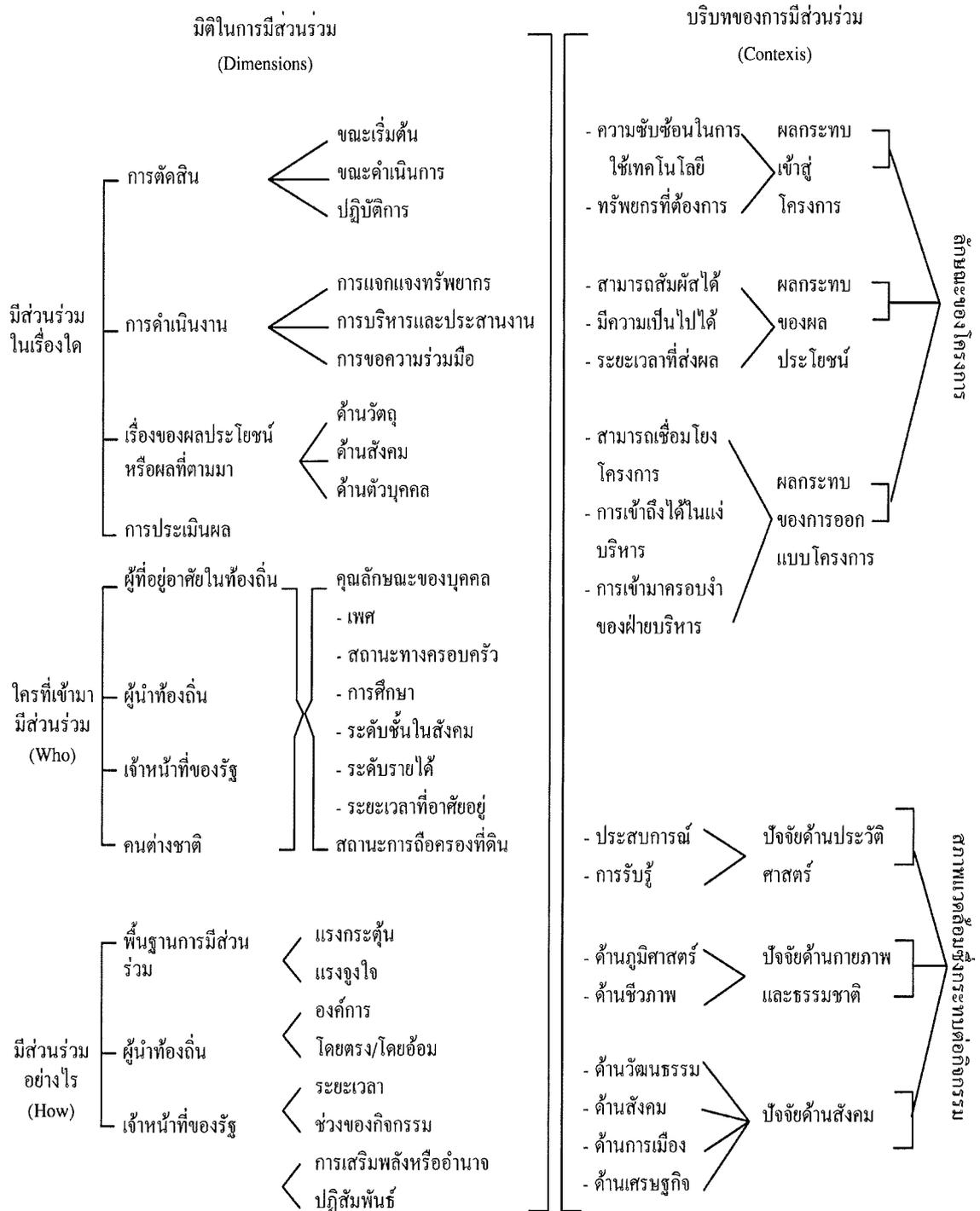
(1) ทิศทางการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเป้าหมายจากเบื้องบนหรือเบื้องล่างและการตอบรับทิศทางของเป้าหมายนั้น

(2) รูปแบบการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเหตุผลที่จะเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม

(3) ขอบเขตการมีส่วนร่วม พิจารณาจากช่วงเวลาที่เหมาะสมและกิจกรรมที่ต้องการการมีส่วนร่วม

(4) พฤติกรรมการมีส่วนร่วม พิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและผลของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตามมา

จากมิตินการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ได้นำมาอธิบายไว้ข้างต้น ได้มีการนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด และตีพิมพ์ในวารสารชื่อ World Development คริสต์ศักราช 1980 (อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60) ดังภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์

ที่มา : Cohen and Uphoff อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60.

มิตีการมีส่วนร่วม

จากมิตีการมีส่วนร่วม 3 มิตีที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกัน ดังแผนภาพที่ 2.1 อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง 3 มิตีคือ มิตีที่ 1 จะมีส่วนร่วมเรื่องใด ซึ่งต้องมีการตัดสินใจทุกระยะทั้งในขั้นเริ่มต้น ขั้นดำเนินการและขั้นปฏิบัติการในการดำเนินการ ต้องมีการแจกแจงทรัพยากร ประสานงานและขอความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติงาน ส่วนผลที่ได้รับต้องประเมินให้ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคมของหมู่คณะและด้านตัวบุคคล มิตีที่ 2 ต้องคำนึงถึงว่าใครจะเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง เช่น เป็นคนในชุมชนท้องถิ่นเอง หรือเป็นผู้นำ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือคนจากภายนอกชุมชน ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมเดิมเป็นมาอย่างไร ใช้อะไรเป็นแรงกระตุ้นและแรงจูงใจ โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นมาจากหน่วยงานใด เกี่ยวข้องโดยตรงหรือทางอ้อม ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องพิจารณาระยะเวลามีส่วนร่วม และช่วงของกิจกรรมการมีส่วนร่วมว่าจะดำเนินการอย่างไร จะเสริมพลังอำนาจหรือสร้างปฏิสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมอย่างไร

บริบทของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม ไม่อาจแยกออกไปจากกิจกรรมของการมีส่วนร่วมได้ บริบทของการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ ลักษณะของกิจกรรมหรือโครงการและสภาพแวดล้อม ซึ่งกระทบต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วม จากภาพที่ 2.1 อธิบายได้ว่า ในการมีส่วนร่วมมีสิ่งใดเป็นผลกระทบที่เกิดกับโครงการ กระทบต่อผลประโยชน์และการออกแบบโครงการอย่างไร ทั้งที่ซับซ้อน สัมผัสได้ เชื่อมโยงต่อกันได้ แทรกซ้อนครอบงำตัวบุคคลได้ ระยะเวลาที่ส่งผลเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับทรัพยากรนำเข้าไปในแง่ใด อย่างไร สำหรับสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อกิจกรรม ต้องพิจารณาทั้งในแง่ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประสบการณ์และการรับรู้ของบุคคล ปัจจัยด้านกายภาพและธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์และชีวภาพรวมถึงปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ ล้วนเป็นบริบทของการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มีอาจมองข้ามมิตีของการมีส่วนร่วมและบริบทของการมีส่วนร่วมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งได้ การสร้างการมีส่วนร่วม จึงต้องเริ่มต้นอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้การกำหนดเรื่องราวที่ต้องการมีส่วนร่วม สามารถก่อตัวได้ตรงตามประเด็นที่เป็นปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนนั้นๆ และชี้้นำการปฏิบัติได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้อยู่แยกส่วนกับการมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมคือ รากฐานและเป็นแก่นแกนของการพัฒนาด้วยตัวของมันเองอย่างแท้จริง

2.2.2.4 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

เมื่อแนวคิดการมีส่วนร่วมได้เข้ามาเป็นกระบวนการทัศนในการพัฒนาใหม่ที่ได้รับการขานรับจากหน่วยงาน จากระดับบนสู่ระดับรากหญ้า ในการเปิดกว้างยอมรับอย่าง

แพร่หลาย กระบวนการของการมีส่วนร่วมจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะนำมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก อันเป็นหน่วยงานระดับเล็กสุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงาน เชิงปฏิบัติการตามลำดับดังนี้

1) การกำหนดขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมต้องกระทำอย่างมีขั้นตอน ทุกขั้นตอนมีความสำคัญและมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหมด ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะการดำเนินงานขั้นเริ่มต้น ให้มีโอกาสร่วมกันคิดในการวางแผนร่วมกัน ทำหน้าที่ในขั้นตอนปฏิบัติ จนถึงร่วมกันสรุปประเมินและรับผลประโยชน์ในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งอุทัย บุญประเสริฐ (2542, 114) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 มีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมตัดสินใจ แต่ระยะเริ่มต้น เพื่อวางแผนและในระยะปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมดำเนินงาน โดยมอบหมายงานและหน้าที่ให้ร่วมปฏิบัติ จัดทรัพยากรสนับสนุนให้และมีการติดตามช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา

ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ โดยพิจารณาการรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงในทุกกลุ่มงาน ทั้งในด้านคุณภาพของประโยชน์ และปริมาณด้วย

ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการประเมินผล ทำความเข้าใจกับผลที่ได้รับว่าเป็นไปตามความคาดหวัง (Expectations) มีความถูกต้องสมบูรณ์ตามความคิดเห็น (View) หรือถูกใจ (Preference) เพียงใด

2) กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้น อุทัย บุญประเสริฐ (2542, 114) และจันรอล เงินคำ (2543, 49-50) ได้เสนอรูปแบบไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 6 รูปแบบดังนี้

(1) การเลี้ยงดู (Parenting) โดยผู้ปกครองแสดงความรับผิดชอบดูแลเด็กให้อบอุ่น ปลอดภัย มีสุขอนามัยที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา สถานพัฒนาเด็ก ต้องให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กผ่านการเยี่ยมบ้าน เข้ากลุ่มเสวนาในโอกาสพิเศษส่งเอกสารความรู้ หรือคู่มือที่มีประโยชน์ไปให้ เพื่อพัฒนาให้สามารถทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กได้อย่างมีคุณภาพร่วมกัน

(2) ร่วมรับรู้ข่าวความเคลื่อนไหวผ่านการติดต่อสื่อสาร (Communication) ใส่ใจกับจดหมายข่าว จุลสาร ประกาศ สมุดรายงานประจำตัวเด็ก การสื่อสารผ่านโทรศัพท์และการร่วมประชุมเพื่อติดตามข่าวความเคลื่อนไหวของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

(3) การร่วมเป็นอาสาสมัคร (Volunteer) หมายถึง การร่วมอาสาช่วยเหลืองานในศูนย์พัฒนาเด็กด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยดูแลเด็กในชั้นเรียน ช่วยดูแลเด็กในโอกาสพิเศษ เช่น การศึกษานอกสถานที่ ช่วยเหลือกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ได้แก่ กีฬาอนุบาล ไปถวายเทียนเข้าพรรษา ช่วยเหลือการจัดงานประจำปี เป็นต้น ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น ด้านงานเกษตร งานช่างอาจช่วยดูแลการจัดสวนหย่อม และซ่อมแซมเครื่องใช้ที่ชำรุด ผู้ปกครองที่มีความชำนาญเฉพาะทาง เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้พิพากษา อาจอาสาเข้ามาช่วยเหลือศูนย์พัฒนาเด็กตามความชำนาญของตนได้ เช่น เป็นวิทยากรให้ความรู้ กระจายโอกาสให้ผู้ปกครองได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนอย่างทั่วถึงและมีกิจกรรมฝึกอบรมล่วงหน้าตามเหตุผลและความจำเป็นที่ศูนย์พัฒนาเด็กจะจัดทำได้

(4) ดูแลการพัฒนาเด็กที่บ้าน (Learning at Home) หมายถึง การช่วยเหลือเด็กที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่บ้าน ครูและผู้บริหารควรแนะนำให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจ สามารถให้การศึกษ แก่เด็กที่บ้านได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ปกครองควรทราบว่าบุตรหลาน มีความถนัดด้านใด และสามารถส่งเสริมให้เป็นจุดแข็งของเด็กต่อไปได้ ประการสำคัญคือต้องร่วมติดตามและประเมินพัฒนาการเด็กอย่างต่อเนื่อง จริงจัง

(5) มีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้รับรู้ความเป็นไปในสถานพัฒนาเด็กและร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปประมวลผลและเลือกทางออกให้กับองค์กร ผู้ปกครองสามารถมีส่วนร่วมได้ผ่านที่ประชุมหรือผ่านคณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู ร่วมเป็นกรรมการหรือให้คำปรึกษาในกิจกรรมย่อย ให้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงาน

(6) ประสานความร่วมมือกับชุมชน (Collaborating with Community) ได้แก่ การช่วยเป็นประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็กที่ตนได้รับรู้ รับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน เช่น ข้อมูลด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรม งานบริการเสริม และผลสัมฤทธิ์ที่ควรภาคภูมิใจของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าไปใช้บ้านและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้กับภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วดั้งเดิมในชุมชนนั้น ๆ

3) ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

ด้านปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม นั้น ลีออนส์และคณะ (Leon, et al., 1983 อ้างใน นิภาพรรณ หงส์ชูเกียรติ, 2544, 43) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ พบว่าปัจจัยของความสำเร็รมี 2 ประการ ดังนี้

(1) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน (Information Exchange) โดยวิธีการส่งข้อมูลความเคลื่อนไหวและความเป็นไปต่าง ๆ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเยี่ยมเยียนศูนย์พัฒนาเด็กของผู้ปกครอง การเยี่ยมบ้านโดยครู การสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครอง การจัดมุมผู้ปกครอง การสื่อสารทางโทรศัพท์ การประชุมปรึกษาหารือ เสนอข่าวสารความรู้ที่มีประโยชน์แก่กันและกัน

(2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relations) โดยการทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ร่วมงานรื่นเริง และงานแสดงในวันปีใหม่ ร่วมเดินทางพาเด็กไปทัศนศึกษานอกสถานที่ ประสานความเข้าใจที่ดีระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กกับผู้ปกครอง และคนในชุมชน โดยการสนทนา พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ จัดประชุมปฐมนิเทศ และรายงานความก้าวหน้าแก่ผู้ปกครองและชุมชน

จากแนวคิดในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ในการมีส่วนร่วมนั้นต้องมีการกำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็นไปตามลำดับขั้น โดยไม่ข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เพื่อความสมบูรณ์ของการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่จะได้รับในปีปลาย นอกเหนือจากข้อควรคำนึงด้านขั้นการมีส่วนร่วมแล้วยังต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการมีส่วนร่วม ที่จะสามารถนำมาใช้ได้ก่อน เพื่อเริ่มผลักดันให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ ก่อนที่จะขยายรูปแบบให้แก่กิจกรรมที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากในภายหลัง ด้วยเหตุที่การมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มต้นที่ความรู้สึกรับจึงจะยอมปฏิบัติด้วยความเต็มใจ จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสภาคภูมิใจในความสำเร็จ ของการมีส่วนร่วมในเรื่องง่าย ๆ ก่อน เพื่อให้มีความมั่นใจ และเชื่อมั่นในพลังอำนาจของการมีส่วนร่วมว่าจะสามารถขับเคลื่อนงานได้จริง และยินยอมที่จะเพียรพยายามในครั้งต่อ ๆ ไป การมีส่วนร่วมไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้หากละเลยซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เพราะปัจจัย 2 ประการนี้ จะสามารถสลายกำแพงที่ก่อกั้นความเป็นตัวของตัวเอง หรืออัตตาของบุคคลให้มลายลงไปได้ และเปิดทางให้ทุกฝ่ายได้แสดงตนในการเป็นผู้มีส่วนร่วม เพื่อประสานประโยชน์ ผนึกพลัง สรรสร้างงานของส่วนรวมที่เป็นงานของทุก ๆ คน ให้พัฒนาและดำเนินต่อไปสู่ความสำเร็จในที่สุด สามารถประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ตอบโจทย์ในการนำกระบวนการทัศน์ใหม่มาใช้ว่าบรรลุผลได้อย่างแท้จริงน่าพึงพอใจหรือไม่เพียงใด โดยทุกฝ่ายพึงพอใจกับผลลัพธ์ที่ตนเองมีส่วนในการผลักดันในทุกขั้นตอนร่วมกัน

2.3 ทฤษฎีระบบพื้นฐาน (Basic Systems Theory)

ศูนย์เด็กเล็กเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยที่เล็กที่สุดในหมู่บ้านที่รับผิดชอบงานพัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งยึดเป้าหมายและแนวทางการบริหารจัดการที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามาเป็นเจ้าของงานร่วมกันภายใต้วิสัยทัศน์การพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ด้วยเหตุที่กระบวนการมีส่วนร่วมอันเป็นแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมเชิงปฏิบัติการ ไม่อาจแยกออกไปจากกลไกการบริหารได้ จำเป็นที่จะต้องอาศัยกลไกการบริหารเป็นเครื่องมือกำกับงานการมีส่วนร่วมให้เกิดระบบครบถ้วนไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยให้ระบบกำหนดทิศทางพัฒนาสู่เป้าหมายในมิติใหม่และเปิดโอกาสให้กิจกรรมการมีส่วนร่วม เป็นตัวขับเคลื่อนอยู่ภายใต้ระบบใหญ่อีกชั้นหนึ่ง การเสนอแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จึงจำเป็นต้องเสนอทฤษฎีการบริหารเชิงระบบควบคู่กันไปด้วยดังนี้

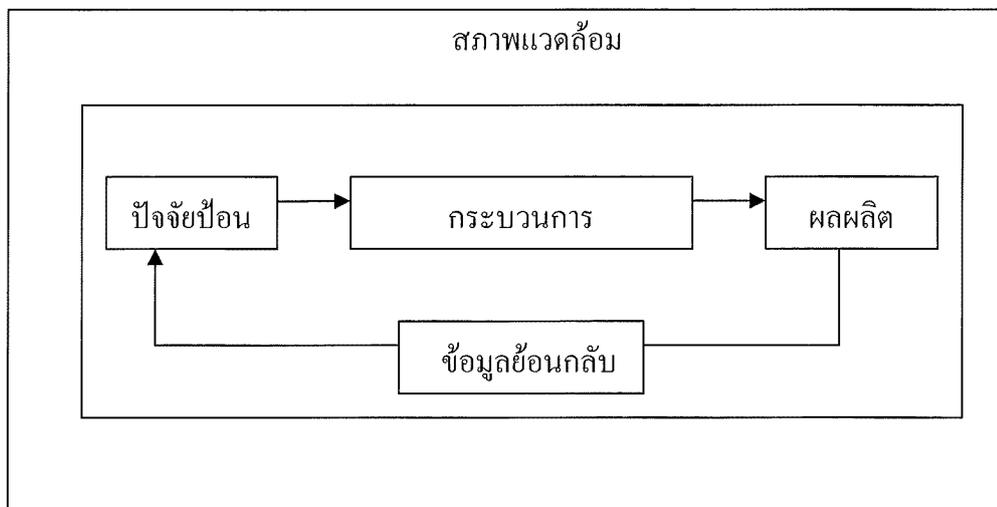
2.3.1 ความหมายของระบบ

องค์กรมีลักษณะเป็นระบบอย่างหนึ่ง โดยระบบเป็นชุดขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน ทำหน้าที่เป็นหน่วยหนึ่งเพื่อเป้าหมายเฉพาะ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2551, 87-88) ระบบเป็นชุดขององค์ประกอบของการจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการ ไม่สามารถมองข้ามองค์ประกอบเหล่านั้นได้ มิเช่นนั้นย่อมเป็นสาเหตุของการเกิดช่องว่างระหว่างกระบวนการหรือทำให้ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหลุดหายไป ระบบย่อมสูญเสียความสมดุลและเป็นระบบต่อไปไม่ได้

ระบบการบริหาร (Management System) หมายถึง องค์ประกอบที่ต่างมีปฏิสัมพันธ์ (Interrelated) ต่อกัน และขึ้นต่อกัน (Interdependent) ด้วย ในองค์กรแบบเปิด (Open System) ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อมโดยปกติจะได้รับทรัพยากรนำเข้า (Input) จากสิ่งแวดล้อม และจะทำการแปรสภาพ (Transform) หรือดำเนินการผลิตให้เป็นผลผลิต (Output) คืนกลับให้กับสิ่งแวดล้อม (วิรัช สงวนวงษ์วาน, 2546, 5)

2.3.2 ทฤษฎีระบบพื้นฐาน

ลูเนนเบิร์กและออร์นสไตน์ (Lunenburg and Ornstein, 2008, 31) ได้อธิบายถึงทฤษฎีระบบพื้นฐาน (Basic Systems Theory) ขององค์กรว่าประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 5 ส่วนคือ ปัจจัยป้อน กระบวนการแปรรูป ผลผลิต ข้อมูลย้อนกลับและสภาพแวดล้อม ส่วน เคาล์เทอร์และรอบบินส์ (Coulter and Robbins, 2007, 68) และสุกัญญา โฉมวิไลกุล (2547, 4) ได้อธิบายถึงระบบพื้นฐานในทำนองที่สอดคล้องกัน แสดงไว้ดังภาพที่ 2.2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างของระบบ

ที่มา: Coulter and Robbins, 2007, 68; Lunenberg and Ornstein, 2008, 31 และ สุกัญญา โขวิไลกุล, 2547, 4.

จากภาพที่ 2.2 แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของทฤษฎีระบบพื้นฐาน ซึ่งอธิบายไว้ในทางสอดคล้องกันเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบในโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ดังนี้

2.3.2.1 ปัจจัยป้อน (Inputs) คือทรัพยากรที่นำเข้าสู่กระบวนการผลิตที่เป็นบุคคล วัสดุอุปกรณ์ เงิน หรือข้อมูลที่ใช้ในการผลิตหรือการบริการและที่สัมผัสไม่ได้ เช่น เป้าหมายหรือปรัชญาของระบบ

2.3.2.2 กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ซึ่งสุกัญญา โขวิไลกุล (2547, 4) อธิบายว่าหมายถึง กิจกรรมที่จัดกระทำให้ตัวป้อนออกมาเป็นผลผลิตได้ตามวัตถุประสงค์ของระบบ โดยการจัดกระทำง่าย ๆ ขั้นตอนเดียวหรือใช้เทคโนโลยีมีบทบาทหน้าที่ในทางการบริหารตัวป้อนนำไปสู่กระบวนการแปรรูปโดยมีความซับซ้อนหลายขั้นตอนจนเป็นระบบย่อยๆ ในระบบใหญ่ก็ได้

2.3.2.3 ผลผลิต (Outputs) หมายถึง ผลที่ตัวป้อนส่งผ่านกระบวนการออกมาปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน สัมผัสได้ อาจเป็นวัสดุสิ่งของ เช่น ชิ้นพลาสติกหรือบางระบบที่สัมผัสไม่ได้ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ของการเรียนการสอน จึงต้องมีการตรวจสอบระบบ ได้แก่ ข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งจะพบควบคู่กับโครงสร้างของระบบอยู่เสมอ

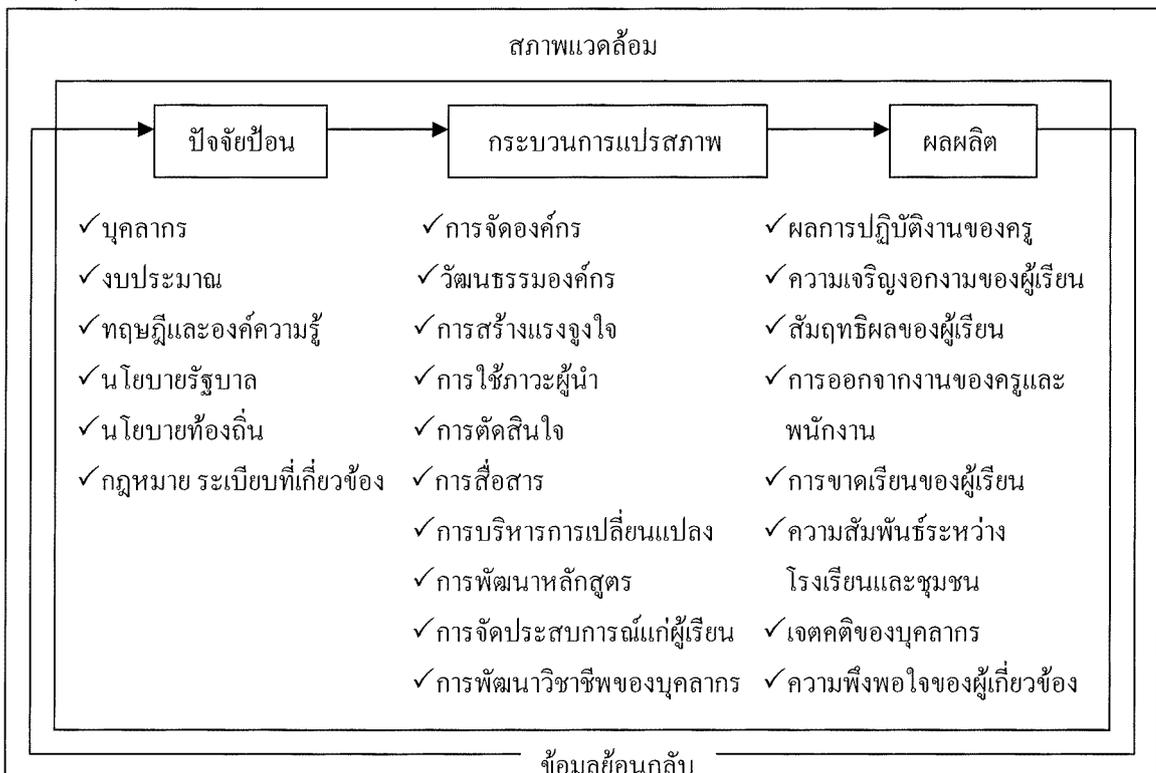
2.3.2.4 ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ตัวบ่งชี้ว่าผลผลิตของระบบเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างไร เพียงใด ตัวบ่งชี้นี้เป็นข้อมูลที่ใช้วัดประสิทธิภาพของระบบได้ เทคนิควิธีการที่ได้มาซึ่งข้อมูลย้อนกลับมีหลากหลายวิธี และจัดกระทำได้โดยคนหรือเครื่องจักร

เช่น สารสนเทศในระบบการเรียนการสอน ผลการสอบ การตอบคำถามของผู้เรียนระหว่างหรือหลังจากการเรียน ส่วนข้อมูลย้อนกลับสำหรับระบบผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา ได้จากจำนวนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา การมีงานทำ ฯลฯ

2.3.2.5 สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพที่อยู่ห้อมล้อมรอบองค์กร ได้แก่ แรงผลักดัน (Forces) ทางด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจที่มาปะทะกับองค์กร จากองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ อาจกล่าวได้ว่า ระบบจะดำรงอยู่ได้ด้วยวิธีการที่องค์ประกอบทุกส่วน ทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันโดยตลอดเวลา องค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลต่ออีกองค์ประกอบหนึ่งเสมอ แม้แต่ละส่วนเป็นอิสระโดยกระบวนการและวิธีการ แต่จะขาดการเชื่อมประสานกันไม่ได้

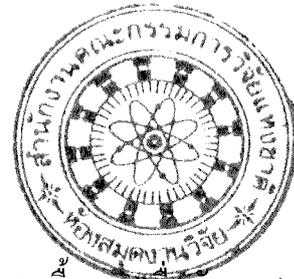
2.3.3 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบพื้นฐานในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็กดำรงสถานะเป็นหน่วยงานทางการศึกษา มีองค์ประกอบด้านการบริหารในฐานะองค์กรที่สามารถนำมาจัดเป็นระบบได้ครบทุกด้าน ดังที่ ลูเนนเบิร์กและออร์นสไตน์ (Lunenberg and Ornstein, 2008, 31) ได้อธิบายถึงโครงสร้างการบริหารสถานศึกษาโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบ ไว้ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 การจัดระบบบริหารองค์กร

ที่มา: ดัดแปลงจาก Lunenberg and Ornstein, 2008, 31 อ้างใน สุนทร โคตรบรรเทา, 2551, 96-99.

จากภาพที่ 2.3 ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบพื้นฐานเพื่อพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก สามารถกำหนดปัจจัยป้อน (Inputs) ได้ตามองค์ประกอบคือ บุคลากร การเงิน ทฤษฎีและความรู้ รัฐบาลส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นและโครงสร้างกฎหมายการศึกษา ส่วนการแปรรูป สามารถกำหนดโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร การจูงใจ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงองค์กร หลักสูตร การปรับปรุงการสอนและการพัฒนาวิชาชีพ สำหรับผลผลิตอาจพิจารณาเลือกประยุกต์ใช้เพียงบางองค์ประกอบ เช่น การปฏิบัติงานของครู ความเจริญงอกงามของนักเรียนและพนักงาน การขาดเรียนของนักเรียนและการขาดงานของพนักงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนตลอดจนความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน องค์ประกอบหลายองค์ประกอบอาจไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้เพราะเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กยังเล็กมาก มีอายุอยู่ระหว่าง 1 ½ - 5 ปีเศษ ไม่เหมาะแก่การศึกษา ผลสัมฤทธิ์หรือเจตคติต่อโรงเรียนได้ จึงไม่จำเป็นต้องนำมาศึกษา ด้วยเหตุที่ศูนย์เด็กเล็กส่วนใหญ่มิได้ถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการระบบ แต่เป็นการพัฒนารูปแบบที่กำหนดไว้โดยหน่วยงานต้นสังกัด มาตามลำดับ อย่างไรก็ตามปัจจัยเอื้อที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ คือ ศูนย์เด็กเล็ก มีสภาพเป็นรูปแบบหนึ่งของสถานศึกษาจนเกือบจะครบสมบูรณ์ ย่อมสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบ ซึ่งนิยมนำไปใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาได้ เพื่อหาหนทางนำพาศูนย์เด็กเล็กก้าวข้ามผ่านวังวนของระบบการบริหารแบบเดิม สู่มิติใหม่ของการพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนผ่านของสังคมโลกาภิวัตน์

3. การจัดบริการศูนย์เด็กเล็ก

จากการที่โครงสร้างทางสังคมของสถาบันครอบครัวได้เปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) กลับกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบกับภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้สตรีที่เป็นมารดาต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว สตรีบางส่วนทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและต้องดูแลบุตรต้องผลัดภาระไปให้บุคคลหรือสถาบันทางสังคมประเภทใดประเภทหนึ่งทำหน้าที่แทนผลกระทบที่ตามมาคือ เด็กขาดความอบอุ่น ขาดการเลี้ยงดูและกล่อมเกลามากมารดา ด้วยเหตุนี้ความต้องการสถาบันทางสังคมที่จะสามารถทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูและดูแลเด็กทดแทนบิดามารดา จึงเป็นความจำเป็นอย่างที่สุดเพื่อทำหน้าที่ทดแทนอันสำคัญดังกล่าว

3.1 นโยบายด้านการจัดบริการศูนย์เด็กเล็ก

ภายใต้สภาพปัญหาและความจำเป็นดังกล่าวไปแล้ว รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กล่าวถึงการจัดบริการศูนย์เด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไว้ ดังนี้

3.1.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เด็กเล็ก

ส่วนที่ 2 การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 41 องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

3.1.2 นโยบายคณะรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เด็กเล็ก

จากพระราชบัญญัติดังกล่าว คณะรัฐบาลยุค พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร จึงได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ดังนี้

ข้อ 10.4(1) จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน บริการต่าง ๆ ทั้งด้านสุขภาพ การวางแผนและแก้ไขปัญหาครอบครัว

ข้อ 10.4(2) สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชนและสถานประกอบการ

ข้อ 11.1(2) เน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ และความเที่ยงธรรมในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา

3.1.3 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตำบลและการศึกษา ในมาตราที่ 66 – 67 ดังนี้ (กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2539 ก, 13–15)

มาตรา 66 ให้องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

มาตรา 67(5) ให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

3.1.4 แผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ

คณะรัฐมนตรี ให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2544 เรื่องการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ตามแผนปฏิบัติการ กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 8)

3.1.4.1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ถ่ายโอนภารกิจการศึกษา ก่อนวัยเรียนหรือปฐมวัย (อนุบาล 4-6 ปี) และการศึกษาขั้นพื้นฐานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านเกณฑ์การประเมินความพร้อม และ

โครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (วัสดุการศึกษา) และโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.2 กรมสามัญศึกษา ถ่ายโอนภารกิจการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ระดับมัธยมศึกษา) ให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท โครงการพัฒนาการศึกษาพิเศษ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) โครงการการศึกษาเพื่อคนพิการ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) งานการศึกษาพิเศษและงานศึกษาสงเคราะห์ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) ให้เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.3 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ถ่ายโอนอาหารกลางวันให้เทศบาลเมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.4 กรมการศาสนา ถ่ายโอนศูนย์อบรมเด็กก่อนระดับประถมศึกษาให้เทศบาล อบต. อบจ. ในปี 2545 และถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริมนม ในปี 2544

3.1.4.5 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ถ่ายโอนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประชาชนตำบลให้ เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2545 และถ่ายโอนห้องสมุดประจำอำเภอ / จังหวัด ให้ อบจ. ในปี 2545 ถ่ายโอนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหรือบริการการศึกษานอกโรงเรียนระดับเขตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อผ่านเกณฑ์ประเมินความพร้อม

3.1.5 การถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษา แก่ อบต.

ในปีงบประมาณ 2544 อบต. เริ่มมีบทบาทด้านการศึกษามากขึ้นโดยได้มีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วย โดยให้ อบต. จัดซื้อนมตามระเบียบพัสดุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับนักเรียนก่อนประถมศึกษาถึงประถมศึกษาปีที่ 4 ทุกคน คนละ 5 บาทต่อวัน 200 วันต่อปี สำหรับปีงบประมาณ 2545 รัฐบาลสนับสนุน 230 วัน และให้ท้องถิ่นสนับสนุน 30 วันรวมเป็น 260 วัน รวมทั้งยังมีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารกลางวันให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วย โดยให้ อบต. จัดซื้อจัดจ้างให้โรงเรียน ซึ่งจัดสรรงบประมาณให้ร้อยละ 30 ของนักเรียนก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา คนละ 6 บาทต่อวัน 200 วันต่อปีนับแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ ในส่วนของกรมพลศึกษาได้มีการถ่ายโอนภารกิจส่งเสริมกีฬาหมู่บ้านและชุมชนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ข)

นอกจากนี้ยังมีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (3 ขวบ) โดยสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีนโยบายถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษา (3 ขวบ) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายให้ทุกโรงเรียนไม่จัด

อนุบาล 3 ขวบ และให้การสนับสนุนด้านวิชาการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมในการจัดอนุบาล 3 ขวบ ทั้งนี้ได้ประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย และให้ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 1-2)

3.1.5.1 ด้านอาคารสถานที่ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดขาดอาคารสถานที่ในการจัดอนุบาล 3 ขวบ และประสงค์จะขอใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาให้ดำเนินการได้ตามระเบียบ

3.1.5.2 ด้านครู หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะขอให้ครูหรือผู้สอนเดิมดำเนินการสอนไปก่อน ในระหว่างที่ยังไม่สามารถจ้างครูผู้สอนมาสอนทดแทนได้ ก็ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือ

3.1.5.3 ด้านวิชาการ ให้สถานศึกษาให้การสนับสนุนด้านวิชาการทั้งในด้านการเป็นห้องเรียนต้นแบบ และสนับสนุนเอกสารสื่อต่าง ๆ

ทั้งนี้ได้จัดสรรเงินอุดหนุนค่าวัสดุการศึกษาให้องค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อจัดวัสดุให้แก่นักเรียนอนุบาล 3 ขวบ ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา

กล่าวได้โดยสรุปว่านโยบายด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กนั้น เชื่อมโยงการอย่างเห็นได้ชัดเจนในแนวคิด กล่าวคือพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 บัญญัติว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการศึกษาได้ในระดับใดระดับหนึ่ง ตามความพร้อม และตามความเหมาะสม พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล ได้บัญญัติไว้เช่นกันว่า องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบล ด้านการศึกษาสอดคล้องกับแผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจของการศึกษาปฐมวัย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมตลอดถึงกิจกรรมการจัดการศึกษา และให้มีการประสานความร่วมมือ หรือสนับสนุนกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านอาคารสถานที่ ด้านครูและด้านวิชาการและได้มีการเริ่มดำเนินการนับตั้งแต่ปี 2543 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องรับภาระในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามกฎหมาย และให้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามความพร้อมและสมัครใจจนกว่าจะสามารถโอนได้เรียบร้อย

3.2 การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

การบริหารศูนย์เด็กเล็ก ขององค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542, 22) ส่วนที่ 2 บัญญัติเกณฑ์การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ดังนี้

มาตรา 42 ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดการงบประมาณอุดหนุน การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากพระราชบัญญัติ ดังกล่าวเป็นเหตุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ องค์กรบริหารส่วนตำบล ต้องกำหนดแนวทางการจัดตั้งและการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มี คุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน ดังนี้

3.2.1 การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

กรมการปกครอง (2545, 4) กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กสำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเด็ก ทั้งร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัยและเต็มศักยภาพตลอดจน เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับที่สูงขึ้นต่อไป

3.2.2 เป้าหมายการจัดศูนย์เด็กเล็ก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มี คุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน

3.2.3 วัตถุประสงค์ ของการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ 6 ประการ ดังนี้

3.2.3.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกสุขลักษณะ และ ได้รับการฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเต็มศักยภาพ

3.2.3.2 เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กทุกคน ๆ ด้านแบบองค์รวม ตามหลัก จิตวิทยาพัฒนาการและหลักการจัดการศึกษา

3.2.3.3 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาความพร้อมของ เด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดูและ พัฒนาเด็กอย่างถูกวิธี

3.2.3.4 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นกับชุมชนให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวกและเป็นการกระจายโอกาสการ พัฒนาความพร้อมให้เด็กทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.3.5 เพื่อแบ่งเบาภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย ให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสการพัฒนาความ พร้อมให้กับทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.3.6 เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็กมีคุณภาพ

3.2.4 ระเบียบปฏิบัติ ในการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

กรมการปกครอง (2545, 4) ได้ออกระเบียบปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของแต่ละพื้นที่ไว้ดังนี้

3.2.4.1 สำรวจความต้องการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการสำรวจความต้องการของชุมชนในประเด็น ดังต่อไปนี้

- 1) ความต้องการให้จัดตั้งศูนย์
- 2) ความต้องการส่งเด็กเข้าเรียน
- 3) สิ่งที่ต้องการให้ศูนย์จัดบริการ

3.2.4.2 พิจารณาเลือกรูปแบบการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความหลากหลายในศักยภาพด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจการกำหนดรูปแบบการบริหารศูนย์เด็กเล็ก จึงอาจแตกต่างกันตามลักษณะสภาพของชุมชนและความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่

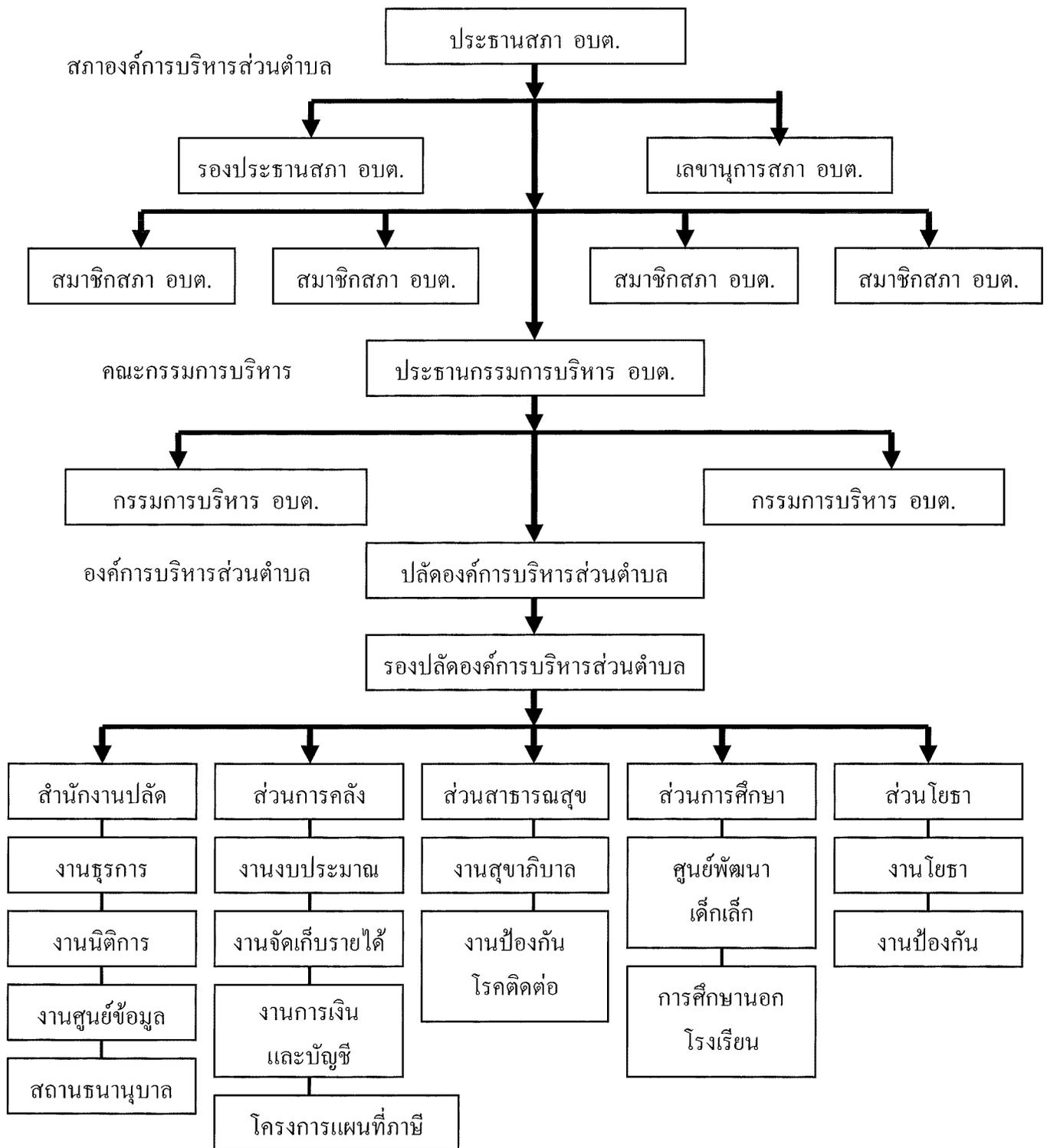
3.2.4.3 จัดทำแผนงานและจัดทำบัญญัติเพื่อขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น นำโครงการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กบรรจุในแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์เด็กเล็ก

3.2.4.4 จัดทำระเบียบ ข้อบังคับ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์เด็กเล็ก

3.2.4.5 จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.2.4.6 โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก

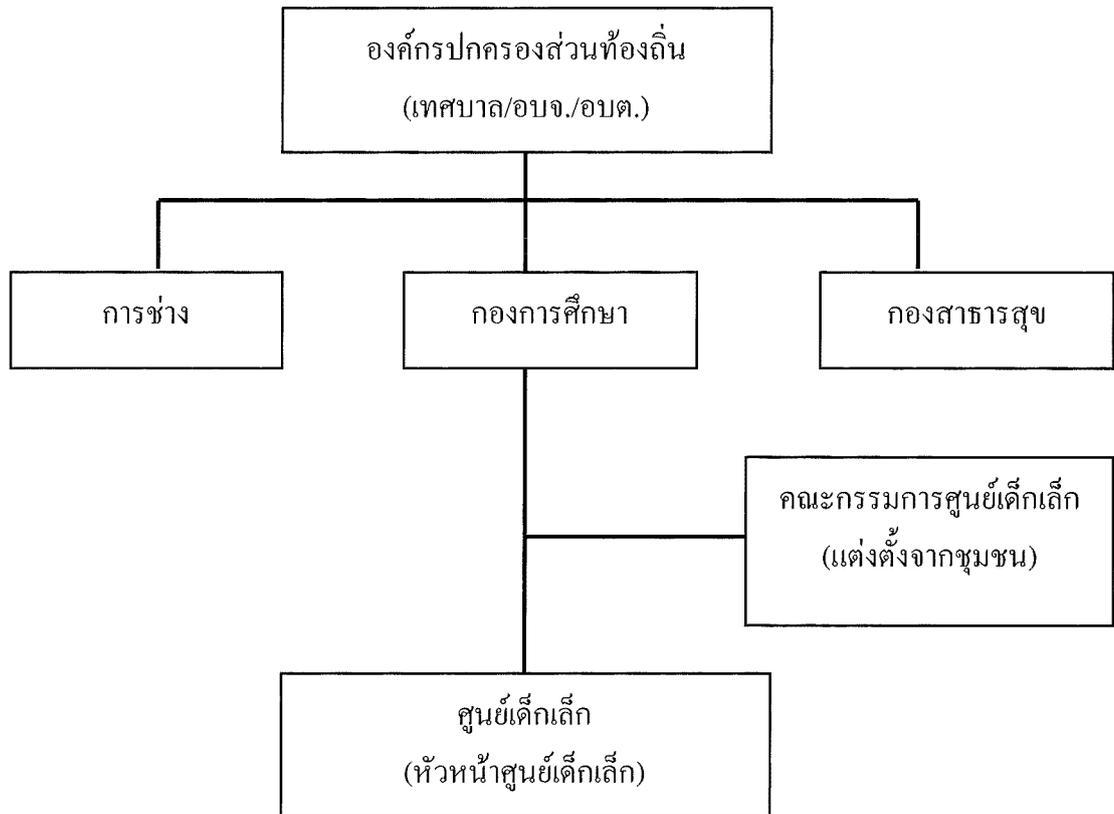
ศูนย์เด็กเล็กเป็นหน่วยงานย่อยหน่วยเล็กที่สุดภายใต้องค์การบริหารส่วนตำบล โดยโครงสร้างการบริหารอาจแสดงให้เห็นภาพรวมทั้งหมด ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และโครงสร้างเฉพาะของศูนย์เด็กเล็กตามลำดับ ดังนี้

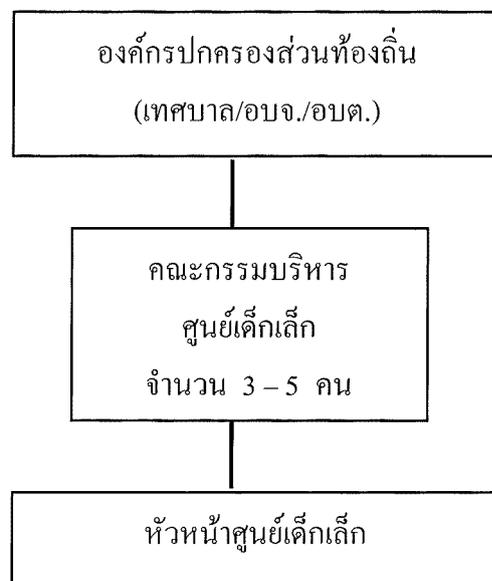
ภาพที่ 2.4 โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 3.

จากโครงสร้างการบริหารส่วนตำบลแสดงให้เห็นว่า มีการจัดให้มีส่วนงานด้านการศึกษา ที่ดูแลศูนย์เด็กเล็ก
 ขึ้นตรงต่อรองปลัดและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ภายใต้การบริหารของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ภาพที่ 2.5 ศูนย์เด็กเล็กรูปแบบที่ 1 บริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 5.

ภาพที่ 2.6 ศูนย์เด็กเล็กรูปแบบที่ 2 บริหารจัดการโดยผู้แทนชุมชน
ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 6.

จากแผนภาพโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก ตามแผนภาพที่ 2.4 แสดงให้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการที่ศูนย์เด็กเล็ก ขึ้นอยู่กับกองการศึกษาโดยตรง และดังแผนภาพที่ 2.5 ที่ศูนย์เด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหารศูนย์เด็กเล็ก และขึ้นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่งเช่นกัน ซึ่งหมายถึงว่าการบริหารตามแผนภาพโครงสร้างทั้งสองแผนนี้ แตกต่างกันที่การบริหารขึ้นกับกองการศึกษา ดังแผนภาพที่ 2.6 ซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และในรูปแบบที่ศูนย์เด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหาร จำนวน 3-5 คน ที่บริหารในรูปแบบคณะกรรมการอันเป็นรูปแบบที่เปิดกว้างให้แก่การมีส่วนร่วม ซึ่งน่าจะเหมาะแก่ยุคสมัยและถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางต่อไป

3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์ศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็ก ควรจัดทำนโยบายเชิงพัฒนาที่มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ขึ้นรองรับ แผนกลยุทธ์เป็นกลยุทธ์หลักขององค์กรที่ใช้ใจสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันเป็นจุดเน้นที่สำคัญ แผนกลยุทธ์มีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน เช่น แผนแม่บท (Master Plan) แผนแม่บทแบบพิมพ์เขียว (Blueprint Plan) หรือแผนพัฒนา (Improvement Plan) ซึ่งจะได้นำเสนอความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนกลยุทธ์ดังนี้

3.3.1 ความหมายของแผนกลยุทธ์

แผนกลยุทธ์ หมายถึง สิ่งที่กำหนดไว้ล่วงหน้าให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการที่ระบุรายละเอียดของวิสัยทัศน์ ทิศทาง ค่านิยม รวมถึงวิธีการปฏิบัติภายใต้ระเบียบ ระบบที่คิดสรรแล้ว เพื่อนำสู่การพัฒนางานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีกำหนดเวลาเป็นเครื่องบ่งบอกถึงกำหนดการสิ้นสุดหรือเวลาที่งานควรสิ้นสุดการปฏิบัติลง เช่น 3 ปี หรือ 5 ปี หรืออาจจะมากกว่านี้

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2545, 14-15) ได้อธิบายถึงแผนกลยุทธ์ว่าเป็นแผนที่กำหนดแนวดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ โดยมีลักษณะการวางแผน 3 ลักษณะ คือ

1. การวางแผนจากระดับบนลงล่าง (Top-Down) โดยผู้บริหารเป็นผู้จัดทำแผนและส่งลงไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อนำไปปฏิบัติ
2. การวางแผนจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-Up) โดยฝ่ายปฏิบัติเป็นผู้จัดทำแผนและส่งขึ้นไปเพื่ออนุมัติแผน ขออนุมัติโครงการหรือขออนุมัติงบประมาณจากผู้บังคับบัญชา
3. การวางแผนแบบผสม (Mixed) เป็นการวางแผนโดยผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติการร่วมกันวางแผน

3.3.2 กระบวนการจัดทำแผนกลยุทธ์

การจัดทำแผนกลยุทธ์มีขั้นตอนในการจัดทำ โดยเริ่มจากการสำรวจสภาพขององค์กร เพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งที่เป็นมาตรฐานหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นำมาใช้อย่างแพร่หลาย คือ การวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาแนวทางการพัฒนาให้ได้ประเด็นที่จะนำไปจัดทำแผนกลยุทธ์สู่ความเป็นเลิศโดดเด่นได้

การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค SWOT คือการพิจารณาปัจจัยภายในและภายนอกแยกเป็นแต่ละด้านเช่น ด้านผู้เรียน ด้านผู้ดูแลเด็ก และด้านผู้บริหาร อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ SWOT มีคำอธิบายที่จะช่วยให้เข้าใจภารกิจที่ต้องดำเนินการ SWOT ดังคำอธิบายในภาพที่ 2.7 ต่อไปนี้

<p style="text-align: center;">S = Strengths</p> <p>คือจุดแข็ง หมายถึง ความสามารถศักยภาพ สถานการณ์ที่เป็นข้อดี ข้อได้เปรียบภายในองค์กร ทำให้หน่วยงานทำหน้าที่ได้ผลดี (จุดที่ต้องทำ, จุดที่ได้มาตรฐาน)</p>	<p style="text-align: center;">W = Weakness</p> <p>คือจุดอ่อน หมายถึง เงื่อนไขขององค์ประกอบ ปัจจัย สถานการณ์ภายในที่ส่งผลให้การปฏิบัติงานขัดข้อง บกพร่อง ผิดพลาดจนไม่สามารถดำเนินงานสู่เป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ (จุดที่ต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับปรุงจุดที่ไม่ได้มาตรฐาน)</p>
<p style="text-align: center;">O = Opportunities</p> <p>คือโอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์จากภายนอก ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานภายในองค์กรให้ก้าวสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ (จุดที่จะนำมาใช้ประโยชน์หรือเปิดสู่การปฏิบัติใหม่ ๆ)</p>	<p style="text-align: center;">T = Threats</p> <p>คืออุปสรรค หมายถึง ปัจจัยหรือสถานการณ์จากภายนอกที่แทรกแซง หักล้าง ขัดขวางการดำเนินงานขององค์กร ทำให้งานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเป้าหมายได้ต่ำกว่าที่ตั้งไว้ (จุดที่หลีกเลี่ยงในการปฏิบัติ / ปรับให้เป็นโอกาส)</p>

ภาพที่ 2.7 แนวทางการวิเคราะห์สภาพของสถานศึกษา SWOT

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจตุ, 2549, 87.

<p style="text-align: center;">จุดแข็ง (Strength)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2. เป็นนักการวางแผนที่ดี 3. มีทักษะการสื่อสารกับผู้อื่น 4. มีจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้บริการ 5. เรียนรู้งานได้รวดเร็ว 6. มีความทะเยอทะยาน <p style="text-align: center;">(ข้อได้เปรียบ)</p>	<p style="text-align: center;">จุดอ่อน (Weakness)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีประสบการณ์น้อย 2. ไม่มั่นใจในการเป็นผู้นำ 3. ไม่กล้าตัดสินใจ 4. ขาดความรู้ ความเข้าใจในงานที่เกี่ยวข้อง 5. ขาดความละเอียดรอบคอบในการทำงาน <p style="text-align: center;">(ข้อเสียเปรียบ)</p>
<p style="text-align: center;">โอกาส (Opportunity)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การได้รับทุนศึกษาต่อภาคนอกเวลา 2. การเข้าร่วมโครงการวิจัยพัฒนากับหน่วยงานภายนอก 3. การเป็นเครือข่ายครูปฐมวัยของอำเภอ <p style="text-align: center;">(โอกาสที่จะดำเนินการได้)</p>	<p style="text-align: center;">อุปสรรค (Threat)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. นโยบายให้ผู้ดูแลเด็กมาทำงานในวันหยุด 2. ศูนย์ฯตั้งอยู่ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ต้องมีเวลาในการให้บริการสังคมร่วมกับชุมชน <p style="text-align: center;">(สิ่งคุกคามการดำเนินงาน)</p>

ภาพที่ 2.8 ตัวอย่างการวิเคราะห์ SWOT ด้านคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจตุ, 2549, 87.

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ของคุณภาพด้านผู้ดูแลเด็กข้างต้นน่าจะอนุมานได้ว่า การพัฒนาผู้ดูแลเด็กจากกรณีศึกษาดังกล่าวมีโอกาสที่จะดำเนินการได้ไม่ยากนัก โดยเฉพาะจุดอ่อนของที่พบ สามารถนำไปกำหนดทิศทางในการพัฒนาได้โดยกำหนดเป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจไม่พอ มีประสบการณ์น้อย

2. ด้านความมั่นใจในการทำงาน ได้แก่ ไม่กล้า ไม่มั่นใจ

3. ด้านทักษะการทำงาน ได้แก่ ขาดความละเอียดรอบคอบ

จากประเด็นหลัก 3 ประเด็นข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาบุคลากรโดยใช้นวัตกรรม เช่น การฝึกอบรมครู การศึกษาดูงาน การนิเทศภายใน เป็นกลยุทธ์สำคัญโดยนำไปบรรลุไว้ในแผน ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงการจัดทำแผนในลำดับต่อไป สำหรับโอกาสและอุปสรรค

นั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่ควรทำการวิเคราะห์ให้เห็นภาพที่ชัดเจนไว้ เพื่อจะได้เตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ เป็นการล่วงหน้าโดยไม่ประมาท

3.3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์

ขั้นตอนและองค์ประกอบในการจัดทำแผนกลยุทธ์สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะได้นำเสนอในลำดับต่อไปนี้ ได้ประมวลจากเอกสาร ตำราและศึกษาสภาพจริงแล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอประกอบด้วยขั้นตอน 5 ส่วน ในที่นี้จะได้อธิบายวิธีทำในแต่ละส่วน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพปัจจุบัน (Rationale)

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงรายละเอียดต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. การจัดแผนผัง โครงสร้างหน่วยงานและการแบ่งสายงาน
2. ข้อมูล จำนวนผู้บริหาร บุคลากร วุฒิ อายุ ประสบการณ์
3. ข้อมูลทรัพยากรสนับสนุนด้านอาคาร สถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์
4. ระเบียบ ข้อบังคับ
5. บทบาทหน้าที่ตามคู่มือปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ
6. ข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงาน
7. ศักยภาพในการบริการการศึกษาที่เป็นจุดเด่นในปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย เป้าหมาย

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงข้อความที่แสดงรายละเอียดของแต่ละเรื่อง
ดังนี้

ปรัชญา (Philosophy)

ให้เขียนอุดมคติ หรือปณิธานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมอธิบายความหมายของคำสำคัญในปรัชญาพอสังเขป

วิสัยทัศน์ (Vision)

ให้เขียนเชิงพรรณนาถึงความคาดหวังในอนาคตขององค์กร
ครอบคลุม 3 ประเด็น คือ

1. ต้องการทำภารกิจอะไรให้สำเร็จ
2. มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร
3. คาดหวังผลสำเร็จในระดับใดโดยเขียนให้กระชับ สั้น ๆ

เข้าใจได้ง่าย และให้พลัง

พันธกิจ (Mission) หรือภารกิจ

ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการปฏิบัติตามประเด็นของงานหลักและงานรองอย่างไร หรือดำเนินการตามกฎระเบียบต่าง ๆ โดยวิธีใด ควรใช้คำที่ระบุพฤติกรรม การติดตาม เร่งรัด วางแผน และดำเนินการ

นโยบาย (Policies)

ให้เขียนนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะทำภายในระยะเวลาของแผน เช่น เป็นศูนย์เด็กเล็กต้นแบบในอุดมคติ เป็นต้น

เป้าหมาย (Target)

ให้เขียนเป้าหมายตามระยะเวลาของแผนและวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เป้าหมายระยะยาว (Long Term Objective) กำหนดสภาพความสำเร็จของการดำเนินงานในห้วงเวลา 3 หรือ 5 ปี ซึ่งสามารถวัดผลได้ หรือปรับได้ เช่น การเพิ่มหรือลดการรับเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้โดยให้สอดคล้องกับทรัพยากรการให้บริการที่มีอยู่อย่างจำกัดของหน่วยงาน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เขียนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น เด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์อย่างไร

2.2 ระบุเวลาที่ต้องการให้ปรากฏผลลัพธ์ โดยระบุจำนวนที่ชัดเจนและเป็นไปได้ กำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่ต้องการกำกับไว้ เช่น ร้อยละ 80 สามารถรับข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงานผ่าน Website ได้

2.3 เขียนเป็นข้อๆ โดยข้อความไม่ซ้ำซ้อนกันในการนำไปปฏิบัติ

2.4 เขียนโดยแทรกสิ่งที่ประสงค์จะดำเนินการควบคู่กันไป เช่น เพื่อให้ผู้ปกครองรับรู้ข่าวความเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตได้โดยตรง

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์ของ (Strategy) ศูนย์เด็กเล็ก

ให้เขียนพรรณนาเพื่ออธิบายว่ากลยุทธ์จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการกำกับการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โดยระบุช่วงเวลาให้ชัดเจน และย้ำถึงจุดเน้นในการใช้แผน เช่น เพื่อการพัฒนาหรือนำนวัตกรรมมาใช้พัฒนางานตามพันธกิจและนโยบาย จากนั้นจึงเสนอรายละเอียดเป็นรายด้านดังนี้

1. ด้านเด็ก
2. ด้านผู้ดูแลเด็ก

3. ด้านผู้บริหาร ในตอนนี้ให้เสนอนโยบาย เป้าหมายและกลยุทธ์ โดยเขียนแยกเป็นข้อ ๆ ให้ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนและนำสู่การปฏิบัติได้โดยง่ายโดยเสนอจุดเน้นและภาระงานแต่ละด้าน พร้อมห้วงเวลาที่จะดำเนินงานในระยะ 3 หรือ 5 ปี ในรูปของตาราง 2 มิติ เพื่อแจกแจงภาระงานและห้วงเวลาจนครบทุกด้าน

กลยุทธ์ด้านงบประมาณ ให้นำเสนอแผนที่จะควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณตลอดห้วงเวลาของแผน โดยประมาณการรายรับ รายจ่าย แยกออกจากหมวดเงินต่าง ๆ ตามที่จะปฏิบัติจริงในแต่ละปีที่ใช้แผน ควรสรุปงบประมาณที่ได้ใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมโครงการตามที่ได้กำหนดไว้ แยกออกเป็นงบที่ตั้งไว้จัดจ่ายจริงและคงเหลือในแต่ละปี ภายหลัง

ส่วนที่ 4 การจัดทำแผนปฏิบัติงาน (Action Plan)

เมื่อจัดทำแผนกลยุทธ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้โดยราบรื่น ควรจัดทำแผนปฏิบัติงานต่อเนื่อง สอดรับกันไปด้วยเสมอ ในแผนปฏิบัติงานควรเขียนโครงการและกิจกรรมที่กำหนดไว้ให้ครบทุกโครงการ โดยระบุช่วงเวลา โดยประมาณที่จะดำเนินการในแต่ละปี ในรูปของตารางประกอบความเรียง แผนนี้มักจัดทำในรูปของปฏิทินปฏิบัติงานรายปีรวมกันไปหรือทดแทนกันไป

ส่วนที่ 5 แผนการควบคุม กำกับ ติดตาม

ในส่วนนี้ให้เสนอแนวทางการควบคุมกำกับ ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เช่น กำหนดว่าจะใช้วงจร PDCA ในการกำกับงาน หรือจะประเมินการดำเนินงาน โดยรูปแบบใด

การกำกับติดตามงานโดยใช้วงจร PDCA

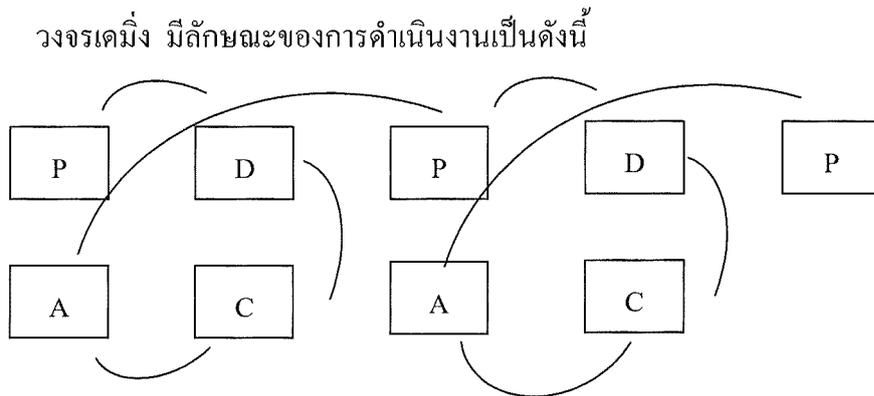
เทคนิคการกำกับงานที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย เทคนิคหนึ่งคือการใช้วงจร PDCA ซึ่งพัฒนาขึ้นมาใช้โดย เดมिंग (Deming) จึงเรียกว่า วงจรเดมिंग (Deming Cycle) ประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

P = Plan : วางแผน

D = Do : ลงมือปฏิบัติ

C = Check : การตรวจสอบผลงาน

A = Action : การปรับปรุงแก้ไข

ภาพที่ 2.9 วงจรการพัฒนางานแบบ PDCA

ที่มา : เลขา ปิยะอัจฉริยะ และนางลักษณ์ วิรัชชัย, 2544, 12.

จากวงจรถัดกล่าวแสดงให้เห็นวงล้อของการกำกับงานที่เป็นวงรอบต่อเนื่องกันเรื่อยไปไม่จบสิ้น ครอบคลุมการทำงานยังดำเนินไปอยู่คู่กับองค์กร

3.4 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ในฐานะที่ศูนย์เด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เช่นเดียวกับสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเด็ก โดยเปิดให้บริการเฉพาะช่วงเวลากลางวัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ หยุดทำการในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรสถานศึกษาใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในทางปฏิบัติศูนย์เด็กเล็กทุกแห่งได้รับหลักสูตรแกนกลางที่ต้นสังกัดจัดทำไว้ในลักษณะของเอกสารสำเร็จรูปแล้ว แต่อาจยังขาดการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน จำเป็นที่ศูนย์เด็กเล็กซึ่งมุ่งหวังการพัฒนาสู่ความสมบูรณ์แบบจะต้องจัดทำหลักสูตรเพื่อนำมาใช้จัดประสบการณ์แก่เด็ก ที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับบริบทของตน

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องจัดทำตามประเด็นที่เป็นองค์ประกอบซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ ดังรายละเอียดที่นำเสนอต่อไปนี้

3.4.1 ข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา เป็นส่วนแรกที่ต้องนำเสนอโดยการบรรยายให้กระชับและชัดเจนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง และระบบการบริหารของสถานศึกษา

3.4.2 ปรัชญา เป็นการเสนอแนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ในการจัดการเรียนรู้ และวิธีการพัฒนาเด็กหรือเสนอประเด็นที่อธิบายถึงความสำคัญที่มีแนวคิดเช่นนั้น

3.4.3 วิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมาย

วิสัยทัศน์ เป็นการนำเสนอเจตนารมณ์ที่หวังจะสร้างให้เด็กเป็นไปในอนาคต ซึ่งต้องเขียนให้ครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน โดยชัดเจน

ภารกิจ เป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการให้บรรลุตามวิสัยทัศน์

เป้าหมาย เป็นจุดหมายที่คาดหวังให้บังเกิดกับผลผลิตทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ

3.4.4 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็ก เป็นการนำพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นกับเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญามาเขียน โดยระบุช่วงอายุที่จะเกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ให้สัมพันธ์กับคุณลักษณะเฉพาะวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

3.4.5 โครงสร้าง เวลาเรียน

ให้ระบุเวลาในการจัดการศึกษาตามที่ได้รับอนุญาตโดยกำหนดเป็น จำนวน สัปดาห์ต่อจำนวนวันต่อปี เช่น 42 สัปดาห์ / 200 วันต่อปี

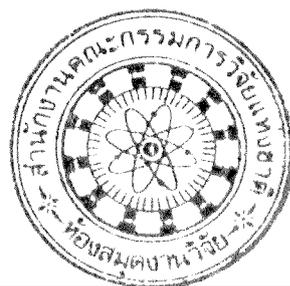
3.4.6 สารการเรียนรู้ 2 ส่วน ให้เขียน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละระดับวัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์

พัฒนาการ	มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		
		อนุบาล (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)
ด้านร่างกาย ๑๓๙	มาตรฐานที่ 1 ตัวบ่งชี้ที่ 1	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์

ส่วนที่ 2 สารการเรียนรู้ มี 4 สาร ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละสารในตารางดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 ตัวอย่างการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

สาระที่ควร เรียนรู้	รายละเอียด	ประสบการณ์สำคัญ	สาระย่อย		
			อนุบาล 1 (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 3 (5 ขวบ)
1. เรื่องราว เกี่ยวกับ ตัวเด็ก	เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตา รู้จักอวัยวะ ต่าง ๆ วิธีระมัด รักษาร่างกายให้ สะอาด ฯลฯ	ด้านร่างกาย 1. ชื่อและนามสกุล ของฉัน 2. ชื่อเด็ก 3. อวัยวะร่างกาย 4. ข้อตกลงในการ ปฏิบัติตามกฎ	- ชื่อและ นามสกุล ของฉัน - รูปร่างหน้าตา - ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย - เพศหญิงชาย - หน้าที่ของอวัยวะ - การดูแลรักษา ร่างกาย ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ

3.4.7 การทำหน่วยการสอนหรือกำหนดการสอนรายปีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.3 ตัวอย่างหน่วยการสอนรายปี

ลำดับที่	หน่วยการสอน	ลำดับที่	หน่วยการสอน
1	ร่างกายมหัศจรรย์	11	อาหารดีมีประโยชน์
2	เพื่อนที่แสนดี	12	ชานาใจดี
3	เด็กดีมีมารยาท	13	สีแสนสวย
4	บ้านแสนรัก	14	ผักในสวน
5	คุณครูใจดี	15	ขุดยานพาหนะ
6	โรงเรียนน่าอยู่	16	น้ำมีประโยชน์
7	สัตว์เลี้ยงน่ารัก	17	สัตว์ในธรรมชาติ
8	ฝนจ้ำมาจากไหน	18	การป้องกันอุบัติเหตุ
9	รูปทรงแสนสนุก	19	การทำความสะอาดร่างกาย
10	ธรรมชาติมหัศจรรย์	20	โตขึ้นหนูอยากเป็นอะไร

3.4.8 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์ ควรนำเสนอประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

3.4.8.1 ทฤษฎีหรือนวัตกรรมการสอน ที่เลือกนำมาใช้ควรเสนอหลักการของทฤษฎีนั้น ๆ โดยละเอียด ให้สามารถนำไปใช้จัดประสบการณ์ได้จริง และใช้สื่อสารสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องได้โดยง่าย

3.4.8.2 แผนการจัดประสบการณ์ ควรเขียนรูปแบบแผนการจัดประสบการณ์ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใช้ 1-2 ตัวอย่าง ควรปรับรูปแบบแผนให้เป็นแผนที่อิงมาตรฐานของหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้การประเมินผู้เรียนมีความสะดวกชัดเจนขึ้น

3.4.9 บรรยายภาพการเรียนรู้

บรรยายภาพการเรียนรู้ ควรเขียนเพื่ออธิบายสภาพแวดล้อมทางการเรียนดังนี้

3.4.9.1 สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ภายในและนอกห้องเรียน ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการจัดสภาพแวดล้อมอย่างไร

3.4.9.2 หลักการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ให้เขียนว่ายึดหลักการหรือทฤษฎีใด

3.4.10 การประเมินพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการเด็ก ควรเขียนพรรณนาหลักการดังนี้

3.4.10.1 หลักการ แนวทาง วิธีการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.2 เกณฑ์การประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.3 เครื่องมือในการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.4 แนวทางการประเมินตามสภาพจริง

3.4.11 สื่อและแหล่งเรียนรู้

ควรเสนอสาระดังนี้

3.4.11.1 ระบุสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามสภาพจริง

3.4.11.2 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายแต่ใช้ได้จริง

3.4.11.3 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่ปลอดภัย

3.4.11.4 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดประสบการณ์ของสถานศึกษา

3.4.12 ภาคผนวก

ภาคผนวกให้เขียนข้อมูลประกอบอื่น ๆ รวมทั้งสำเนาคำสั่งหรือรายชื่อคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้วย

หลักสูตรสถานศึกษาเป็นเอกสารหลักในการบริหารงานวิชาการที่จะช่วยให้ผู้บริหาร ดำเนินงานบริหารวิชาการได้โดยสะดวก รวดเร็ว เกิดการประสานความร่วมมือและการร่วมรับผิดชอบดูแลงานจัดการศึกษาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถประเมินได้ทุกชั้นตอนโดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3.4.13 การบริหารการใช้หลักสูตร

การบริหารการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยภาระงาน ดังต่อไปนี้

3.4.13.1 จัดชั้นเรียนโดยคำนึงถึงอัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็กต่อเด็กดังนี้ เด็กแรกเกิด 1 ปี อัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก คือ 1:3 เด็กอายุ 1- 3 ปี อัตราส่วน 1:6 สำหรับวัย 3 – 5 ปี อัตราส่วน ชั้นละไม่เกิน 1 : 25 คน หากเกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดต้องเพิ่มผู้ช่วยอีกห้องเรียนละ 1 คน

3.4.13.2 จัดตารางกิจกรรมประจำวัน โดยคำนึงถึงข้อกำหนดด้านหลักการ และขอบข่ายของกิจกรรม ตามที่หลักสูตรระบุไว้ ทั้งในแง่ของกระบวนการจัดกิจกรรมและกำหนดเวลาที่เหมาะสม

3.4.13.3 จัดผู้ดูแลเด็กประจำกลุ่มเด็ก โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เช่น บุคลิกภาพ ประสบการณ์ ทักษะความชำนาญพิเศษในการดูแลเด็กวัยต่าง ๆ เช่น เด็กแรกเข้าวัย 1 ½ - 2 ½ ปี ที่ต้องการผู้ดูแลเด็กที่อ่อนโยน ใจดี เข้าใจความต้องการของเด็ก หรือเด็กที่โตกว่าวัย 4 ½ - 5 ½ ปี ที่เริ่มเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ต้องการครูที่เข้มแข็ง มั่นใจในตนเอง เด็ดเดี่ยว ฉลาด แคล้วคล่องว่องไวและริเริ่มสร้างสรรค์

3.4.13.4 การบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ ควรวางแผนการจัดซื้อจัดหาโดยให้ผู้ดูแลเด็กมีส่วนร่วมในการคิดและเสนอข้อมูลความต้องการเป็นการล่วงหน้า และเปิดโอกาสให้แสดงความประสงค์ในการสั่งซื้อได้อยู่เสมอ เพราะการวางแผนจัดหาไว้ล่วงหน้า ไม่อาจตอบสนองต่อการใช้งานได้เพียงพอ เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเกิดความจำเป็นทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ภายหลัง ควรจัดระบบในการเบิกจ่ายวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้โดยใช้ระบบควบคุมการบริการ วัสดุประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วัสดุประเภทหนังสือ สิ่งพิมพ์ วัสดุตัวอย่าง หรือของจริง ของจำลอง บัตรภาพ บัตรคำ แผนภูมิ หุ่น แลบบันท์กึ่งเสียงหรือวีซีดี ต่าง ๆ เป็นต้น

3.4.13.5 กำกับดูแลการจัดกิจกรรมโดยการนิเทศการจัดประสบการณ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ กำกับดูแลการใช้สื่อการสอนของผู้ดูแลเด็กให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ทักษะศึกษา และเชิญวิทยากรจากชุมชนมาจัดกิจกรรม

พัฒนาเด็ก ส่งเสริมและกำหนดให้ผู้ดูแลเด็กจัดประสบการณ์โดยยึดเด็กเป็นสำคัญ ให้เด็กได้เป็นผู้ปฏิบัติในการเรียนรู้ และได้ทำกิจกรรมครอบคลุมครบถ้วนในแต่ละวันตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

3.4.13.6 กำกับดูแลให้ผู้ดูแลเด็กวัดผลและประเมินผลการพัฒนาเด็กอย่างสม่ำเสมอ ให้นำผลการประเมินมาพิจารณาแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาตามจุดเด่นของแต่ละคน

3.4.13.7 ส่งเสริมการพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้ศึกษาหาความรู้ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง เข้าถึงและกล้าที่จะนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้พัฒนาการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3.4.13.8 หาวิธีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูที่มีผลงานดีเด่นหรือเด็กที่มีความสามารถทางวิชาการโดดเด่น โดยการมอบโล่หรือวุฒิบัตรให้ ตามโอกาสสำคัญเป็นประจำทุกปี

3.4.13.9 จัดทำสารสนเทศงานวิชาการของศูนย์เด็กเล็ก เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนางานวิชาการ ให้มีความเข้มแข็งต่อไป

3.4.13.10 ประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านงานวิชาการให้ประชาคมได้รับทราบ และสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

1) ส่งเสริมการทำวิจัยชั้นเรียนของผู้ดูแลเด็ก

2) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามความจำเป็น และ

3) จัดทำแผนงาน ปฏิทินปฏิบัติงาน โครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ และบรรจุไว้ในกลยุทธ์หรือแผนปฏิบัติงานประจำปี โดยการจัดทำโครงการนั้น เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจึงจะเห็นผลชัดเจนในที่นี้จะยกตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ โดยแยกออกเป็นโครงการของผู้บริหาร โครงการของผู้ดูแลเด็ก และโครงการของผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4 ตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ

ผู้รับผิดชอบ	ชื่อโครงการ	ชื่อกิจกรรม
1. ผู้บริหาร	1. การพัฒนาบุคลากร 2. วันไหว้ครู	1. ศึกษางานโรงเรียนต้นแบบ 2. เชิดชูครูดีในดวงใจ
2. ผู้ดูแลเด็ก	1. นักคิดรุ่นเยาว์ 2. ทักษะศึกษาศวนสัตว์	1. ประดิษฐ์ว่าวจากเศษวัสดุ 2. ศึกษาชีวิตสัตว์สงวน
3. ผู้ปกครอง	1. วันครอบครัวรวมใจ 2. ทักษะศึกษาบ้านควายไทย	1. ประกอบอาหารจากไข่และ สาหร่าย 2. เรียนรู้ชีวิตชาวนาไทย

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสัดส่วนของการมีส่วนร่วมมากน้อยต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นหลักในการจัดทำ นำไปใช้ประเมิน และปรับปรุงเพื่อให้ข้อมูลป้อนกลับสำหรับการแก้ไขปรับปรุงในวงรอบใหม่ต่อไป จึงจะเป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

3.5 การประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียน

ผลสำเร็จของการบริหารงานวิชาการ สามารถประเมินได้จากผลการพัฒนาเด็กทุกด้าน ได้แก่ ผลพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับวัยของเด็กในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเหตุที่หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับพุทธศักราช 2546 ได้เน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ผสมผสานกันในหลากหลายทักษะ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะสังคม ทักษะการทำงานกลุ่มและทักษะภาษา เป็นต้น การประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายสอดรับกันไปเพื่อจะได้สามารถประเมินพัฒนาการเด็กได้ครบทุกด้าน เป็นรายบุคคล เป็นระบบ และสอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวันของเด็กในกิจกรรมและกิจวัตรที่เด็กปฏิบัติในแต่ละวัน ด้วยเหตุที่การวัดผลและการประเมินผลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำไปด้วยกัน จึงขอเสนอหลักการและวิธีการวัดผล ประเมินผลควบคู่กันไปด้วยดังนี้

3.5.1 ความหมายของการวัดผล ประเมินผล

การวัดผลเป็นการตรวจสอบคุณภาพของความสามารถและปริมาณที่แสดงความสามารถของผู้เรียนภายหลังการจัดการเรียนรู้เพื่อที่ครูจะได้ค้นพบและสามารถพัฒนาสมรรถภาพให้เด็กเรียนรู้ได้ดีขึ้น ผู้สอนสอนเก่งขึ้น และให้การตัดสินใจที่เที่ยงตรง แน่นนอน และ

ยุคิธรรมมากขึ้น การวัดผล (Measurement) เป็นกระบวนการในการใช้ตัวเลขเพื่อแสดงปริมาณของพฤติกรรมของนักเรียน ส่วนการประเมินผล (Assessment) เป็นกระบวนการพิจารณาข้อมูลที่พบแล้วนำมาตัดสิน คุณภาพหรือคุณลักษณะของพฤติกรรมหรือปริมาณของพฤติกรรม ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ สรุปได้ว่า การวัดผลคือการใช้เครื่องมือควบคู่กับกระบวนการในการค้นหาความสามารถของผู้เรียน ผลที่ได้คือข้อมูลความสามารถที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลข และอาจเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกันก็ได้ ส่วนการประเมินผล เป็นกระบวนการที่นำผลที่ได้จากการวัดมาวิเคราะห์และพิจารณาเพื่อสรุปตัดสินและจัดระดับคุณภาพของผู้เรียน โดยเทียบกับเกณฑ์หรือหลักการตัดสินค่าระดับความสามารถตามที่ได้ตั้งไว้

3.5.2 หลักการวัดผลประเมินผล

การวัดผล ประเมินผล ต้องประเมินทุกด้าน และควรจัดให้มีการประเมินโดยต่อเนื่องตลอดปี ควรประเมินหลาย ๆ ครั้ง ควรเลือกวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสม และนำผลการประเมินมาตีความ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด และตัดสินค่าระดับความสามารถของเด็ก โดยเที่ยงธรรม

3.5.3 เครื่องมือและวิธีการวัดผลประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลระดับปฐมวัย มีหลายประเภทดังนี้

3.5.3.1 แบบสังเกตและบันทึกพัฒนาการเด็ก มีอยู่หลายลักษณะ ได้แก่

1) แบบบันทึกพฤติกรรมปฏิบัติของเด็ก ที่ระบุวันเวลาในการสังเกต
ร่วมด้วย

2) แบบบันทึกรายวัน ที่ระบุรายละเอียดในการบันทึกครอบคลุม ชื่อนามสกุล วันเดือนปีเกิด ระดับชั้นที่กำลังเรียน ชื่อผู้สังเกต สถานที่สังเกตพฤติกรรมการแสดงออก และความคิดเห็นของผู้สังเกต

3) แบบสำรวจรายการที่นิยมจัดทำเป็นแบบฟอร์มหรือตารางระบุชื่อเด็กที่ถูกสำรวจ วันเดือนปีที่สำรวจ พัฒนาการด้านที่ต้องการสำรวจ พฤติกรรมที่ต้องการสำรวจ ครั้งที่ทำการสำรวจ และ ระดับพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นจากการสำรวจ นิยมใช้กับการวัด และประเมินน้ำหนัก ส่วนสูง ตรวจและบันทึกสุขภาพทั่วไป และการทดสอบสมรรถภาพกลไกร่างกายเด็ก

3.5.3.2 การสนทนา เด็กปฐมวัยมีระยะของการพัฒนาทางภาษาอยู่ในวัยที่มีความเข้าใจภาษาและใช้ภาษาในการโต้ตอบได้รู้เรื่องมากแล้ว การประเมินพัฒนาการเด็ก จึงสามารถใช้การสนทนาซักถาม อภิปราย เพื่อให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิด บอกความรู้สึกนึกคิด และถ่ายทอดประสบการณ์ของตนผ่านการสนทนาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ครูควรใช้การสนทนาในการประเมินพัฒนาการ โดยเฉพาะทางสติปัญญาที่ถ่ายทอดออกมาผ่านภาษาที่เด็กโต้ตอบ และบันทึก

คำพูดของเด็กกร่วมด้วย เพื่อจะได้นำไปใช้ในการวิเคราะห์และประเมินความก้าวหน้าของพัฒนาการเด็ก ได้แม่นยำยิ่งขึ้น

3.5.3.3 การประเมินแฟ้มผลงานเด็ก (Portfolio) แฟ้มสะสมงานเด็กเป็นการเก็บรวบรวมผลงานของเด็กที่ผ่านการคัดเลือกโดยตัวเด็กเอง (หรือภายใต้การแนะนำของครู) มาสะสมไว้ในภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างมีระบบและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงความพยายาม เจตคติ แรงจูงใจ ความเจริญงอกงาม ความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ เนื้อหาวิชาต่าง ๆ (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์, 2540, 32-33) การประเมินแฟ้มผลงานมีหลักว่า เด็กต้องมีส่วนร่วมในการคัดเลือกชิ้นงานเพื่อเก็บไว้ในแฟ้ม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ตัดสิน และมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงผลการประเมินประกอบด้วยอย่างเป็นรูปธรรม การใช้แฟ้มผลงานเด็กเพื่อการประเมินตามสภาพจริงในระดับปฐมวัยนั้น มักเป็นการเก็บรวบรวมผลงานเด็กที่เป็นชิ้นงานจากกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น งานศิลปะหรืองานประดิษฐ์ต่าง ๆ หรืออาจเก็บรวบรวมข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของเด็ก ข้อมูลจากการสังเกตเด็กของครู บันทึกพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก ร่องรอยหลักฐานบันทึกการแสดงออกของเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ภาพถ่ายบันทึกวีดิทัศน์ ชิ้นงานประดิษฐ์ ภาพการร่ายรำประกอบจังหวะและเสียงเพลง เหล่านี้สามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาประเมินพัฒนาการเด็ก เพื่อส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น หรือช่วยเหลือเมื่อพบว่าเด็กมีปัญหาในการพัฒนาได้อย่างทันที

3.5.3.4 การทดสอบ การทดสอบเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประเมินผลพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะด้านสติปัญญา ภาษา และคณิตศาสตร์ โดยแบบทดสอบอาจมีทั้งประเภทที่ต้องใช้การขีดเขียนในการตอบ เช่น วงกลม กากบาท ลากเส้นโยงภาพ เพื่อตอบคำถามตามที่โจทย์ตั้งไว้ และประเมินผลการทดสอบด้วยการตรวจผลงานแล้วให้คะแนนโดยตรงด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยอยู่ในวัยที่ยังอ่านเขียนไม่ได้ และมีช่วงความสนใจสั้น ประกอบกับข้อทดสอบทุกชนิดมีกฎเกณฑ์ในการจัดสอบในด้านเวลาที่จำกัดและเด็กต้องทำการขีดเขียนในการตอบด้วยตนเอง แม้การทำงานประสานกันระหว่างมือกับตาจะทำได้ไม่ดัดนัก การควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อมือยังทำได้ไม่สมบูรณ์ และเด็กอ่านโจทย์คำถามไม่ได้โดยลำพัง จึงเป็นเหตุให้การประเมินโดยใช้แบบทดสอบไม่เป็นที่นิยมนำมาใช้ในระดับปฐมวัยมากนัก

3.5.3.5 การทดสอบปากเปล่า การทดสอบปากเปล่าเป็นการตรวจสอบความสามารถของการคิดและความสามารถในการสื่อความคิดออกมาผ่านการพูด เช่น ครูบอกหรือสั่งให้นักเรียนที่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและพูดชื่ออวัยวะส่วนนั้น ๆ ให้ถูกต้อง หรืออธิบายขั้นตอนการประกอบอาหารง่าย ๆ บางชนิดหรือให้บอกชื่ออาหารที่ชอบมา 3 ชนิด ซึ่งจะประเมินความสามารถของเด็กได้จากการตอบคำถามได้ตรงคำถาม กิดและพูดถ่ายทอดเรื่องราวที่รู้และ

เข้าใจให้ผู้อื่นรับทราบได้และปฏิบัติตามคำสั่งและพูดบอกวิธีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ ได้ โดยครูจะบันทึกคำตอบหรือคำพูดของเด็กแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อประเมินระดับความรู้ความสามารถของเด็กเป็นขั้นตอนต่อไป

3.5.4 การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของเด็กในระดับการศึกษาปฐมวัยถือเป็นการนำเสนอร่องรอยหลักฐานและสัมฤทธิ์ผลการบริหารงานวิชาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารเพราะผลลัพธ์ด้านคุณภาพและความก้าวหน้าของเด็กคือสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความก้าวหน้าของเด็กและประสิทธิภาพของหลักสูตรสถานศึกษาและคุณภาพในการบริหารงานวิชาการที่ผู้บริหารและทีมงานได้ดำเนินการไปแล้ว การนำเสนอผลการประเมินผู้เรียน จึงต้องนำเสนอให้ได้โดยแม่นยำ เชื่อถือได้ และโปร่งใส ผ่านเครื่องมือต่อไปนี้

3.5.4.1 สมุครายงานประจำตัวเด็กที่เป็นการรายงานผลการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กซึ่งนิยมระบุเกณฑ์การประเมินไว้เป็น 3 เกณฑ์ ได้แก่ ดี ปานกลาง และควรเสริมแทนค่าด้วยตัวเลข 3 2 และ 1 ตามลำดับ

3.5.4.2 จดหมายข่าวของโรงเรียนที่เสนอข้อมูลความสำเร็จในการทำกิจกรรมของสถานศึกษาและเด็กทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล เช่น การได้รับเหรียญชนะเลิศการแข่งขันกีฬาอนุบาล การได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดวาดภาพ เป็นต้น

3.5.4.3 Website ของสถานศึกษาที่ลงข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานศึกษาให้ทางบ้านและบุคลากรทั่วไปได้ทราบความเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นผลของการดำเนินงานพัฒนาเด็กตามกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ

การประเมินพัฒนาการเด็ก เป็นงานที่มีรายละเอียดหลายขั้นตอนและหลายเทคนิคปฏิบัติ ซึ่งผู้ดูแลเด็กต้องทำความเข้าใจกับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินเด็ก สามารถปฏิบัติการประเมินเด็กได้อย่างเที่ยงตรง และเที่ยงธรรม สะท้อนถึงผลการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก และผลการพัฒนาของเด็กได้นำเชื่อถือจริง

4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ

ศูนย์เด็กเล็กเป็นงานที่ทำทายขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะต้องรับการถ่ายโอนจากสังกัดหน่วยงานเดิม เพื่อนำมาบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคณะบุคคลอันประกอบด้วย ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง เด็กผู้มารับบริการ และชุมชนที่อาจยังคงไม่เชื่อถือหรือมั่นใจในคุณภาพการให้บริการงานพัฒนาเด็ก ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากนัก ศูนย์เด็กเล็กควรมีการเตรียมการอย่างทันต่อ

ความเปลี่ยนแปลงในงานเปลี่ยนผ่านดังกล่าว ควรแสดงจุดยืนอันมั่นคงในการมุ่งมั่นเตรียมความพร้อม โดยเร่งศึกษาหาแนวทางและเตรียมการในทุกวิถีทาง เพื่อค้นพบรูปแบบที่เหมาะสมในลักษณะการนำร่องการพัฒนาตามมิติใหม่ ตามข้อกำหนดที่กฎหมายและหลักการที่ถูกต้องได้กำหนดไว้ เป็นเบื้องต้นในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ ข้อค้นพบจากการศึกษาเรียนรู้และแสวงหาแนวทางที่ดีที่สุดของงานย่อมมาจากความวิริยะอุตสาหะอย่างทุ่มเทและจริงจังของบุคลากรและผู้บริหารจนสามารถค้นพบเอกลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับซึ่งเหมาะสมเป็นของตน และเสนอผลการศึกษาเรียนรู้ให้ปรากฏได้อย่างเป็นรูปธรรม เป้าหมายปลายทางของการนำร่องดังกล่าวควรเป็นเป้าหมายตามมาตรฐานตามเกณฑ์การประเมินของหน่วยงาน สามารถแสดงภาพลักษณ์ของศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพตามอุดมคติได้ ตามความมุ่งหวัง

4.1 นโยบายและยุทธศาสตร์ของศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ

ด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ต้องการการเลี้ยงดูที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะเป็นเวลาที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการพัฒนาสมองของเด็กในระยะ 5 ปีแรกของชีวิต ซึ่งมีอัตราการพัฒนาสูงยิ่งกว่าเด็กวัยอื่นใด จากการสำรวจของหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยพบว่าในสังคมไทยยังไม่สามารถจัดบริการเสริมสำหรับครอบครัว เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ครอบคลุมทั่วถึงอย่างมีคุณภาพ (กรมอนามัย, 2547, 2-3) ศูนย์พัฒนาเด็กยังต้องการปรับปรุงคุณภาพในทุกด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ วิธีการอบรมดูแลเด็ก การพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้มีความรู้ในการจัดประสบการณ์แก่เด็กและการกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานบริการ เพื่อให้มีเครื่องมือตรวจสอบมาตรฐานการดำเนินงานที่มีคุณภาพ ใช้ในตรวจสอบและประเมินงานตามเกณฑ์มาตรฐานที่ควรเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงได้มีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

4.1.1 นโยบายด้านการพัฒนาเด็ก

นโยบายและแผนเฉพาะสำหรับเด็กปฐมวัย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ถูกนำมาจัดทำเป็นนโยบายการพัฒนาเด็กโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวไว้ดังนี้ (กรมอนามัย, 2547, 3)

“พัฒนาเด็กปฐมวัยทุกคนอย่างเต็มศักยภาพและมีคุณภาพเต็มที่ โดยให้ครอบครัวเป็นแกนหลัก และให้ผู้มีหน้าที่ดูแลเด็กและทุกส่วนของสังคม มีส่วนในการจัดบริการและจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี เหมาะสม สอดคล้องกับท้องถิ่นและเหมาะสมกับเด็กตามวัย”

4.1.2 แผนยุทธศาสตร์หลัก

แนวคิดและทิศทางที่จะนำไปสู่แผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับนโยบายขั้นต้น ประกอบด้วย

4.1.2.1 แผนพัฒนาพ่อ แม่ ผู้ปกครอง สมาชิกในครอบครัว และผู้เตรียมตัว
เป็นพ่อ แม่

4.1.2.2 แผนพัฒนาและบริการส่งเสริมเด็กปฐมวัยที่เน้นการจัดการบริการ
พัฒนาเด็กและบริการการศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง

4.1.2.3 แผนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย

4.1.2.4 แผนพัฒนามาตรฐานและคุณภาพเด็กปฐมวัย

4.1.2.5 แผนพัฒนาการมีส่วนร่วม

4.1.2.6 แผนวิจัยพัฒนาและสร้างองค์ความรู้

4.1.2.7 แผนพัฒนาองค์กรกลไกการบริหารงาน ประสานงานและติดตาม
ประเมินผล

4.1.2.8 แผนระดมทรัพยากร

4.1.2.9 แผนบทบาทสื่อมวลชนต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

4.1.2.10 แผนพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

4.1.2.11 แผนสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535, 22)

4.1.3 นโยบายการพัฒนาศูนย์เด็กน้าอยู่

4.1.3.1 แนวคิดการพัฒนาศูนย์เด็กน้าอยู่

กรมอนามัย (2547, 4-5) ได้จัดทำโครงการศูนย์เด็กเล็กน้าอยู่ โดยให้
เป็นโครงการที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมจาก
หุ้นส่วนและภาคี เพื่อให้เด็กและบุคลากรได้รับบริการที่ดีที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการ
และการเรียนรู้ การอยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์เด็กได้รับการดูแลให้สะอาด ปลอดภัย
และเอื้อต่อสุขภาพ ชุมชนและท้องถิ่นจะได้เด็กที่มีคุณภาพ เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพในการ
พัฒนาและสร้างชื่อเสียงให้ท้องถิ่นต่อไป จึงถือว่าศูนย์เด็กเล็กน้าอยู่คือต้นแบบของการเป็นศูนย์
เด็กเล็กในอุดมคติซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยอมรับร่วมกัน

แนวคิด “ศูนย์เด็กเล็กน้าอยู่” สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมือง
น้าอยู่ ชุมชนน้าอยู่ และมีความหมายได้ทั้งเป็นกระบวนการพัฒนา และเป็นผลลัพธ์ของการ
พัฒนา

4.1.3.2 ความหมาย “ศูนย์เด็กเล็กน้าอยู่”

ความหมายเชิงกระบวนการ หมายถึง การระดมการมีส่วนร่วมของ
หน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของ

เด็ก และผู้เกี่ยวข้อง โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ศูนย์เด็กเล็กเป็นสถานที่สร้างโอกาสให้เด็กเล็กเติบโตอย่างดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ และอย่างเท่าเทียมกัน

ความหมายของศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ ที่เป็นความหมายเชิงผลลัพธ์ หมายถึง ศูนย์เด็กเล็กที่มีการจัดการ ควบคุม ส่งเสริม สนับสนุนปัจจัยเอื้อ และจัดหรือลดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความน่าอยู่ของศูนย์เด็กเล็ก โดยมุ่งหวังให้เด็กได้รับการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ ทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ ขณะเดียวกันผู้ดูแลเด็กก็ได้รับการส่งเสริมให้สามารถทำงานได้อย่างมีความสุขกาย สบายใจ

จากความหมายเชิงกระบวนการ และความหมายเชิงผลลัพธ์อาจกล่าวได้ว่าเป็น นิยามของศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติที่หากศูนย์เด็กเล็กแห่งใดสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบถ้วน ย่อมเกิดประสิทธิผลในระดับที่ควรได้รับการยอมรับในที่สุด

4.1.3.3 ความมุ่งหมายของการพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่”

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กทุกคน ให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะอยู่อาศัยในศูนย์เด็กเล็กได้อย่างเท่าเทียมกัน และอยู่ร่วมกันกับผู้ดูแลเด็กและเพื่อน ๆ อย่างสงบสุข สะดวกสบาย สถานที่สะอาด ถูกสุขลักษณะและมีความปลอดภัยได้รับการส่งเสริมพัฒนาการและความคิดสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม

4.1.3.4 เป้าหมายการดำเนินงาน โครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

เป้าหมายในการดำเนินโครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายู่มีดังนี้

- 1) เด็กปฐมวัยทุกคนที่อยู่ในศูนย์เด็กเล็กได้รับบริการที่มีคุณภาพ
- 2) ผู้ดูแลเด็ก และบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีคุณภาพ
- 3) สิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพเด็กและผู้ดูแลเด็ก
- 4) กระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น

จากความมุ่งหมาย และเป้าหมายของการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ แสดงให้เห็นถึงการจัดสภาพแวดล้อม และผู้ดูแลเด็ก ตลอดจนกระบวนการพัฒนาเด็กที่มีคุณภาพ มีทิศทางที่เป็นจุดเด่นในด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งหากประสบความสำเร็จย่อมสามารถพัฒนาจุดแข็งของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจน

4.2 การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

ศูนย์เด็กเล็กจะมีความน่าอยู่สำหรับเด็กและบุคลากรภายในศูนย์เด็กเล็ก ต้องมาจากความตระหนัก มุ่งมั่น เพียรพยายามของทุกฝ่ายได้แก่ผู้บริหารผู้ปกครองเด็ก ผู้ดูแลเด็ก และความ

ต้องการของเด็ก ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะที่เฉพาะในศูนย์เด็กเล็กแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามกรมอนามัย (2547, 5-7) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาสำคัญ ๆ 5 ด้าน

4.2.1 ด้านการบริการ

การบริการ หมายถึง การเอื้อเพื่อ สนับสนุนด้านต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลทั้งด้านร่างกาย จิตใจและพัฒนาการ โดยมีการขับเคลื่อนการพัฒนาดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การจัดหาสมุดบันทึกประจำตัวให้เด็กทุกคนในศูนย์เด็กเล็ก เพื่อให้เป็นสมุดบันทึกข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น บันทึกน้ำหนัก ส่วนสูงของเด็กทุก 3 เดือนและพฤติกรรมของเด็กเมื่ออยู่ที่ศูนย์ สมุดบันทึกสุขภาพดังกล่าว เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างครู ผู้ดูแลเด็ก และพ่อ แม่ เพื่อแจ้งข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองได้รับทราบอย่างน้อย 2 เดือนต่อครั้ง

4.2.1.2 การกำหนดให้ครู ผู้ดูแลเด็กตรวจความสะอาดร่างกายเด็ก เป็นประจำทุกวัน เพื่อเป็นการคัดกรองภาวะสุขภาพทั่วไปก่อนรับเด็ก

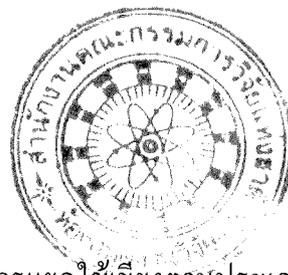
4.2.1.3 จัดให้มีบริเวณสำหรับแยกเด็กป่วยในบริเวณศูนย์อย่างเป็นทางการที่ตรวจพบตั้งแต่แรกพบว่าเด็กป่วย ควรแนะนำผู้ปกครองให้พาเด็กไปพบแพทย์ หรือพาไปพักผ่อนที่บ้าน ส่วนกรณีที่พบเด็กป่วย หรือสงสัยว่าเป็นโรคติดต่อขณะอยู่ที่ศูนย์ ให้เด็กพักในส่วนที่เป็นบริเวณสำหรับเด็กป่วยและรีบตามผู้ปกครองทันที

4.2.1.4 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินภาวะโภชนาการเด็ก ได้แก่ การชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูง พร้อมทั้งลงบันทึกในสมุดสุขภาพทุก 3 เดือน ถ้าพบว่ามีเด็กมีปัญหา ด้านภาวะโภชนาการ ควรมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลชุมชน เพื่อให้เด็กได้รับการแก้ไขต่อไป

4.2.1.5 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินพัฒนาการเด็ก และลงบันทึกในสมุดประจำตัวเด็กอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการติดตามการเจริญเติบโต

4.2.1.6 จัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริมที่มีคุณค่าและสะอาดปลอดภัย เด็กวัยก่อน 5 ปี เป็นวัยที่ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต ควรดูแลให้เด็กได้รับอาหาร ครบ 5 หมู่ ในแต่ละวัน จัดให้เด็กได้รับประทานผัก และผลไม้ทุกวัน ไม่จัดอาหารที่เป็นเม็ดเล็ก ๆ อาหารใส่สีฉูดฉาด หรืออาหารกรอบกรอบที่มีคุณค่าอาหารน้อย เน้นเรื่องความสะอาดของอาหาร โดยผักสดและผลไม้ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ต้องปรุงสุกเสมอ การเตรียมอาหารไม่ควร นานเกิน 2 ชั่วโมงก่อนให้เด็กรับประทาน อาหารที่ปรุงเสร็จหรือล้างสะอาดแล้ว ควรเก็บในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด

4.2.1.7 จัดให้สถานที่ประกอบอาหารหรือครัวแยกเป็นสัดส่วนและถูกสุขลักษณะ เพื่อไม่ส่งกลิ่น คาว รบกวนขณะที่เด็กอยู่ศูนย์ ดูแลความสะอาดของสถานที่และ

บริเวณโดยรวม อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเช่น เขียง ควรแยกใช้เพียงตามประเภทอาหาร คือ ผักผลไม้ เนื้อสัตว์สุกเนื้อสัตว์ดิบ ภาชนะที่ใส่อาหารทำจากวัสดุที่ปลอดภัย เช่น สแตนเลส อลูมิเนียม หรือ เมลามีน

4.2.1.8 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด และสุขนิสัยดี เช่น ล้างมือให้สะอาดและตัดเล็บสั้นอยู่เสมอ เก็บผมเรียบร้อยและขณะปรุงและเสิร์ฟอาหาร ไม่ใช่มีมือสัมผัสอาหารโดยตรง เป็นต้น

4.2.1.9 จัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้สะอาดและเพียงพอ น้ำดื่มสำหรับเด็กควรเป็น น้ำที่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพโดยการต้ม หรือกรอง และเก็บในภาชนะที่สะอาด เด็กสามารถเปิดดื่มได้สะดวก เช่น เก็บในตู้เลออร์ที่มีหัวก๊อกสำหรับเปิด ส่วนน้ำใช้สามารถใช้น้ำประปาในการประกอบอาหาร ล้างภาชนะ และแปรงฟันได้ กรณีไม่มีน้ำประปา อาจใช้น้ำบาดาลจากบ่อที่มีการดูแลดี

4.2.1.10 จัดให้เด็กทุกคนได้แปรงฟัน โดยมีแปรงสีฟันประจำตัว ศูนย์เด็กเล็กควรมีสถานที่สำหรับเด็กใช้เป็นที่แปรงฟันได้สะดวก

4.2.1.11 จัดให้มีสถานที่ อ่างล้างมือสำหรับเด็ก จัดเตรียมสบู่และผ้าสะอาดสำหรับเช็ดมือ เพื่อให้เด็กได้ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร เมื่อมือสัมผัสสิ่งสกปรกและหลังการจับถ่าย

สรุปได้ว่าการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก ให้เป็นศูนย์เด็กเล็กนำอยู่นั้น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินอันดับแรก ด้านการบริการ ซึ่งครอบคลุมด้านการบริการเกี่ยวข้องกับการจัดทำสมุดบันทึกประจำตัวเด็ก การตรวจร่างกาย การคัดแยกเด็กป่วย การประเมินภาวะโภชนาการและพัฒนาการเด็ก การจัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริม น้ำดื่ม การดูแลสุขภาพฟัน และการส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดี เช่น การล้างมือ เป็นต้น

4.2.2 การส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการ

กรมอนามัย (2547, 6) กำหนดแนวทางการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

4.2.2.1 จัดให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการเด็ก เหมาะสมตามวัยและเพียงพอ ได้แก่ ของเล่น และหนังสือนิทาน ซึ่งควรมีการทำความปลอดภัยของเล่นสม่ำเสมอ

4.2.2.2 จัดให้มีกิจกรรมการเล่น การเคลื่อนไหว การฟังนิทาน ตามพัฒนาการแต่ละวัย โดยจัดกิจกรรมตามตารางกิจกรรมประจำวันของเด็กแต่ละกลุ่มวัย

4.2.2.3 จัดให้มีมุมจำลองของจริงเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ ผ่านการเล่น เช่น มุมบ้าน

4.2.2.4 จัดให้มีมุม หรือสถานที่สำหรับให้ความรู้พ่อ แม่ ในการเลี้ยงดูลูก โดยจัดเป็นมุมหนังสือ หรือบอร์ดติดข่าวสารที่น่าสนใจเกี่ยวกับเด็ก

4.2.2.5 จัดให้มีพื้นที่สำหรับให้เด็กได้เล่นอย่างเพียงพอ โดยเฉลี่ยมากกว่า 2 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน พร้อมกับมีเครื่องเล่นที่ปลอดภัย จำนวนเพียงพอ ตรวจสอบ เครื่องเล่น ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้เล่นอย่างปลอดภัย

4.2.3 การจัดสิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก

สิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็กที่กรมอนามัย (2547, 6) ได้กำหนดแนวทางในการจัดไว้ ดังนี้

4.2.3.1 สิ่งแวดล้อมภายนอก

1) ไม่ควรมีแหล่งมลพิษทางอากาศ เสียง และกลิ่นอยู่ใกล้ ๆ ถ้ามีปัญหา ควรรีบประสานงานผู้เกี่ยวข้องและขอความร่วมมือองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เข้ามาดูแล

2) บริเวณรอบอาคาร จัดให้มีการปลูกและดูแลต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแล สภาพและความสะอาดบริเวณต่าง ๆ สม่ำเสมอ เช่น ไม่มีกองขยะ ไม่มีแอ่งน้ำ หรือมุมบ่อใหญ่ ๆ

3) ศูนย์เด็กเล็ก ควรตั้งอยู่ในบริเวณที่มีรั้วรอบ และปลอดภัยกับเด็ก

4.2.3.2 สิ่งแวดล้อมภายในอาคาร

1) การจัดพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วน ตามการใช้งาน

2) ดูแลความสะอาดพื้น ผนัง และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ

3) ตรวจสอบความแข็งแรง และอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ เช่น โครงสร้าง อาคารและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ

4) จัดให้มีการระบายอากาศที่ดีในทุก ๆ บริเวณ ทั้งห้องทำกิจกรรม ห้องนอน ห้องครัว ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดวางสิ่งของไม่ให้กีดขวางทิศทางลม การเปิด หน้าต่างเพียงพอ เป็นต้น

5) จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอในทุก ๆ บริเวณ โดยเฉพาะในห้องทำ กิจกรรมสำหรับเด็ก

6) จัดให้มีห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ ที่แปร่งพื้น มีสุขภัณฑ์ขนาด เหมาะสม เพียงพอสำหรับเด็ก และดูแลความสะอาดสม่ำเสมอ

7) ดูแลความปลอดภัยในศูนย์เด็กเล็ก ได้แก่ อุปกรณ์ไฟฟ้าต่าง ๆ อยู่ใน สภาพที่ใช้งานได้ ตั้งอยู่ในที่เหมาะสม ปลั๊กไฟต้องอยู่สูงกว่า 1.5 เมตร จากพื้นถ้าติดตั้งในระดับ ที่มือเด็กเอื้อมถึง ควรหาฝาปิด / ครอบ จัดหาอุปกรณ์ดับเพลิง สำหรับใช้กรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ โดยผู้ดูแลเด็ก หรือเจ้าหน้าที่สามารถหยิบใช้ได้สะดวกและอยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งาน

8) จัดให้มีอุปกรณ์สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ได้แก่ ตู้ยาที่มียาสามัญประจำบ้าน และผู้ดูแลเด็กมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้ยา

9) จัดให้มีถังรองรับขยะเป็นจุด ๆ ในบริเวณศูนย์เด็กอย่างเพียงพอ ถึงขยะสภาพดี ถูกสุขลักษณะ มีการกำจัดทุกวันไม่ให้เป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงพาหะนำโรคต่าง ๆ

10) คู่มือระบบระบายน้ำเสียจากศูนย์เด็กเล็ก ทั้งจากแหล่งต่าง ๆ ในอาคาร และจากห้องครัว

4.2.4 คุณสมบัติและการบริหารบุคลากรผู้เลี้ยงดูเด็ก

กรมอนามัย (2547, 7) ได้กำหนดคุณสมบัติและการบริหาร ผู้ดูแลเด็ก สำหรับใช้ เป็นแนวทางในการจัดศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่ไว้ดังนี้

4.2.4.1 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นคนที่มีความตั้งใจและอารมณ์ดี มีความอดทน อดกลั้น

4.2.4.2 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ป่วยเป็นโรคติดต่อ และเป็นพาหะนำโรค อีกทั้งมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี ซึ่งจะเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก

4.2.4.3 ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นผู้ มีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ผ่านการฝึกอบรมมาก่อน ใส่ใจที่จะฟื้นฟูความรู้และทักษะระหว่างการศึกษาหน้าที่ อายุระหว่าง 18 – 45 ปี และจบการศึกษาไม่น้อยกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3

4.2.4.4 จัดให้มีจำนวนบุคลากรที่จะเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ โดยพิจารณา สัดส่วนเด็กต่อครู / ผู้ดูแลเด็ก ดังนี้

เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 3 คน

เด็กอายุ 1 – 2 ปี ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 5 คน

เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไป ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 10-15 คน

4.2.4.5 ควรสนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมสม่ำเสมอ และ ศึกษาต่อด้านการศึกษาเด็กปฐมวัยให้ถึงวุฒิปริญญาตรี

4.2.4.6 สนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กและผู้ปกครองมีการผลิตของเล่น ของใช้ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เด็กได้เรียนรู้ไปด้วย

4.2.4.7 นิเทศ ให้คำแนะนำและให้กำลังใจผู้ปฏิบัติงานสม่ำเสมอ ให้ทุกคน รู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์เด็กเล็กร่วมกัน

4.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมอนามัย (2547, 7) ได้กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับศูนย์ เด็กเล็กน่ายุ่ไว้ดังนี้

4.2.5.1 ควรจัดให้มีการพบปะหรือประชุม ระหว่างผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง และผู้สนับสนุนบ่อย ๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มีการสื่อสาร พุดคุย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้เกี่ยวข้องดีแล้ว การขอความสนับสนุนด้านต่าง ๆ จะทำได้โดยง่าย

4.2.5.2 มีการประสานงานและประชาสัมพันธ์การดำเนินการของศูนย์เด็กเล็กให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ รับทราบ เพื่อที่จะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ได้

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นแนวทางที่จะให้ผู้บริหารได้ใช้สำหรับควบคุม กำกับ ผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่ศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หัวใจของศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ประกอบด้วย การดูแลสุขภาพอนามัย เด็กส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการเด็ก การจัดสภาพแวดล้อม การจัดผู้ดูแลเด็กที่มีคุณภาพ และการเปิดโอกาสให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม นอกจากเด็กจะต้องการการดูแลที่ดีด้านสุขภาพอนามัย จากผู้ใหญ่ที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะความชำนาญแล้ว เด็กยังต้องการประสบการณ์การพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เพื่อให้พัฒนาการของเด็กเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติเฉพาะวัยอย่างแท้จริง

4.3 การจัดประสบการณ์ในศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็กในปัจจุบัน ให้การดูแลและพัฒนาเด็กในวัยที่อายุลดน้อยลงทุกขณะ เนื่องจาก บิดา มารดา ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและขาดผู้ใหญ่ที่จะให้การดูแลทดแทน จึงปฏิเสธไม่ได้ที่ศูนย์เด็กเล็กในปัจจุบันจะต้องเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวในชุมชนนั้น ๆ คือ ให้บริการแก่เด็กวัย 1 – 5 ปี เพื่อให้การบริการเด็กเป็นไปอย่างถูกหลักวิธีการ และมีคุณภาพ การให้บริการจึงต้องพิจารณาจัดกลุ่มเด็กให้เหมาะสม และจัดสภาพแวดล้อมสนองตอบตามธรรมชาติเฉพาะวัยของเด็กที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการใช้งาน ซึ่ง พิทยาภรณ์ มานะจตุ (2541, 147-151) ได้เสนอหลักในการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก จำแนกออกตามระดับวัยดังนี้

4.3.1 การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัย 1 – 3 ขวบ

การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กเล็กวัย 1 – 3 ขวบ ต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ตามตารางกิจกรรม (Cateldo, 1982, 2) หลักที่ต้องคำนึงถึงมีดังนี้

4.3.1.1 อาคารสำหรับเด็กเล็ก ควรเป็นอาคารชั้นเดียว ถูกสุขลักษณะ มีช่องรับแสงสว่างเพียงพอ มีสีอ่อนเย็นตา สะอาด จัดเป็นระเบียบ มีความปลอดภัยสูง ตกแต่งอย่างมีเป้าหมาย เข้าใจ สวยงาม กระตุ้นให้เด็กตื่นตัวต่อการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมตามวัย อาคารมีลักษณะโล่งกว้างระบายอากาศได้ดี มีห้องน้ำติดกับห้องกิจกรรม มีห้องครัว แยกออกจากห้องนอนและห้องกิจกรรม ส่วนห้องอาหารต้องสามารถไปมาได้สะดวกและมีห้องออกกำลังกาย (ห้องนั้ม) สำหรับเล่นในวันฝนตกหรือแดดจ้า ไม่สามารถออกไปเล่นกลางแจ้งได้

4.3.1.2 วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเล่นและสื่อกระตุ้นพัฒนาการเด็ก ควรมีความปลอดภัยจากสสารที่เจือสารตะกั่ว (Toxic) มีการจัดวางสื่อในภาชนะรองรับประเภทกล่อง ตะกร้าที่มองเห็นได้จากภายนอก แยกเป็นแต่ละประเภท จัดวางในระดับที่เด็กสามารถเอื้อมมือหยิบจับได้เอง ของเล่นควรจัดไว้ตรงตามวัยของเด็กที่ระบุอายุไว้บนหีบห่อบรรจุภัณฑ์

4.3.1.3 ป้ายนิเทศ ควรเป็นขนาดเล็ก ๆ ติดไว้ในระดับสายตาเด็ก มีภาพที่สดใส เร้าใจ เนื้อหาของภาพเข้าใจได้ง่ายไม่ซับซ้อน ตกแต่งตามผนังห้อง บริเวณที่เด็กมองเห็น ได้นัดตา ยกเว้นป้ายนิเทศที่ใช้สื่อสารกับผู้ใหญ่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป สามารถติดในระดับสายตาของผู้ใหญ่ ในบริเวณผนังที่ไม่ใช่พื้นที่ใช้งานของเด็ก

4.3.1.4 เครื่องเล่นสนาม ควรมีขนาดเล็กเหมาะกับวัย มีความทนทานปลอดภัย สีสดใส ผลิตจากวัสดุที่มีคุณภาพไม่เผุ้ง ยุบสลายหรือเสียหายแตกหักได้ง่าย ควรจัดวางไว้ 2 จุด คือ ในบริเวณสนามเด็กเล่นกลางแจ้งได้ร่มไม้หรือบนพื้นที่ปูบล็อกเทียมที่อ่อนนุ่ม หรือหญ้าเทียม และจัดวางไว้ในห้องออกกำลังในร่ม (ห้องน้มนม) เพื่อให้สามารถใช้งานได้ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ เครื่องเล่นสนามที่จำเป็นคือ ชิงช้าและเครื่องปีนป่ายหรือโครงปีนโครงไต่และกระดานลื่นที่มีความสูงไม่เกิน 1 เมตร รถลากจูง ม้าโยกเรือโยก และอุโมงค์มุดลอด

4.3.1.5 ห้องเรียนภายในอาคาร

ซิกเกแดนซ์และคณะ (Schickedanz, et al., 1983, 21-22) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยไว้ดังนี้

1) ความหมายของห้องเรียน

ห้องเรียน หมายถึง

(1) ห้องที่จัดวางวัสดุ อุปกรณ์อย่างมีเป้าหมายเป็นหมวดหมู่และมีระบบ

มีระบบ

(2) มีการวางแผนการใช้งานอุปกรณ์ที่ชัดเจน

(3) มีตารางเวลากำกับการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์คงที่

(4) มีกฎเกณฑ์กติกาในการจัดการกับเด็ก

(5) เป็นห้องที่สามารถดำรงสภาพการเรียนการสอนให้ดำเนินไปได้

2) หลักในการจัดห้องเรียน 5 ประการ คือ

(1) มีระบบ

(2) มีกฎเกณฑ์

(3) มีเป้าหมาย

(4) สอดคล้องกับระดับความสามารถ ความสนใจและพฤติกรรมเด็ก

(5) สร้างความรับผิดชอบแก่เด็กได้

3) ทฤษฎีพื้นฐานในการจัดห้องเรียน

ในการจัดห้องเรียนระดับปฐมวัย มีทฤษฎีพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาประกอบการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยดังตารางที่ 2.5 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2.5 รูปแบบของห้องเรียนตามทฤษฎีพื้นฐาน 3 ทฤษฎี

รูปแบบ	ลักษณะ
1. รูปแบบพฤติกรรมนิยม (Behaviorist Model)	1. ครูคอยจัดการกับทุกสิ่ง 2. ครูเป็นศูนย์กลาง 3. ครูคอยแก้ปัญหา โดยไม่คำนึงถึงการป้องกัน 4. ครูเป็นผู้ให้รางวัลและแรงเสริม
2. รูปแบบเชิงจิตวิทยา (Psychological Model)	5. เด็กและครูมีเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกันในห้องเรียน 6. ครูและเด็กร่วมมือกันแก้ปัญหา 7. เป็นห้องที่ฝึกความรับผิดชอบของเด็ก 8. ครูมีการหารือกับเด็กแทนการใช้อำนาจ 9. บรรยากาศอบอุ่น ครูสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
3. รูปแบบการจัดกลุ่มเด็ก (Group Management Model)	10. ใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง 11. ครูคอยตอบสนองความต้องการเด็ก 12. ครูให้ความรู้และแก้ปัญหาพฤติกรรมไปพร้อม ๆ กัน 13. ครูไม่บังคับเด็ก 14. กิจกรรมหลากหลาย บทเรียนน่าสนใจ 15. เด็กได้ฝึกพัฒนาทักษะการทำงานกลุ่ม 16. ครูสร้างแรงกระตุ้นจากภายใน 17. ห้องมีระบบ ทุกคนช่วยกันสร้างกฎกติกา

ที่มา : ซิคเกแดนซ์และคณะ, 1983 อ้างใน มูลนิธิรักษ์ไทย, 2547, 173.

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อจัดห้องเรียน ควรเลือกประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เหมาะสมโดยเน้นการจัดห้องเรียนที่คล้ายบ้าน ควรบริหารจัดการให้ได้พื้นที่ใช้งานที่พอเพียง มีขนาด 40-60 ตารางฟุตต่อเด็ก 1 คน (Hess & Croft, 1979, 192) จัดวางครุภัณฑ์เช่น ชั้น ตู้วางของขนาดเล็ก ติดลูกล้อให้สามารถโยกย้ายได้สะดวก ใช้ในการจัดวางสื่อของเล่นแยกตามประเภทการใช้งาน ปูพื้นด้วยพรมหรือเสื่อประเภทดูราฟลอร์ ซึ่งมีความนุ่มหนา ในจุดที่จำเป็น เช่น บริเวณพื้นที่ใช้เล่นกับแท่งไม้บล็อกหรือมูมนั่งสื่อ เป็นต้น ห้องกิจกรรม ควรสามารถใช้เป็นห้องเอนกประสงค์ได้ หากมีพื้นที่จำกัด เช่น ใช้เป็นห้องนอน และห้องเล่นร่วมกัน แต่ไม่ควรใช้เป็นห้องอาหารเพราะอาจมีความเอะอะขณะใช้งาน การจัดมุมต่าง ๆ สำหรับเด็ก 1-3 ปี จัดได้ดังนี้

(1) มุมสำรวจตนเอง มุมนี้ควรติดกระจกกับผนังในระดับต่ำมากที่เด็กสามารถมองเห็นตนเองทั้งตัวได้ในขณะคลานหรือนั่งในบริเวณที่ไม่มีสิ่งใดกีดขวาง มีเครื่องแต่งกายบางประเภทจัดวางหรือแขวนไว้ให้หยิบจับได้สะดวก และใช้ในการเล่นได้อย่างปลอดภัย

(2) มุมบล็อก ควรจัดวางชั้นไม้ขนาดเตี้ยรองรับแท่งบล็อกโฟมหรือบล็อกไม้ชุดเล็กและอุปกรณ์ของเล่นที่ใช้เล่นประกอบกันประเภทอื่น ๆ เช่น ตัวต่อ หุ่นยนต์ ยวดยาน หรือตุ๊กตาประเภทไม้ โลหะ และพลาสติกต่าง ๆ

(3) มุมดนตรี ควรแบ่งบริเวณส่วนหนึ่งไว้สำหรับจัดวางเครื่องดนตรี เช่น กลอง เครื่องเคาะ เครื่องเขย่า ไมโครโฟนจำลอง สำหรับเด็ก 3 ขวบ อาจเพิ่มชุดนักร้อง ชุดนักแสดง ชุดหางเครื่อง เทปหรือเครื่องเล่นซีดี พร้อมซีดีเพลงเด็กต่าง ๆ ให้ใช้ประกอบกันได้

(4) มุมหนังสือ มุมนี้ควรมีชั้นวางหนังสือเคลือบปกด้วยพลาสติกหรือหนังสือผ้าและหนังสือปกและหน้าหนังสือเป็นพลาสติกหุ้มพองน้ำมีเนื้อหาที่น่าสนใจ เหมาะกับวัยเด็กไว้ให้ เด็กอ่าน มีเทปและซีดีพร้อมหูฟังวางไว้ เพื่อเด็กจะได้ทดลองฟังเสียง จัดวางเบาะนุ่ม ๆ หรือหมอนใบโตให้เด็กไว้ใช้นั่ง หรือนอนอ่านหนังสือ มีหุ่นมือหรือตุ๊กตาอ่อนนุ่มวางไว้ให้เด็กใช้เล่น หรือเช็ดหุ่นเล่นเป็นการถ่ายโยงความคิด ความเข้าใจจากนิทานที่ได้อ่านไป อาจมีโรงหุ่นแขวน ลงมาจากเพดานและม้วนเก็บขึ้นไปได้ให้ใช้ประกอบการเช็ดหุ่น หรือโรงหุ่นใช้เช็ดกับหุ่นนี้วางไว้ให้เด็กใช้ประกอบการเล่นได้

(5) มุมบทบาทสมมุติ ได้แก่มุมที่จัดโดยอุปกรณ์ของใช้ที่มีขนาดเล็ก ใช้เล่นเลียนแบบการจัดบ้าน มีเปลตุ๊กตาพร้อมตะกร้าเสื้อผ้าตุ๊กตา ตะกร้าหรือเครื่องครัว โต๊ะอาหารเด็กเล่น เตาแก๊สหรือตู้เย็นจำลอง อาหาร พืชผัก ผลไม้จำลองที่ทำจากพลาสติกคุณภาพดี ใช้เล่นประกอบกัน ในมุมนี้อาจจัดให้สามารถเล่นได้หลาย ๆ อย่าง เช่น เล่นจัดบ้าน เล่นทำอาหาร เล่นตุ๊กตา

(6) มุมเครื่องเล่นสัมผัส เป็นมุมที่จัดวางเครื่องเล่นประเภทหยิบ จับเล่นแยกส่วนหรือประกอบเข้าด้วยกันได้ มีขนาดเล็ก พอที่จะถือไปมา หรือโยกย้ายได้เอง ในการเล่นเด็กต้องใช้ความคิดและการแก้ปัญหา เครื่องเล่นสัมผัส อาจวางเล่นบนพรม บนพื้นห้อง หรือหยิบไปนั่งเล่นบนเก้าอี้ โดยวางเครื่องเล่นไว้บนโต๊ะ เป็นการเล่นโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ เครื่องเล่นดังกล่าวประกอบด้วย ภาพตัดต่อ เครื่องเล่นไชลาน ตุ๊กตาล้มลุก ไข่หาคู่ ตัวพยัญชนะ ตัวเลขฉลุ ลูกปัดสำหรับร้อยหรือลูกร้อย (ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว) เกมจับคู่ภาพเหมือน เกมต่อภาพ พีรามิด ลูกคิดสวมหลัก และชุดรูปทรงไม้ในกล่องขนาดเล็ก เป็นต้น

4.3.1.6 ห้องอาหาร ห้องอาหารหรือบริเวณรับประทานอาหาร ควรมีมุ้งลวด ติดโดยรอบมีเครื่องดูดอากาศ หรือมีการระบายกลิ่น ระบายอากาศที่ดีควรแยกออกจากห้องนอนและห้องกิจกรรม เด็กวัย 1-3 ปี อยู่ระหว่างฝึกช่วยเหลือตนเองในการรับประทานอาหารจึงมักหกเลอะเทอะอยู่ตลอดเวลา ประกอบด้วย เด็กวัยนี้เจ็บป่วยบ่อย เมื่อมีอาการไอหรือจามมักตามด้วยการอาเจียนหรือเด็กบางคนทำอาหารและน้ำหกบ่อยมาก ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ถือเป็นเรื่องปกติ พื้นห้องอาหารและโต๊ะเก้าอี้ในห้องอาหาร จึงควรใช้วัสดุที่จะสังเกตเห็นความสกปรกและสามารถทำความสะอาดได้ง่ายและทำได้บ่อยครั้งโดยไม่ต้องยุติหรือปิดกั้นการใช้งาน เด็กควรได้รับการฝึกให้รับประทานอาหารบนโต๊ะอย่างเป็นระบบหรือนั่งตมมจากเก้าอี้ที่โต๊ะอาหารเสมอ โดยมีผ้ากันเปื้อนเฉพาะบุคคลสวมทับ เพื่อป้องกันความเลอะเทอะทุกครั้งในการรับประทานอาหาร

4.3.1.7 ห้องน้ำ ห้องส้วม เด็กวัย 1-3 ปี มีขนาดของสรีระที่ยังเล็กมาก ทั้งโดยความหนาของร่างกาย และความสูง ไม่อาจใช้เครื่องสุขภัณฑ์ประเภทส้วมนั่งยอง หรือชักโครก ขนาดมาตรฐานของผู้ใหญ่ในการจับถ่ายได้ ควรจัดหาสุขภัณฑ์ขนาดเล็กโดยเลือกชนิดที่ใช้งาน ประกอบกันได้ดีระหว่างตัวส้วมและถังเก็บน้ำชักโครก เพื่อให้สามารถใช้งานที่อาจมีความถี่สูงได้ดี หากเป็นส้วมนั่งยอง ควรเลือกขนาดเล็กที่สุดเท่าที่จำเป็นในการนำมาติดตั้ง หรือจัดหาอุปกรณ์เสริมได้แก่ เบาะรองนั่งขนาดของเด็กวางทับขนาดใหญ่ หรือใช้กระโถนช่วยในการคลี่คลายปัญหา พื้นห้องน้ำ ห้องส้วมต้องแบ่งบริเวณแห้งกับบริเวณเปียกออกจากกัน เพื่อมิให้เด็กลื่นหกล้ม ต้องรักษาความสะอาด และดูแลเรื่องกลิ่นอยู่เสมอ ผนังห้องน้ำควรมีช่องระบายอากาศให้ถ่ายเทได้ดี ไม่อับทึบ ไม่ควรมีประตูปิด แต่ควรเป็นแนวบังตาเตี้ย ๆ ที่ผู้ใหญ่จะมองเห็นได้โดยสะดวก

4.3.1.8 ห้องเก็บของ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะต้องมีห้องเก็บของในบริเวณใกล้เคียงกับห้องกิจกรรม อุปกรณ์เครื่องใช้เด็กมีจำนวนมาก และหลากหลายชนิด จึงต้องมีตู้เก็บของ หรือมุมจัดเก็บที่ดี มีความเป็นสัดส่วน มีบริเวณผึ่งเสื้อผ้า ตะกร้าใส่ผ้าที่ต้องการส่งซัก ชั้นแบบเปิดวางอุปกรณ์ที่ใช้บ่อย ๆ และตู้หีบใช้เก็บอุปกรณ์ที่สำรองไว้แยกจากกัน ห้องเก็บของต้องสะอาด โล่งตา เป็นระเบียบ ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกใจ

4.3.1.9 สนามเด็กเล่นกลางแจ้ง เด็กวัย 1-3 ขวบ สามารถออกไปเล่นในสนามกับเครื่องเล่นสนามหรือเล่นออกกำลังกายได้โดยมีครูคอยดูแล สนามเด็กเล่นควรมีความโล่งโปร่ง ขนาดเหมาะสมพอเหมาะ ง่ายแก่การควบคุมดูแลของครู มีร่มเงาคลุมร่ม มีสัดส่วนระหว่างพื้นหญ้ากับพื้นเรียบที่อาจปูด้วยพื้นสำเร็จประเภทอิฐบล็อกเทียมหรือหญ้าเทียมหรือมีบ่อทรายที่มีหลังคาคลุม ขอบบ่อกั้นด้วยท่อนไม้กลมเกลี้ยง หรือปูนซีเมนต์ฉาบด้วยทรายล้าง หรือวัสดุที่เกลี้ยงนึ่งไม้เป็นอันตราย เครื่องเล่นสนามควรวางขนานกับแนวรั้ว ตั้งวางห่างกันพอเหมาะ มีถนนหรือทางเดินเชื่อมต่อระหว่างแต่ละจุด มีอ่างล้างมือหรือก๊อกน้ำและห้องน้ำอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสนาม เพื่อความสะดวกในการใช้งานกรณีมีความจำเป็น ที่สำคัญคือต้องมีรั้วเตี้ย ๆ แบ่งเขตแดนให้ชัดเจน มีประตูเปิดสู่สนามหลายประตู ง่ายแก่การใช้งาน ทั้งในการเข้าและออกจากสนาม และต้องมีห้องเก็บของเล่นในบริเวณสนามอย่างน้อย 1 จุด ใช้ในการเก็บของเล่นที่ต้องเคลื่อนย้ายเข้าออกทุกวัน เช่น รถลากเล็ก อุปกรณ์เล่นน้ำ เล่นทรายหรืออุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

4.3.2 การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็ก 3-5 ขวบ

ธรรมชาติของเด็ก 3-5 ขวบ แตกต่างจากเด็ก 1-3 ขวบ เพราะเด็กโตมากขึ้น มีความสามารถเพิ่มมากขึ้นตามวัย ความต้องการและความสนใจเปลี่ยนไป พิทยากรณ์ มานะจตุติ (2541, 152-156) ได้เสนอหลักการการจัดสภาพแวดล้อมซึ่งต้องจัดให้แตกต่างกันออกไปดังนี้

4.3.2.1 การจัดสิ่งแวดลอมในอาคารเรียน

1) เนื้อที่ว่างในอาคาร

อาคารเรียนปฐมวัย ต้องออกแบบโดยคำนึงถึงระดับพัฒนาการเด็ก ความต้องการและธรรมชาติเฉพาะวัย ควรจัดให้มีเนื้อที่ใช้งานภายในห้องเรียนที่มีขนาดเล็กคือ 35 ตารางเมตร หรือขนาดใหญ่ 63 ตารางเมตร ลักษณะห้องเรียนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือรูปแบบใดก็ได้แต่ต้องเป็นห้องโล่งไม่มีเสาอยู่กลางห้อง เพราะจะต้องใช้บริเวณกลางห้องสำหรับกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ควรจัดมุมการศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้บริเวณผนังรอบ ๆ ห้องรวมทั้งจัดไว้ตามมุมทั้ง 4 มุมของห้อง ผนังห้องเรียนควรจัดตกแต่งด้วยภาพที่สวยงามมีความหมายต่อเด็ก เช่น บันไดเลขสี่ประจำวัน กฎของห้อง ป้ายบอกวัน เดือน ปี บอร์ดประสบการณ์ตามสาระเนื้อหาการเรียนหรือบอร์ดผลงานเด็ก เป็นต้น ห้องเรียนควรมีประตูเปิดสู่ระเบียงด้านหน้าอย่างน้อย 2 ช่อง และเปิดสู่ระเบียงด้านหลังอีกอย่างน้อย 1 ช่อง อาคารเรียนที่จะเย็นสบายคือ อาคารที่หันหน้าไปทางทิศเหนือหรือใต้เพราะเป็นทางผ่านของลม อาคารเรียน 2 ชั้น บันไดต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.20 เมตร ช่วงหนึ่งสูงไม่เกิน 2.00 เมตร และลูกตั้งไม่สูงกว่า 17 เซนติเมตร ลูกนอนไม่น้อยกว่า 25 เซนติเมตร ถ้าบันไดสูงกว่ากำหนด ให้ทำชานพักขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าอากาศสูง

เกิน 2 ชั้น ขึ้นไปต้องมีบันไดอย่างน้อย 2 แห่ง และมีลูกกรงกั้นต่อจากขอบระเบียงขึ้นไปอย่างน้อย 1.2 เมตร

2) ระบบเสียง

ห้องเรียนควรมีระบบป้องกันเสียงรบกวนจากภายนอก และเสียงดังอีกทีภายในห้องเรียน ควรปลูกต้นไม้ไว้หน้าอาคารเรียนเพื่อช่วยลดเสียงรบกวนจากภายนอก ควรปูพื้นด้วยพรม หรือเสื่อน้ำมัน เพื่อลดเสียงดังกึกก้องจากการทำกิจกรรม เช่น เล่นแท่งไม้ บล็อก เล่นเครื่องเล่นดนตรี เป็นต้น ห้องเรียนควรมีแสงสว่างเพียงพอ แสงเข้าถูกทิศทาง อากาศถ่ายเทได้ดี โปร่งสบาย

3) ผนังห้อง

ผนังห้องเรียนควรบุด้วยกระดานชนวนอ้อย เพื่อช่วยลดเสียงสะท้อนกึกก้องภายในห้อง กระดานชนวนอ้อยยังสามารถใช้เป็นบอร์ดติดโปสเตอร์ตกแต่งห้อง หรือเป็นบอร์ดผลงานเด็กได้อีกด้วย กระดานขาวหรือกระดานดำควรติดไว้ด้านหน้าชั้นเรียน ในระดับสายตาที่เด็กจะมองเห็นได้ชัดเจน โดยให้ขอบล่างของกระดานอยู่ห่างจากพื้นประมาณ 60 เซนติเมตร การใช้สีภายในห้องควรเป็นสีอ่อน เย็นตา มองดูสงบเย็นและอ่อนหวาน จะช่วยให้แสงสว่างในห้องเพียงพอแก่การใช้งาน เพราะผนังสีอ่อนเย็นสะท้อนแสงทำให้ห้องสว่างจ้า ลดการใช้แสงไฟในเวลากลางวัน ทำให้ประหยัดพลังงานได้อีกทางหนึ่ง ควรตรวจสอบดูว่าการเลือกทำเลที่จะจัดเป็นห้องเรียนนั้น ได้พิจารณาให้แสงสว่างเข้ามาด้านซ้ายมือของเด็กเสมอ

4) พื้นห้อง

พื้นห้องใช้งานควรมีขนาดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 1 ตารางเมตรต่อนักเรียน 1 คน พื้นห้องควรปูด้วยไม้กระดาน ไม้เนื้ออ่อน หรือไม้ลิ้นรอบตัว จะให้ความรู้สึกอ่อนนุ่มกว่าพื้นซีเมนต์ พื้นที่ใช้งานควรมีขนาดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 1 ตารางเมตรต่อนักเรียน 1 คน พื้นห้องควรปูด้วยไม้กระดาน ไม้เนื้ออ่อน หรือไม้ลิ้นรอบตัว จะให้ความรู้สึกอ่อนนุ่มกว่าพื้นซีเมนต์ หากเป็นพื้นซีเมนต์ควรปูทับด้วยเสื่อน้ำมันเพื่อลดอุณหภูมิเย็นจัดในฤดูหนาว ที่เด็กจะต้องสัมผัสด้วยผิวหนังโดยตรงขณะนั่ง ยืน เดิน หรือนอนพักผ่อนในตอนบ่าย ห้องของเด็กวัยต่ำกว่า 3 ควรมีประตูกั้นทางเข้าออกที่โปร่งตา และปูรองพื้นด้วยฟูกในลักษณะห้องนวม เพื่อความปลอดภัยของเด็กด้วยผิวหนังโดยตรงขณะนั่ง ยืน เดิน หรือนอนพักผ่อนในตอนบ่าย

5) หน้าต่างและประตู

หน้าต่างควรอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมแก่การรับลมและรับแสงสว่าง ควรมีซี่ลูกกรงติดเพื่อป้องกันมิให้เด็กปีนป่าย ข้ามออกไปด้านนอกตัวอาคารได้ ประตูควรติดลูกบิดในระดับสูงเกินกว่ามือเด็กจะเอื้อมไปเปิดเองได้ ควรเป็นประตูไม้หรือครึ่งไม้ครึ่งกระจก

เพื่อให้เด็กรู้สึกโปร่ง โล่งหน้าตาต่างควรอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมแก่การรับลมและรับแสงสว่าง ควรมีซี่ลูกกรงติดเพื่อป้องกันมิให้เด็กปีนป่าย ข้ามออกไปด้านนอกตัวอาคารได้ ประตูควรติดลูกบิดในระดับสูงเกินกว่ามือเด็กจะเอื้อมไปเปิดเองได้ ควรเป็นประตูไม้หรือครึ่งไม้ครึ่งกระຈก เพื่อให้เด็กรู้สึกโปร่ง แสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้ดี ไม่อึดอัด

6) ห้องประกอบในอาคารเรียน

ห้องประกอบควรจัดไว้ภายในอาคารเรียนให้เด็กเดินไปมาเพื่อปฏิบัติกิจกรรมการเรียนได้โดยสะดวก การใช้ห้องประกอบต้องให้ยืดหยุ่นคุ้มค่า มีห้องเก็บวัสดุอุปกรณ์ของครูทุกชั้นเรียนโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ใช้งานของเด็ก ควรมีบริเวณเก็บพูกนอนเด็กจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งภายในห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม ควรเลือกสุขภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กเหมาะกับสรีระร่างกายของเด็ก ควรให้มีก๊อกน้ำสำหรับล้างมือ และมีถังน้ำดื่มตั้งวางไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสม

7) การตกแต่งสถานที่

การติดบอร์ด ควรติดไว้กับผนังรอบ ๆ ห้องเรียน และหน้าห้องเรียน มีจุดมุ่งหมายในการติดบอร์ดต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลสื่อสารกับผู้ปกครอง ให้ความรู้ แจ้งข่าวด่วน ข่าวสำคัญ บอกตารางกิจกรรมของโรงเรียน ใช้ติดภาพโปสเตอร์ขยายความเข้าใจต่อจากสาระการเรียนรู้ที่ครูจัดขึ้น หรือติดผลงานเด็ก

แขวนกระเป๋หรือล็อกเกอร์ เก็บของใช้ส่วนตัวของเด็ก ควรจัดตั้งไว้บริเวณใกล้ประตูห้องด้านหน้าหรือด้านหลังก็ได้ แต่ต้องไม่วางไว้โดยกะกะ รกตา

8) การจัดอุปกรณ์การเรียนรู้อาคาร

อุปกรณ์การเรียนรู้อาคาร และใช้งานภายในอาคาร จำแนกออกได้เป็น 8 ประเภท ดังนี้

(1) อุปกรณ์ใช้งานในห้องเรียน ได้แก่ ชั้นวางของเล่นของใช้ ขนาดความสูงไม่เกิน 90 เซนติเมตร ลึกไม่เกิน 30 เซนติเมตร เพื่อให้อยู่ในระดับสายตาที่เด็กจะมองเห็นและเอื้อมหยิบจับของได้โดยสะดวก

(2) เก้าอี้ขนาดเล็ก มีพนักพิง ทำจากวัสดุประเภทไม้หรือพลาสติกก็ได้ แต่ต้องมีน้ำหนักเบา เด็กโยกย้ายเองได้ มีความทนทานแข็งแรงไม่หักหรือฉีกขาดง่าย มีหลายขนาด ความสูงระหว่าง 20-25 เซนติเมตร เพื่อให้เหมาะกับขนาดความสูงของเด็กที่จะได้เลือกนั่งอย่างเหมาะสม

(3) โຕ้ะ ต้องมีความคงทน แข็งแรง สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย ไม่หนักจนเกินไป ความสูง 50-55 เซนติเมตร กว้าง 60 เซนติเมตร ยาว 1.20 เซนติเมตร หน้าโຕ้ะ ฟูด้วยวัสดุที่ทำความสะอาดได้โดยง่าย

(4) เครื่องนอน ประกอบด้วยฝ้ายนอนและหมอนหนุนเข้าชุดกัน อาจเป็นชนิดแผ่นทำด้วยฟองน้ำเนื้อแน่น เป็นผ้าห่มใยสังเคราะห์ หรือฝ้ายหุ้มด้วยพลาสติกอย่างดี

(5) อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมเสริมศูนย์การเรียนรู้ เช่น ชุดแต่งตัว ชุดหม้อข้าวหม้อแกง ชุดเครื่องมือแพทย์ อุปกรณ์และเครื่องมือทดลองวิทยาศาสตร์ แท่งไม้บล็อก ตัวต่อเลโก้ หุ่นยนต์ ยวดยานต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องดนตรี เพอร์เนเจอร์ชุดเล็กใช้เล่นบทบาทสมมุติ

(6) อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ได้แก่ อุปกรณ์ศิลปะ สีชนิดต่าง ๆ กระดาษ ฟู่กัน กระดาษขาหยั่ง อุปกรณ์ งานประดิษฐ์สร้างสรรค์ ลูกปัดลูกร้อย อุปกรณ์ประกอบการเคลื่อนไหวและจังหวะสร้างสรรค์ต่าง ๆ

9) การจัดศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้คือ แหล่งเรียนรู้และพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเสริมของเด็ก การจัดศูนย์การเรียนรู้ จัดได้มากศูนย์ แต่ต้องจัดศูนย์หลัก 4 ศูนย์ ให้ครบก่อนดังนี้

(1) ศูนย์หลัก ศูนย์บ้าน ประกอบด้วยมุมห้องนอน มุมห้องนั่งเล่น มุมห้องรับแขก มุมร้านค้า มุมหมอ ฯลฯ ควรจัดไว้ในมุมใดมุมหนึ่งของห้องโดยเปิดพื้นที่ให้กว้างขวาง ใช้ฉากผ้าโปร่งตา ขนาดเล็กแบ่งกันเป็นสัดส่วน

(2) ศูนย์ดนตรี ประกอบด้วยมุมนักร้อง มุมหางเครื่อง มุมนักดนตรีควรทำเวทียกพื้นขึ้นโดยมีความสูง 10 เซนติเมตร ฟูทับด้วยพรมเพื่อใช้เป็นบริเวณจัดแสดงของเด็ก ควรจัดให้ห่างจากศูนย์ภาษาซึ่งต้องการความสงบ

(3) ศูนย์ภาษา ประกอบด้วยมุมฟัง มุมอ่าน มุมขีดเขียน และมุมละคร ควรจัดวางเครื่องเล่นเทป พร้อมตลับเพลงและหูฟัง เครื่องขยายเสียงพร้อมไมโครโฟนชุดเล็ก และชุดสวมใส่ในการแสดงไว้ให้เด็กในบริเวณนี้

(4) ควรจัดวางอุปกรณ์ประกอบไว้บนชั้นวางของ ปูรองพื้นด้วยพรมหรือเสื่อน้ำมันป้องกันเสียงกระทบพื้น ควรจัดให้ห่างจากศูนย์ภาษาเพราะมีเสียงรบกวนกัน

10) ศูนย์ประกอบเพิ่มเติม

(1) ศูนย์วิทยาศาสตร์ประกอบด้วยมุมชั่ง มุมตวง มุมวัด มุมสะสมวัสดุจากธรรมชาติ มุมทดลองพร้อมอุปกรณ์ ควรจัดวางบนชั้นและมีโຕ้ะ เก้าอี้สำหรับ

นั่งเล่นหรือทดลองตามความสนใจ หรือติดตั้งสื่ออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ให้เด็กได้ศึกษาเรียนรู้ตามความเหมาะสม

(2) ศูนย์เล่นน้ำ เล่นทราย ประกอบด้วยภาชนะใส่น้ำใส่ทราย อุปกรณ์เล่นน้ำ เล่นทราย เสื่อคลุมกันเปียก อาจจัดเป็นกระบะทรายหรืออ่างน้ำตั้งไว้บนโครงเหล็กตัด ความสูงพอเหมาะ ดัดแปลงให้มีแนวโค้งของเหล็กรองรับปากอ่างหรือกะละมัง หรือกระบะ เพื่อยืนเล่นได้โดยสะดวก โดยวางไว้บริเวณระเบียงหน้าห้องก็ได้

(3) ศูนย์ศิลปะ ประกอบด้วยอุปกรณ์วัสดุสำหรับเล่นกับสี และทำงานประดิษฐ์ต่าง ๆ จัดวางอุปกรณ์บนล้อเข็นเคลื่อนที่ได้ เพื่อเข็นไปไว้ใกล้บริเวณโต๊ะกิจกรรมให้เด็กได้ใช้ในการสร้างชิ้นงานทางศิลปะ เช่น งานประดิษฐ์ งานปั้น งานร้อยวัสดุ

(4) ศูนย์เครื่องเล่นสัมผัส ประกอบด้วย เครื่องเล่นสัมผัส (Manipulative Toys) และเครื่องเล่นทางการศึกษา (Educational Toys) จัดวางบนชั้นแบบเปิด และหยิบมานั่งเล่นกับพื้นหรือบนโต๊ะได้ อาจไม่จัดไว้ถาวรแต่ใช้การตั้งวางโต๊ะเป็นการกำหนดพื้นที่ตามช่วงเวลาในการเปิดบริการแทน

4.3.2.2 การจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน

1) บริเวณสนามเล่น

โรงเรียนควรมีพื้นที่ภายนอกอาคารอย่างน้อย 150 ตารางวา โดยจัดตกแต่งให้สวยงาม บริเวณสนามเล่นเป็นเครื่องบ่งบอกถึงโอกาสที่เด็กจะได้รับการพัฒนาด้านร่างกายที่จะทำให้สุขภาพแข็งแรง กล้ามเนื้อร่างกายได้ทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างเพียงพอเมื่อได้เข้ามาใช้บริการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้น ๆ สนามเล่นจึงมักจะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเหตุผลอันดับต้น ๆ ในการตัดสินใจเลือกสถานพัฒนาเด็กให้แก่เด็กของผู้ปกครอง สนามเล่นควรต้องมีขนาดพื้นที่ 75-100 ตารางฟุตต่อเด็ก 1 คน (พิทยาภรณ์ มานะจุติ, 2543, 79) ควรจัดแบ่งสนามเล่นออกเป็นส่วน ๆ ได้แก่ สนามหญ้า ลานดินที่ปรับผิวพื้นให้เรียบ นุ่ม ไม่แข็งขรุขระลานทรายหรือบ่อทราย โดยจัดสัดส่วนตามความเหมาะสม ควรปลูกต้นไม้ไว้ตามแนวรั้วหรือบริเวณหน้าอาคารเรียน เพื่อช่วยกรองฝุ่น บังแดดและลม อีกทั้งยังอาศัยร่มเงา ในการจัดลานเด็กเล่น หรือจัดวางเครื่องเล่นได้ร่มไม้บริเวณสนามเล่นสามารถจัดแบ่งออกเป็นส่วนย่อยได้อีก เช่น สวนหย่อม น้ำพุ แปลงเกษตร สนามหญ้า ลานเครื่องเล่น และทางเดินไปยังจุดต่าง ๆ

2) เสาธง

เสาธงควรจัดตั้งไว้หน้าอาคารเรียน โดยยกระดับขึ้นไปเป็นลานมีความกว้างพอที่เด็ก 2 คน จะยืนชักธงขึ้นเสาด้วยด้วยกันได้ บริเวณที่เป็นเสาต้องทำฐานยึดในระดับสูงกว่าพื้นที่เด็กยืนอีกหนึ่งชั้น ควรติดตั้งโดยใช้เสาจากท่อน้ำ 2 ท่อน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง

ต่างกันหนึ่งขนาด สวมซ้อนกันไว้ บริเวณกลางเสาถือไว้ด้วยนอตให้แน่นหนา ควรประกอบเสาให้เสร็จก่อนยกขึ้นติดตั้งกับฐานรองรับด้านล่างอีกจุดหนึ่ง ลานหน้าเสาจะต้องไม่เป็นที่ลุ่มมีน้ำขัง เพราะเด็กจำนวนมากต้องอาศัยขึ้นเคารถงชาติทุกวัน จึงต้องดูแลบริเวณนี้ให้ใช้งานได้อย่างปลอดภัย

3) สวนหย่อม

สวนหย่อม คือส่วนที่จะช่วยให้สนามเล่นสดใส มีชีวิตชีวา สวนหย่อมสามารถจัดไว้กระจายตามจุดต่าง ๆ ขนานกับเสาหรือขนานกับรั้วหรือรอบบริเวณน้ำพุ ควรปลูกไม้ใบ ไม้พุ่มที่กอไม่สูงใหญ่จนเกินไปนักเพราะเด็กตัวเล็ก ควรตัดแต่งให้มีขนาดความสูงไม่เกิน 80 เซนติเมตร โดยจัดปลูกแยกไว้เป็นแต่ละชนิด หากจะปลูกรวมกันควรเลือกประเภทที่มีรูปร่างลักษณะที่กลมกลืนไม่ขัดแย้งกัน ไม้ดอกไม้ประดับต้องเป็นชนิดที่ไม่มีหนามหรือยางที่อาจทำให้เด็กได้รับอันตรายได้ ควรดูแลไม่ให้มีตัวบุงหรือแมลงที่จะกัดต่อยหรือทำให้เด็กแพ้

4) แปลงเกษตร

แปลงเกษตร แปลงทดลองปลูกพืชผักสวนครัวหรือพืชสมุนไพร อาจจัดไว้ในพื้นที่เล็ก ๆ ด้านหลังอาคารเรียน บริเวณที่มีดินสำหรับขึ้นแปลงและมีแหล่งน้ำที่จรดต้นน้ำ หากไม่มีพื้นดินอาจใช้วิธีการปลูกในกระถางหรือรางปลูกต้นไม้ไฟเบอร์แทนได้

5) บริเวณลานเครื่องเล่น

เครื่องเล่นกลางแจ้งมักมีขนาดใหญ่ กินพื้นที่ในการติดตั้งและจัดวาง ควรคำนึงถึงหลักการจัดวางเครื่องเล่นโดยให้ขนานไปกับแนวรั้วหรืออาคารเรียน ที่มีร่มเงาบดบังแสงแดดจ้าได้ ไม่ควรวางเครื่องเล่นกีดขวาง ปิดกั้นเส้นทางที่จะเดินสัญจรไปมาในสนามซึ่งพิชยาภรณ์ มานะจตุติ (2549 : 81 – 86) ได้เสนอแนะเครื่องเล่นที่ควรจัดไว้ในลานเครื่องเล่นในสนามดังนี้

(1) โคร่งไต่ (Jungle Gym) คือโคร่งปีนป่าย อาจทำด้วยท่อเหล็กหรือท่อนไม้ก็ได้ โคร่งไต่มีหลายขนาด สำหรับเด็กเล็ก ๆ ขนาดความกว้างของแต่ละช่วง ควรกว้างประมาณ 18" × 18" เด็กเล็ก ๆ จึงจะสามารถเอื้อมช่วงแขนและขาออกไปห้อยโหนปีนป่ายได้พอเหมาะ

(2) ชิงช้า (Chair Swing) ชิงช้าสำหรับเด็กชนิดสำเร็จรูปมี 2 แบบ คือ แบบคล้ายเก้าอี้ที่มีที่วางแขนและพนักพิง อีกชนิดหนึ่งคือชิงช้าแบบแผ่นกระดาน

(3) บันไดเลื่อน (Slides) บันไดเลื่อนมักทำด้วยโลหะหรือไม้ขัดเกลี้ยง ไม่มีเสี้ยน ความสูงของบันไดเลื่อนส่วนที่สูงที่สุด ควรจะสูงกว่าพื้นดินประมาณ 5-6 ฟุต

(4) ม้าหมุน (Merry – Go – Round) ม้าหมุนมีหลายแบบ อาจเป็นม้าหมุนแบบม้า นั่ง มีที่ให้เกาะ หมุนได้โดยผู้ใหญ่เป็นผู้หมุนให้ หรือเป็นแบบเป็นหมุน เด็ก ๆ จะยืนอยู่บนแป้น ที่ราวกันไว้ กันไม่ให้ตก คล้ายเป็นม้าหมุนไฟฟ้าในงานออกร้าน แต่ต้องอาศัยผู้ใหญ่หมุนให้อีกทีหนึ่ง ม้าหมุนไม่ค่อยมีประโยชน์มากนัก นอกจากช่วยฝึกการทรงตัว การเลือกซื้อไม่ควรเลือกชนิดที่ ม้านั่งสูงเกินไป คานเชื่อมระหว่างม้าแต่ละตัวไม่ควรกว้างเกินไป เด็กอาจรู้สึกไม่ปลอดภัยมากนัก หรือพลัดตกลงมาได้ง่าย

(5) กระดานหก (See Saw) กระดานหกอาจทำด้วยไม้หรือโลหะก็ได้ แต่ควรมีที่ให้เกาะเป็นมือจับยกสูงในระดับที่เด็กจะเกาะได้โดยไม่เสียการทรงตัว การติดตั้งต้องแน่นหนา แข็งแรงเพื่อเด็กจะได้ปลอดภัยเวลาเล่น เด็กเล็ก ๆ ยังไม่กล้าที่จะเล่นกระดานหก เพราะยังควบคุมการใช้เท้าขึ้นพื้นอย่างปลอดภัยไม่ได้ และยังควบคุมสมดุลไม่เป็น กระดานหกที่ดีจึงต้องไม่สูงชันเกินไป ขณะที่ยังไม่มีเด็กขึ้นนั่งเล่น เพราะเด็กอาจเอื้อมมือขึ้นไปสัมผัสไม่ถึงมือจับ และให้ความรู้สึกว่าน่ากลัวมากกว่าจะน่าเล่น

(6) บันไดอุโมงค์ (tunnel and steps) บันไดอุโมงค์นี้มักจะทำบันไดด้วยโครงเหล็ก และอุโมงค์ถ้างายมะตอย ข้อสำคัญคืออุโมงค์จะต้องอยู่ไม่สูงจากพื้นเกินไปนัก และมีที่พังก่อนเลื่อนไถลตัวลงมาหลังการมุดลอดปากถ้ำอีกด้านหนึ่ง เพราะเด็กต้องการบริเวณสำหรับกลับท่าจากกลานเป็นนั่งเหยียดจากก่อนขึ้นไถลแผ่นกระดานขึ้นต้องมีราวจับ ทั้ง 2 ข้างที่เรียบเกลี้ยงไม่มีเสี้ยนไม้หรือขุยเหล็ก

(7) ม้าโยก (Rocking Horse) เรือโยก (Rocking Boat) ม้าโยกและเรือโยก เหมาะกับเด็กเล็ก ๆ เพราะมีที่ให้นั่งและเกาะขณะเล่น ช่วยให้รู้สึกมั่นคง ปลอดภัยพอควร ม้าโยกควรพิจารณาประเภทที่ขาตั้งของม้ากว้างสอดคล้องกับความกว้างของไม้รองโยก เพื่อจะได้รองรับแรงโยกได้โดยไม่พลิกคว่ำ ส่วนเรือโยกควรจะคว่ำส่วนโค้งด้านใต้ของเรือนั้นได้สัดส่วน แม้เด็กนั่งโยกแรง ๆ ก็ยังสามารถยึดติดกับพื้นโยกกลับไปมาได้สม่ำเสมอไม่พลิกคว่ำ

(8) เครื่องเล่นลากจูง (Wheel Toys) เช่น รถลากเข็นขนาดเล็กสามล้อ รถลากจูง ถ้าเป็นสามล้อเล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของล้อ ควรจะประมาณ 12-18 นิ้ว เพื่อจะได้ไม่ล้มลงมาง่าย และล้อหน้าของรถสามล้อ ต้องยื่นส่งไปด้านหน้าเลยจากเสาที่จะเชื่อมต่อไปยังมือจับ 2 ข้างพอสมควร เพื่อไม่ให้เสียการทรงตัวของรถขณะขับขึ้นเล่น

(9) ก้อนน้ำและน้ำต็ม ก้อนน้ำจำเป็นมากในสนามเล่น เพราะเด็กอาจเปราะเปื้อนและต้องการล้างโดยทันทีหรือกระหายน้ำ ขณะเล่นเป็นเวลานาน 40-50 นาที จะสามารถใช้บริการได้อย่างรวดเร็วภายในบริเวณสนามเล่น

(10) รั้ว รั้วสนามเล่นคือรั้วชั้นในของรั้วโรงเรียนอีกทีหนึ่ง เป็นรั้วโปร่งตา ความสูงไม่เกิน 80 เซนติเมตร มีประตูเปิดเข้าไปสู่สนามหลายจุดตามความเหมาะสม เป็นการแบ่งเขตการใช้งานและปกป้องเด็กจากขวยยาน สัตว์จรจัดหรือคนที่อาจเข้ามาทำร้ายเด็กได้

การจัดสภาพแวดล้อมทั้งในและนอกอาคารเรียน ต้องคำนึงถึงระดับวัย ความต้องการ และความสนใจในการใช้ของเด็ก ควรดูแลสภาพทั่วไปให้สดใส สวยงาม น่าสนใจสม่ำเสมอ เพราะสภาพแวดล้อมคือปัจจัยการพัฒนาที่สำคัญตลอดเวลาที่เด็กใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์เด็กเล็กเป็นฉากแรกที่เด็กและผู้ปกครองจะได้สัมผัสและเกิดการยอมรับในการใช้ชีวิตอยู่ในบรรยากาศนั้น ๆ ด้วยความสุข อบอุ่น ปลอดภัย และเกิดการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปว่า การจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็กนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความสะอาด ปลอดภัย สะดวกสบาย มีสนามเด็กเล่น พร้อมเครื่องเล่นสนามขนาดเหมาะสมกับสรีระร่างกายของเด็ก ภายในห้องกิจกรรม ต้องเป็นสัดส่วน เพื่อจัดวางอุปกรณ์เครื่องเล่นตามหมวดหมู่ หรือประเภทของเครื่องเล่น ห้องอาหารต้องโล่งกว้าง มีระบบควบคุมป้องกันแมลงวันหรือมด มีการระบายอากาศหรือระบายกลิ่นที่ดี ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องมีจำนวนพอเพียง และเลือกใช้เครื่องสุขภัณฑ์ที่เหมาะสมกับวัยเด็ก สนามเล่นต้องมีรั้วแบ่งกั้นบริเวณชั้นเจน มีร่มเงาของต้นไม้ มีสวนหย่อมในสนามหญ้าและทางเดินในสนาม รวมทั้งก๊อกน้ำและห้องเก็บของเล่นประจำสนามขนาดเล็กด้วย

4.4 การจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็ก

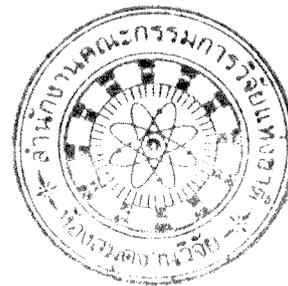
จากการที่เด็กวัย 1-3 ขวบ และ 3-5 ขวบ มีลักษณะพัฒนาการที่แตกต่างจนไม่อาจจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบ วิธีการเหมือนกันเพื่อตอบสนองเด็กทั้ง 2 กลุ่มวัยได้ ในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการจัดประสบการณ์ สำหรับเด็กแต่ละกลุ่มวัยดังนี้

4.4.1 การจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็ก 1-3 ขวบ

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร (2531, 3-6) ได้เสนอแนวทางการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กทุกด้านไว้ในเอกสารแผ่นพับประเภทสารสนเทศ สำหรับผู้ปกครองของสถานเลี้ยงเด็ก Earli Care สำหรับใช้ในการพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ดังนี้

ตารางที่ 2.6 แนวทางจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1-3 ขวบ

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
12-14 เดือน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้เด็กเล่นลากรถคันเล็ก ๆ 2. ให้เล่นกับของเล่นบนโต๊ะหรือพรม 3. ให้เล่นกลิ้ง, โยนลูกบอล 4. ให้ดื่มน้ำจากแก้วเอง 5. ให้ก้มลงหยิบของที่ต้องการ 6. ให้พยายามลุกยืนเองเมื่อหกล้ม 7. ฝึกคลานและปีนขึ้นบันได 8. ให้เด็กเก็บของใส่ขวดพลาสติก 9. ให้เล่นก่อบล็อกไม้ 10. ให้เคลื่อนสายตามองวัตถุในแนวตั้งและแนวนอน 11. ใช้เท้าเตะเล่นในอากาศ 12. ให้เล่นโผไปมา 13. ให้เดินโดยผู้ใหญ่จูง 14. ใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จับของ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. แยกเด็กออกจากกลุ่มเมื่อเห็นว่าเล่น ตี เตะ กัด หรือตีงัดฟัน 2. ให้เล่นหรือดู เพื่อเล่น 3. ให้อยู่ลำพัง 10-20 นาที โดยไม่ไว้วางใจ 4. ร้องไห้แล้วให้เงียบเอง 5. ให้ใช้สมาธิทำงานประมาณ 5 นาที 6. เล่น กิน ขับถ่ายเป็นเวลา 7. เปลี่ยนกิจกรรมโดยง่าย 8. ให้ออกกำลังกายอย่างน้อย 5 นาที 9. ไม่กีด หนี ข่วน ผู้อื่น 10. ระมัดระวังตัวในการเล่นและทำงาน 11. เชื่อฟังผู้ใหญ่โดยไม่โกรธ 12. เล่นตุ๊กตาและของเล่นอื่นอย่างเพลิดเพลินโดยลำพัง 15 นาที 13. ฝึกให้ระงับอารมณ์โกรธด้วยเหตุผล 14. ยิ้มเวลาสนุกและมีความสุข 	<ol style="list-style-type: none"> 1. หาของเล่นที่มีหลายขนาดมาให้เด็กเล่น สอนให้เทวัตถุออกและเก็บใส่ตะกร้าคืน ให้เล่นขว้างปา ผลัก ช้อนแล้วให้เด็กหา 2. ให้เด็กใช้สีเทียนหรือดินสอสีขีดเขียนเล่น 3. เรียกชื่อผู้อื่นและชี้ให้เด็กดูว่าหมายถึงใคร 4. สอนเด็กพูดตามเกี่ยวกับกิจวัตร เช่น หวีผม อาบน้ำ ทาแป้ง ใส่เสื้อ 5. ให้อ่านหรือดูภาพในหนังสือนิทาน 6. ให้บอกความต้องการแทนการร้องไห้ 7. ทำเสียงหรือเรียกชื่อสัตว์ 3 ชนิด 8. เรียกชื่ออวัยวะร่างกายอย่างน้อย 1 อย่าง 9. ชี้ภาพตามคำสั่ง 3-5 ภาพ

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
12-14 เดือน (ต่อ)	15. ปีนขึ้น – ลงเก้าอี้ และบันได 16. ให้โยนวัตถุเข้าเป้า 17. ให้ลากจูงรถเล็ก ๆ	15. ให้ร้องให้เฉพาะเวลา เจ็บทนมไม่ไหว 16. ฝึกให้อดทนเมื่อคน เลี้ยงเดินจากไป 17. ยิ้ม เล่นกับกระจกหรือ เล่นจ๊ะเอ๋	10. เปิดหนังสือดูภาพ ตัวเอง 11. อ่านหนังสือออก เสียงตามความเข้าใจ
14 – 18 เดือน	1. ให้เล่นของเล่นโดย อิสระ 2. ให้เด็กทำงานง่าย ๆ ตามคำสั่งหรือช่วย งานบ้าน เช่น หยิบ ของเก็บผ้าอ้อม	1. ควรพยายามเข้าใจเด็กว่า จะชอบปฏิเสธมาก ในช่วง 8 เดือนและจะ ลดลงในท้ายปีที่มีอายุ 2 ขวบ 2. ให้หยิบของเล่นจากชั้น ลงมาเล่นแล้วนำเก็บที่ เดิม 3. ให้เด็กอยู่ใกล้ ๆ และ สังเกตการทำงานของผู้ใหญ่ 4. ยอมต่อคำร้องขอของผู้ใหญ่ 3 ใน 4 ส่วน 5. ฝึกระงับความอยากได้ 10 นาที 6. ทำงานตามที่สั่งได้ 10 นาที 7. ตอบสนองผู้อื่นด้วยความ ความสุข	1. พูดคุยกับเด็กขณะ เปลี่ยนผ้าอ้อม 2. สอนเด็กให้รู้จักชื่อ อวัยวะร่างกายต่าง ๆ 3. ใช้คำพูดในทางบวก กับเด็กมากกว่าทาง ลบ 4. สอนเด็กพูดคำง่าย ๆ เช่น พ่อ-แม่ พี่ นม ข้าว 5. ให้เด็กบอกความต้องการ เมื่อจะอุจจาระหรือ ปัสสาวะ โดยไม่ กรี๊ดร้อง ครวญคราง

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
14 – 18 เดือน (ต่อ)		8. ฝึกให้ยอมรับกติกา เกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน 9. ฝึกให้หาอะไรทำเวลา อยู่คนเดียว 10. ฝึกให้พอใจและชื่นชม ต่อตนเอง เมื่อทำงาน เสร็จ 11. รู้จักอยู่ใกล้ผู้ใหญ่ขณะ ทำกิจกรรม	
18 – 24 เดือน	1. ให้อธิบของเล่นออก และเก็บใส่กระป๋อง 2. ให้เล่นต่อบล็อกไม้ หลายขนาดเป็นรูป เจดีย์ จำนวน 6 - 7 ชั้น 3. ให้เล่นภาพตัดต่อไม้ เกิน 5 ชั้น 4. เล่นประกอบชิ้นส่วน เป็นรถโดยใช้ล้อ ตัวใหญ่ ๆ 5. เล่นกระดานหกได้ 10 ครั้ง 6. ให้เล่นร้อยลูกปัด เม็ดโต 7. ให้เดินขึ้นลงบันได โดยลำพัง 8. โยนลูกบอลไปไกล 5 ฟุต	1. เล่นของเล่น โดยไม่ รุนแรง 2. รู้จักแสดงความเสียใจ เมื่อทำของเล่นบอบสลาย 3. ให้ช่วยตนเองโดยร้อง ขอความช่วยเหลือจาก ผู้อื่นน้อยที่สุดในเวลา 30 นาที 4. ให้ทำงานเพื่อรับรางวัล ได้นาน 15 นาที 5. ให้ขอโทษเมื่อแสดง อาการก้าวร้าว 6. ให้อ่านหนังสือกับเพื่อน หรือตามลำพัง 7. ให้ฝึกปฏิบัติตามกติกา ของห้อง 8. ให้เล่นกับเพื่อน 1 – 2 คน	1. ให้นำของเล่นที่หายไป 2. แกะหรือเปิดให้ดู ส่วนประกอบของวัตถุ 3. สอนให้นับเลข 1 - 3 4. บอกเพศหญิง – ชาย 5. ให้เรียนรู้และหา คำตอบจาก สิ่ง แวดล้อม 6. เชื้อฟังผู้ใหญ่อย่าง น้อยร้อยละ 50 ของ คำสั่งสอน 7. ให้บอกความต้องการเมื่อ อยู่ในภาวะคับข้องใจ

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
18 – 24 เดือน (ต่อ)	9. เดินบนไม้แผ่น กระดาน กว้าง 6 นิ้ว ยาว 6 ฟุต 10. ให้กระโดด 2 ขา 11. ให้เปิดฝาขวดชนิด เกลียว 12. ให้ทดลองตัดโดยใช้ กรรไกร 13. ให้ขยับซี่สามล้อโดย นั่งบนอานและบังคับ เบรก	9. ให้รู้จักการยิ้มให้แขก ที่มาเยี่ยม 10. ให้รู้จักแสดงความรัก ต่อผู้อื่น 11. ให้รู้จักการขอบคุณ ขอ และสวัสดิ 12. ให้ยอมรับความต้องการ การของผู้อื่น 13. ให้โต้ตอบด้วยความ ยินดีถ้าเพื่อนขอร้อง	
24 – 36 เดือน (2 – 3 ปี)	1. ร้อยของเล่นเป็นพวง 2. เล่นหยอดของลง กล่องหรือหลุม 3. ซ้อนถ้วยหลายขนาด 4. เล่นภาพตัดต่อได้ 6-8 ชิ้น 5. ดึงเชือกกระดานปัก หมุด 6. ถอดของเล่นจากกัน และประกอบใหม่ 7. วาดวงกลมและ สี่เหลี่ยม 8. พับกระดาษ	1. ระบายความรู้สึกโดยการ วาดภาพระบายสี 2. ร้องเพลงเป็นกลุ่มความ ยาวไม่เกิน 4 บรรทัด 3. ทำท่าทางประกอบเพลง 4. เล่นเครื่องดนตรี 5. ให้ยอมรับบางคนบ้าง 6. ให้ยอมฟังผู้ใหญ่โดยไม่ โกรธ 7. ให้ใช้คำว่า ขอขอบคุณ ขอ สวัสดิ... 8. ให้เล่นกับเด็กหลาย ๆ คนได้ด้วยดี	1. เล่นเจดีย์สลับสีได้ ถูกต้อง 2. ใช้วัตถุนับในจำนวน มากกว่า 3 3. นับเรียงเลข 1 - 10 4. จับคู่ตัวเลข 1 - 3 5. บอกอายุของตน 6. แยกภาพเหมือน-ต่าง , ขนาดใหญ่-เล็ก 7. เรียกชื่ออวัยวะร่างกาย อย่างน้อย 6 อย่าง 8. จับคู่ผิวสัมผัสที่ เหมือนกันโดยไม่มอง

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

กลุ่มอายุ	แนวการจัดประสบการณ์		
	ด้านร่างกาย	ด้านอารมณ์สังคม	ด้านสติปัญญาและภาษา
24 – 36 เดือน (2 – 3 ปี) (ต่อ)	9. วาดวงกลมและ สี่เหลี่ยมซ้อนกัน หลายวง 10. ลากเส้นตามรอยปะ 11. ปะ ตัดกระดาษชิ้น เล็ก ๆ ในกระดาษแผ่น ใหญ่ 12. ปั้นแป้ง , ดินน้ำมัน เป็นรูปหมา นก รังนก 13. ระบายสีโดยอิสระ 14. ให้ขึ้นลงบันไดโดยใช้เท้า 15. เดินรักษาสมดุลบน ไม้กว้าง 4 นิ้ว ยาว 6 ฟุต 16. เล่นโยนลูกบอล	9. ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่ 10. ให้รู้จักยอมรับ พฤติกรรมของตน	9. ให้บอกว่าจะไร หายไป 10. ใช้สีตามคำสั่ง , ให้แยกสีแดง เหลือง น้ำเงิน 11. แยกรูปร่าง 12. ใช้คำศัพท์ง่าย ๆ ร้อน 13. เรียกชื่อวัตถุอย่าง ถูกต้อง 14. บอกชื่ออวัยวะ ร่างกายได้ 11 ชื่อ 15. เล่นเกม เล่นบล็อก เล่นบทบาทสมมุติ เล่นเลียนแบบชีวิต จริง

ที่มา : อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2531, 3-6.

จากตารางที่ 2.6 ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1-3 ขวบ เพื่อพัฒนาด้านร่างกาย ด้านอารมณ์สังคม ด้านสติปัญญาและภาษา ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละช่วงอายุ ที่แบ่งออกได้ละเอียดแยกย่อยลงไปอีก คือ ระหว่างอายุ 12-14 เดือน อายุ 14-18 เดือน อายุ 18-24 เดือน และอายุ 24-36 เดือน ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อวัยเปลี่ยนแม้ช่วงอายุห่างกันเพียง 3 เดือน 5 เดือน หรือ 9 เดือน การกระตุ้นพัฒนาการต้องมีความแตกต่าง

เพื่อให้เด็กก้าวไปสู่การพัฒนาขั้นใหม่ จึงไม่ควรจัดกิจกรรมในลักษณะคงเดิมแก่เด็กกลุ่มอายุนี้ซ้ำ ๆ เป็นระยะเวลาติดกันนานเกินไป

ประสบการณ์ กิจกรรมการพัฒนาร่างกาย และวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก

1-3 ขวบ

ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 1-3 ขวบนั้น จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างประสบการณ์ กิจกรรม และวัสดุอุปกรณ์ควบคู่กันไปด้วย ซึ่ง พิทยากรณ์ มานะจुติ (2541, 93-95) ได้เสนอแนะไว้ แยกเป็น 2 ช่วงอายุ ดังนี้

ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์สำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ตารางที่ 2.7 ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 1 – 2 ขวบ

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
1. การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่	<ol style="list-style-type: none"> 1. เดิน 2. กระโดด 3. วิ่ง 4. ปีน 5. ม้วนตัว 6. ลื่นไถล 7. คลาน 8. เดินข้าม , ใต้ 9. ปีนขึ้นลง 10. กระโดดขึ้นกระโดดลง 11. คลาน มุด ลอด และข้าม 12. นั่งนิ่ง ๆ 13. ซ่อนและค้นหา 14. จัดของ 15. ก่อกองฟางวัสดุสิ่งของ 16. ตีลังกา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ท่อนไม้ 2. ก้อนหินและท่อนไม้ฝักเดิน 3. อุโมงค์มุดลอด (กล่องกระดาษ , โฟม) 4. พื้นซีเมนต์ , พื้นตัวนอน 5. แผ่นไม้กระดานหัดเดิน 6. รถลากเข็น 7. กระจังเล็ก ๆ 8. กล่องใบใหญ่ 9. ลังไม้ 10. โต้ะ , เก้าอี้ 11. ของเล่นลากจูง 12. สายยางและกาะมะมั่ง 13. ล้อเข็นไม้ กระจัง
2. การสัมผัส	<ol style="list-style-type: none"> 1. หมุนไปรอบ ๆ 2. ถือ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กล่องหยอดบล็อก 2. ลูกบอล

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
2. การสัมผัส (ต่อ)	3. ปา 4. กลิ้ง 5. จัดของ 6. ก่อ 7. ใส่จนเต็ม 8. เทออก 9. ค้นหา 10. สร้าง 11. เรียงแถว 12. ผลักและดึง 13. ต่อ 14. ทำให้พอดี 15. ทิ้งของ	3. แท่งไม้บดล็อก 4. ตุ๊กตาหลายขนาด 5. กล่องหลายขนาด 6. ของเล่นประเภทขวดยาน 7. ตะกร้าสะสมของ 8. ภาพตัดต่อ 9. เจดีย์สลับสี
3 การรับรู้โดยการรู้สึก	1. สลัดมือ สลัดเท้า 2. เทของ เทน้ำ 3. เติมให้เต็ม 4. ตบมือ 5. ทำให้เกิดเสียง 6. ตั้งเวลานาฬิกาและฟังเสียง 7. ใส่และถอด 8. ป้อน , ประทับตรา 9. เกมเล่นกับจิ้งหะ	1. อุปกรณ์เล่นน้ำ 2. อุปกรณ์ทำให้เกิดเสียง 3. ทรายาง
4. การคิดจินตนาการและ ความคิดรวบยอด	1. ยก , ถือ 2. กอด 3. พุดด้วย 4. ซ่อนและค้นหา 5. จินตนาการ	1. ไม้ชนิดต่าง ๆ 2. สถานที่เล่นซ่อนหา 3. อุปกรณ์เครื่องเล่นตุ๊กตา

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
4. การคิดจินตนาการและ ความคิดรวบยอด (ต่อ)	6. แก่สิ่งทำเป็นสัตว์ 7. ทำเสียงสูงต่ำ 8. จับคู่, หยอดครู 9. จัดของ, สร้าง	

จากตารางที่ 2.7 แสดงให้เห็นว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กอายุ 1-2 ขวบ ประกอบด้วย กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ การสัมผัส การรับรู้โดยความรู้สึก การกระตุ้นการคิด จินตนาการ และสร้างความคิดรวบยอด กิจกรรมที่ครูจัดต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดประสบการณ์ และต้องรู้จักเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างถูกต้องเหมาะสมดังได้เสนอไว้ข้างต้น

ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์สำหรับเด็ก 2-3 ขวบ

ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 2-3 ขวบ มีกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กดังนี้ (พิทยาภรณ์ มานะจตุ, 2541, 97-98)

ตารางที่ 2.8 ประสบการณ์ กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์เสนอแนะสำหรับเด็ก 2-3 ขวบ

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
1. สนামเล่น	1. กระโดด, กระโดดข้ามรั้ว 2. ปีนป่าย 3. เล่นฝึกสมดุล 4. ฝึกสมาธิ 5. คลาน 6. หมุนไปรอบ ๆ 7. วิ่ง	1. ตอไม้ 2. ท่อนไม้ 3. บริเวณสนามที่คานต่ำ 4. ก้อนหิน, โขดหิน

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
2. เล่นกับเศษวัสดุ	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระโดด 2. ทำท่าตามจังหวะ 3. คลาน 4. หมุนไปรอบ ๆ 5. ลากจูง 6. เล่นฝึกสมดุล 7. ส่งต่อและส่งข้าม 8. เข้าและออก 9. ปีนป่าย 10. สร้าง 11. โยน , ปา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. แท่งไม้หลายขนาด 2. อุปกรณ์ให้ฝึกการผลัก 3. เชือกไนลอนสำหรับใช้กระโดด 4. เชือก , สายยาง 5. อุปกรณ์เฟอร์นิเจอร์ 6. ห่วงวงกลม 7. ของให้ถือเล่น
3. เครื่องเล่นสนาม	<ol style="list-style-type: none"> 1. เล่นชิงช้า 2. เล่นห่วงยางห้อยโหน 3. เล่นสามล้อถีบ 4. เล่นสามล้อ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. อุโมงค์มุดลอดขางรถยนต์ 2. ก่อกระดาน , ถังยางมะตอย 3. ผนัง , กำแพงสำหรับเล่นระบายภาพ 4. พื้นดิน , พื้นซีเมนต์
4. การเล่นกับวัสดุของเล่นจากธรรมชาติ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เล่นกับเศษไม้ , กิ่งไม้ 2. เล่นขุด 3. เล่นตวง , เทน้ำ , สลัดน้ำ 4. เล่นกรอกน้ำใส่ขวด 5. เล่นปั้น , คลึง , บีบ 6. เล่นประกอบเศษวัสดุเป็นสิ่งที่มีความหมาย 7. เล่นเสียบ , ใส , หยอดลง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เศษไม้ , ใบไม้ 2. ใบไม้ 3. ดอกไม้ 4. อุปกรณ์ชุดเล่นน้ำ 5. แป้งปั้นขนม 6. ขนปึกไก่ 7. กระดาษทราย 8. อุปกรณ์ทำสวน

ตารางที่ 2.8 (ต่อ)

ประสบการณ์	กิจกรรม	วัสดุอุปกรณ์
5. เล่นกับของเล่น	1. เล่นลากรถ 2. เล่นต่อภาพ 3. เล่นร้อยลูกปัด 4. เล่นแต่งตัวตุ๊กตา 5. เล่นก่อบricks	1. รถลากเล็ก 2. ภาพตัดต่อ 3. ลูกปัดร้อยเชือก 4. ตุ๊กตา 5. แท่ง bricks

จากตารางที่ 2.8 แสดงให้เห็นว่าในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็ก 2-3 ขวบ มีขั้นของประสบการณ์ที่ต้องเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้น ต้องใช้สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่าง เป็นวัสดุของจริงได้มากขึ้น ในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจึงต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกันเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงจะเอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตามเป้าหมาย

4.4.2 การจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 3-5 ขวบ

ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก 3-5 ขวบนั้น ผู้ดูแลเด็กควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้แก่เด็ก เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ต้องจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และช่วยเหลือในการปรับตัวเข้ากับกลุ่มและพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสม ด้วยการจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอย่างเหมาะสมกับเด็ก และตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของเด็ก ผู้ดูแลเด็กควรปฏิบัติตนให้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดในขณะที่ให้การดูแลเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ควบคู่ไปกับเรื่องของ การดูแลสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย การจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกในศูนย์เด็กเล็กควรให้เหมาะสมกับพัฒนาการและความสนใจของเด็ก ทั้งเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ดังที่ กรมอนามัย (2547, 6) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ดูแลเด็กควรเข้าใจและให้การยอมรับเด็ก มีความรู้ในด้านจิตวิทยาและพัฒนาการเด็ก เข้าใจธรรมชาติของเด็ก และยอมรับว่าเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน และควรพยายามจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับความแตกต่างของเด็กแต่ละคนให้มากที่สุด ผู้ดูแลเด็กไม่ควรตั้งความหวังในตัวเด็กสูงเกินความเป็นจริง ไม่ควรคาดหวังในสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น จะสอนให้เด็กเก่งทุกคน ผู้ดูแลเด็กควรมุ่งหวังให้เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามควรแก่วัย และอัตรภาพของเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการให้ครบทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

4.4.2.1 ประสบการณ์ที่ควรจัดให้เด็กปฐมวัย

กรมอนามัย (2547, 6-15) ได้กำหนดแนวการจัดประสบการณ์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในด้านต่าง ๆ ไว้ว่า ศูนย์เด็กเล็กต้องจัดให้มีกิจกรรมการเล่นและสันนาการที่ผู้ดูแลเด็กจัดให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อเตรียมความพร้อมทางร่างกายที่ทำให้เด็กแข็งแรงและให้เด็กได้พัฒนาการรับรู้ การพูด การฟัง ความจำ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ และได้พัฒนาความพร้อมทางด้านอารมณ์ ซึ่งสามารถทำผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ

กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่ช่วยฝึกทักษะในการฟังจังหวะ พัฒนากล้ามเนื้อให้แข็งแรง ฝึกการเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน และเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น ทำท่าประกอบเพลง เคลื่อนไหวร่างกายตามข้อตกลง เด็กวัยนี้กล้ามเนื้อมัดใหญ่เจริญเติบโต โดยเฉพาะส่วนแขน ขา ลำตัว การสอนกิจกรรมควรหนักไปในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ เช่น ส่วนแขนและขา เด็กวัยนี้ชอบทำตามใจตนเอง การรวมกลุ่มไม่ควรเกิน 7 คน กิจกรรมที่สอนจึงควรให้มั่งมีทั้งเล่นตามลำพังหรือแบ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ

การจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ ควรเริ่มจากการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระ ไม่ควรมีระเบียบวิธีการยุ่งยากมากมายนัก เช่น ให้เด็กได้กระจายอยู่ภายในห้องและเคลื่อนไหวอย่างอิสระ ผู้ดูแลควรให้เด็กได้แสดงออกด้วยตนเองอย่างอิสระ และเป็นไปตามความนึกคิด ให้เด็กได้แสดงเลียนแบบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ชีวิตครอบครัว ชีวิตในโรงเรียน กิจกรรมตามธรรมชาติ (ตกปลา พายเรือ การยก การแบก ฯลฯ) นอกจากนี้ผู้ดูแลเด็กควรกำหนดจังหวะสัญญาณนัดหมาย ในการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนท่าหรือหยุดให้เด็กได้ทราบเมื่อทำกิจกรรมทุกครั้ง การสร้างบรรยากาศอย่างอิสระในห้องจะช่วยให้เด็กเกิดความอบอุ่นเพลิดเพลิน รู้สึกสบาย และสนุกสนาน หลังจากเด็กได้ทำกิจกรรมออกกำลังกายเคลื่อนไหวร่างกายแล้ว ควรให้เด็กได้พักผ่อน ผู้ดูแลเด็กอาจจะให้เด็กนอนเล่นบนพื้นภายในห้อง หรือนั่งพักใต้ต้นไม้ ในกรณีที่ออกมาทำกิจกรรมในสนาม

2) กิจกรรมสร้างสรรค์

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก และการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแบ่งปันและการรอคอย รู้จักการปรับตัว และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมดังกล่าวได้แก่ การวาดภาพระบายสี การพิมพ์

ภาพด้วยวัสดุต่าง ๆ การปั้นดินน้ำมัน การพับ ฉีก ตัด ปะกระดาษ หรือการประดิษฐ์ของเล่นจากเศษวัสดุต่าง ๆ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ควรจัดให้มีทุกวัน โต๊ะสำหรับทำกิจกรรมควรเป็นโต๊ะรวมที่เด็กสามารถล้อมวงกันทำงานได้ มีโอกาสใช้ของร่วมกัน เช่น โต๊ะสำหรับวาดภาพด้วยสีเทียน โต๊ะสำหรับวาดภาพด้วยสีน้ำ ผู้ดูแลเด็กจะต้องใช้คำถามที่จะช่วยให้เด็กคิดในระหว่างการสร้างหรือเสนอผลงาน ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจและมีความมั่นใจในตนเอง สำหรับการประเมินผลงานเด็ก ควรพิจารณาในด้านพัฒนาการและจุดประสงค์อื่น เช่น ความสามารถตามวัย ลักษณะของเส้นที่ลาก การแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ มากกว่าการประเมินจากความสวยงาม และความเหมือนของจริง

การจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงประโยชน์ของเด็กที่จะได้มากที่สุด ส่วนจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้นอยู่กับความหมายของแต่ละท้องถิ่น

3) กิจกรรมกลางแจ้ง

กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก ทำให้เด็กรู้จักระวังอันตรายจากการเล่นทั้งของตนเองและผู้อื่น รู้จักการเล่นและการปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้รับความสนุกสนาน และผ่อนคลายความเครียด กิจกรรมกลางแจ้ง เช่น การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นอิสระ การเล่นเกมกลางแจ้ง เป็นต้น การจัดสนามเด็กเล่น จะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เป็นสถานที่ที่เด็กจะสามารถทำกิจกรรมการเล่นได้ทุกแห่ง ดังนั้นจึงต้องจัดสถานที่ให้มีบรรยากาศ ที่จะกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการเล่นและการกระทำ ซึ่งจะเป็นการช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม การจัดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเล่น และเครื่องเล่นสนามจะต้องคำนึงถึงคุณภาพด้านที่จะช่วยจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการ การพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เครื่องเล่นควรเป็นสิ่งที่จะช่วยฝึกทักษะให้แก่เด็กหลายอย่าง มีวิธีการเล่นที่ปลอดภัย สามารถให้เด็กเล่นร่วมกันได้หลายคน มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับวัย และความสามารถของเด็ก เครื่องเล่นสนามไม่จำเป็นจะต้องจัดซื้อมาด้วยราคาแพง แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ขนาดที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย และความแข็งแรง ปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อเด็ก ผู้ดูแลเด็กจะต้องดูแลความสะอาด และหมั่นตรวจสอบสภาพของเครื่องเล่นทุกชนิดให้ปลอดภัยอยู่เสมอ เช่น ดูแลอย่าให้มีตะปู หรือน็อตโผล่ขึ้นมาบนเครื่องเล่นหรือหลุดออกไป

4.) กิจกรรมเสริมประสบการณ์

กิจกรรมเสริมประสบการณ์ จัดได้โดยใช้วิธีการสนทนาซักถามจากประสบการณ์และจากภาพให้เด็กได้ปฏิบัติจริงหรือการเล่นิทาน เป็นต้น กิจกรรมนี้จะช่วยฝึก

ทักษะในการฟังและการพูด ส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา กล่าวแสดงความคิดเห็น ฝึกทักษะในการคิด การสังเกต และการเปรียบเทียบลักษณะกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่จัดให้เด็ก ต้องจัดเป็นกิจกรรมที่เด็กวัยนี้สนใจ เช่น การเล่านิทาน ร้องเพลง หรือกิจกรรมที่ให้เด็กเรียนรู้จากของจริง เช่น การสังเกตพืช สัตว์ ของใช้ในชีวิตประจำวัน อาชีพของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน การเล่นเกมบทบาทสมมุติ การสาธิต การทัศนศึกษา การทดลองง่าย ๆ การปฏิบัติ การประกอบอาหารหรือการใช้อุปกรณ์เพื่อทดลองขั้นพื้นฐาน

5) กิจกรรมเสรี

กิจกรรมเสรี ได้แก่ การเล่นตามมุมต่าง ๆ เช่น มุมบ้าน มุมบล็อก ตัวต่อตามจินตนาการ เป็นต้น กิจกรรมนี้จะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการสังเกต สำรวจ และการปฏิบัติจริง ส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา รู้จักการแบ่งปัน และการรอยคอย การจัดให้เด็กเล่นตามมุมต่าง ๆ ผู้ดูแลเด็กควรให้เด็กมีสิทธิที่จะเลือกเข้าเล่นตามใจชอบ ควรให้เล่นวันละหลาย ๆ มุม ตามความสนใจ โดยผู้ดูแลเด็กทำหน้าที่เป็นเพียงผู้คอยดูแลห่าง ๆ หากมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปช่วย เช่น ช่วยอ่านนิทานให้เด็กฟังในมุมหนังสือ หรือขณะเด็กเล่นเกมบทบาทสมมุติอาจมีคำสนทนาที่เด็กยังไม่เข้าใจ ผู้ดูแลอาจเพิ่มเติมให้ในโอกาสอันควร กิจกรรมเสรี จัดเป็นมุมต่าง ๆ ได้ดังนี้

(1) มุมบ้าน

ปกติเด็กจะเล่นกันเป็นกลุ่ม โดยเล่นเลียนแบบชีวิตจริงในมุมบ้าน อาจเล่นเป็นบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัว หรือเลียนสภาพอื่น ๆ ที่เด็กพบเห็นมา การเล่นเกมบทบาทสมมุติจะช่วยให้เด็กเข้าใจโครงสร้างของสังคมดีขึ้น ช่วยให้เรียนรู้ว่าในสังคมของครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา นอกจากนี้ยังมีเพื่อนบ้านและบุคคลในชุมชน เช่น ตำรวจ ทหาร หมอ พยาบาล การที่เด็กเล่นด้วยกันจะทำให้มีการพัฒนาด้านภาษา เด็กจะพูดจาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา เด็กจะได้ศัพท์ใหม่เพิ่มขึ้น การพูดบ่อย ๆ จะช่วยให้เด็กได้ฝึกออกเสียงคำต่าง ๆ และเป็นการฝึกนำคำมาเรียบเรียงเป็นประโยคได้ด้วย นอกจากนี้เด็กจะได้รับการพัฒนาทางด้านอารมณ์ และสังคมโดยเด็กจะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น รู้จักอดกลั้น รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน เด็กจะฝึกปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลาที่เล่น

(2) มุมบล็อก

มุมนี้จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะจินตนาการและก่อสร้างโดยใช้บล็อกที่มีรูปร่างต่าง ๆ เช่น สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม ครึ่งวงกลม และทรงกระบอก เป็นการฝึกประสาทสัมผัสตากับมือ ฝึกความคิดสร้างสรรค์ เด็กมีความอิสระในการใช้ความคิดในการก่อสร้างให้เป็นรูปใด ๆ ก็ได้ บล็อกที่จัดไว้ให้เด็กเล่นควรมีปริมาณเพียงพอสำหรับเด็ก หากเป็น

แท่งไม้ที่ทำขึ้นเองควรจะต้องให้เรียบร้อย ไม่มีเหลี่ยม และพื้นผิวเรียบเนียน สามารถตั้งต่อกันได้ ผู้ดูแลเด็กควรชี้แจงเด็กและสาธิตการเล่น เช่น การต่อบล็อกเป็นบ้าน ต่อเป็นรถ ฯลฯ ให้เด็กสร้างตามใจชอบ และจะต้องไม่นำมาทุบตีเพื่อนเพราะจะทำให้เพื่อนเจ็บ ผู้ดูแลเด็กคอยสังเกตการเล่นของเด็กด้วย นอกจากนี้ควรฝึกให้เด็กเก็บของเข้าที่เมื่อการเล่นสิ้นสุดลง โดยแยกบล็อกออกเป็นพวก ตามลักษณะรูปร่างและขนาดเป็นการสอนให้เด็กมีความรับผิดชอบ เล่นแล้วรู้จักเก็บฝึกรวินัยที่ดีไปด้วยในขณะเดียวกัน

(3) มุมหนังสือ

เพื่อให้เด็กมีความคุ้นเคยกับหนังสือ และมีลักษณะนิสัยรักการอ่าน จึงต้องมีการจัดมุมนี้ ผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้ใกล้ชิดกับหนังสือ ควรหาเวลาอ่านหนังสือนิทานได้เด็กฟัง และต้องฝึกให้เด็กรู้จักและถนอมหนังสือ ตลอดจนการเก็บหนังสือเข้าที่ให้เรียบร้อยเมื่อใช้แล้ว

(4) มุมธรรมชาติหรือมุมวิทยาศาสตร์

เป็นมุมที่ช่วยฝึกให้เด็กมีความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นคนช่างสังเกต รักธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ ผู้ดูแลเด็กจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การนำเมล็ดถั่วเขียวมาเพาะ โดยการวางในแก้วที่มีสำลিশุบน้ำอยู่ เด็กจะได้เฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา จนกระทั่งเมล็ดถั่วเขียวค่อย ๆ งอกเป็นถั่วงอก

มุมต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงแนวการจัดกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายให้เด็กได้พัฒนาครบทุกด้านเป็นสำคัญ มุมที่จะให้ประสบการณ์แก่เด็กอาจมีมากขึ้นหรือน้อยลงแล้วแต่สภาพสังคมของเด็กและเด็กจำเป็นต้องได้รับประสบการณ์ใดบ้าง ผู้ดูแลเด็กจะต้องเพิ่มเติมให้ แต่ประสบการณ์เหล่านั้นจะต้องช่วยพัฒนาเด็กได้ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

6) กิจกรรมเกมการศึกษา

เกมการศึกษา หมายถึง กิจกรรมการเล่นที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานการศึกษาเพื่อฝึกความพร้อมในการเรียนวิชาต่าง ๆ ในชั้นประถมศึกษาต่อไป โดยมุ่งให้เด็กได้ใช้สติปัญญาสังเกต คิดหาเหตุผลและแก้ปัญหา ตลอดจนเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก และประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา รู้จักแบ่งปัน และการรอคอย เช่น การต่อภาพจับคู่ภาพเหมือน การเรียงภาพตัดต่อ เป็นต้น เด็กควรมีโอกาสได้เล่นเกมการศึกษาทั้งเล่นเดี่ยวและเล่นเป็นกลุ่ม เพราะนอกจากเป็นการจัดกิจกรรมที่สนองความต้องการตามวัยแล้ว เกมการศึกษายังช่วยฝึกทักษะความพร้อมทางด้านร่างกาย วิชาปัญญา อารมณ์ สังคม อีกด้วย เกมแต่ละ

ชุดจะต้องจัดทำกล่องใส่เป็นชุด ๆ เด็กควรได้เล่นเกมครบทุกชุด เนื่องจากแต่ละชุดมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ผู้ดูแลควรเดินดูขณะเด็กเล่นเพื่อให้คำแนะนำเมื่อเด็กเล่นผิด และฝึกให้เด็กได้ปฏิบัติจนเป็นนิสัยว่า เมื่อเล่นเสร็จจะต้องเก็บเกมลงกล่องเป็นชุด ๆ เพื่อฝึกความรับผิดชอบ

4.4.3 การกำหนดตารางกิจกรรมของเด็กตามวัย

การกำหนดตารางกิจกรรมควรคำนึงถึงประโยชน์ที่เด็กจะได้รับมากที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของท้องถิ่น และความมุ่งหมายของแผนการจัดประสบการณ์ที่เตรียมไว้

4.4.3.1 ตัวอย่างการจัดตารางกิจกรรมของเด็กตามวัย

แบบที่ 1 (อายุ 3 – 4 ปี)

08.00 – 08.45	มาถึงโรงเรียน
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์
09.00 – 10.00	กิจกรรมการเล่นตามมุมต่าง ๆ (กิจกรรมในร่ม และกลางแจ้ง)
10.00 – 10.20	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
10.20 – 11.30	เล่นนิทาน ฟังเพลง แสดงท่าทาง
11.30 – 12.30	รับประทานอาหารกลางวัน แปรงฟัน
12.30 – 13.30	นอนพัก
13.30 – 14.30	เตรียมตัวกลับบ้าน

แบบที่ 2 (อายุ 4 – 5 ปี)

08.00 – 08.45	มาถึงโรงเรียน
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์
09.00 – 09.30	รวมกลุ่มสนทนา
09.30 – 10.00	กิจกรรมฝึกความพร้อม
10.00 – 10.20	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
11.20 – 11.30	เล่นนิทาน ฟังเพลง แสดงท่าทาง
12.30 – 12.30	รับประทานอาหารกลางวัน แปรงฟัน
12.30 – 13.30	นอนพัก
13.30 – 14.30	กิจกรรมสร้างสรรค์

แบบที่ 3 (อายุ 3 – 5 ปี)

07.30 – 08.45	รับเด็กจากผู้ปกครอง
08.45 – 09.00	เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์ ตรวจร่างกาย อบรมมารยาท
09.00 – 09.15	กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ ฟีกสมาธิ
09.15 – 09.30	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
09.30 – 09.50	กิจกรรมสร้างสรรค์
09.50 – 10.20	กิจกรรมกลางแจ้ง
10.20 – 10.40	กิจกรรมเสริมประสบการณ์
10.40 – 11.00	เกมการศึกษา
11.00 – 11.30	เสริมเรื่องมารยาทบนโต๊ะอาหาร เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารกลางวัน
12.00 – 15.00	เสริมเรื่องการแปร่งฟัน อาบน้ำ ดื่มนม นอนกลางวัน
15.00 – 15.30	เข้าห้องน้ำ ล้างมือ รับประทานอาหารว่าง ดื่มนม
15.30 – 15.45	ทำความสะอาดร่างกายเพื่อเตรียมรอผู้ปกครองมารับ
15.45 – 16.30	เล่นกิจกรรมเสรี รอผู้ปกครองรับกลับบ้าน

ที่มา: ศูนย์ศึกษาพัฒนาเด็ก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สาระบุรี อ่างใน กรมอนามัย, 2547, 12.

4.5 สื่อเครื่องเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย

สื่อเครื่องเล่น เป็นอุปกรณ์ที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการนำมาใช้พัฒนาเด็กปฐมวัย โดยจะขาดเสียมิได้ ศูนย์เด็กเล็กจะต้องจัดหาและจัดให้มีการนำสื่อมาใช้ในการพัฒนาเด็กอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคมและสติปัญญาของเด็กได้รับการพัฒนาอย่างดีที่สุด

4.5.1 ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

ศิริพรรณ ยิมย่อง (2544, 51) ได้จำแนกประเภทของสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ ดังนี้

4.5.1.1 สื่อการเรียนการสอนประเภทวัสดุ แยกออกเป็นหมวดหมู่ย่อยดังนี้

1) วัสดุประเภทหนังสือ ได้แก่ แผนการจัดประสบการณ์และแนว
การจัดประสบการณ์

2) วัสดุประเภทรูปภาพ บัตรภาพ แผนภูมิต่าง ๆ

4.5.1.2 สื่อการเรียนการสอนประเภทอุปกรณ์ คือ อุปกรณ์นอกห้องเรียน และ อุปกรณ์ในห้องเรียน แยกออกเป็นหมวดหมู่ย่อยดังนี้

1) อุปกรณ์นอกห้องเรียน แบ่งเป็นอุปกรณ์ประจำตัวเด็กอนุบาล เครื่องเล่นสนามได้แก่ชิงช้า กระดานลื่น บาร์โหน กระดานหก บ่อทราย ม้าหมุน ราวไต่ โคร่งไต่ อุปกรณ์ที่ทำจากวัสดุต่างๆ เช่น อุโมงค์มุดลอดหรือยานรยยนต์ อุปกรณ์ประจำโรงเรียน ได้แก่ ป้ายชื่อโรงเรียน เสาธง ธงชาติ ป้ายสถิติต่างๆ ป้ายนิทรรศการ เครื่องวัดส่วนสูง สายวัด ตัว เครื่องใช้สัญญาณบอกเวลา แผนผังบริเวณโรงเรียน แผนที่ประเทศไทยและ ดงขชะ

2) อุปกรณ์ในห้องเรียน แบ่งเป็นอุปกรณ์ต่อไปนี้

1) อุปกรณ์สำหรับเล่นในร่ม ได้แก่ ภาพตัดต่ออุปกรณ์ฝึกเซาว์ แท่งไม้บล็อก บานจำลอง กระบะทราย

2) อุปกรณ์ประกอบบทเรียน ได้แก่ ลูกคิด แผนภูมิ ภาพพลิก เครื่องขั้ว ดวง เครื่องเคาะจังหวะ เมล็ดพืช เครื่องหมายจราจร ลูกโลก

3) อุปกรณ์ประจำห้องเรียน ได้แก่ ภาพสำหรับประดับฝาผนัง ปฏิทินพระบรมฉายาลักษณ์ พระพุทธรูป ป้ายห้อง ป้ายแสดงสถิติจำนวนนักเรียน

พิทยาภรณ์ มานะจุมติ (2541, 99-129) และกุลยา ตันติผลาชีวะ (2549, 12-15) ได้เสนอประเภทของสื่อการเรียนการสอนโดยยึดตามวัยเด็ก โดยสอดคล้องกัน สามารถสรุปได้ ดังนี้

4.5.1.3 สื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กเล็ก ต่ำกว่า 3 ขวบ

1) สื่อการฟัง ได้แก่ เครื่องดนตรี เครื่องเขย่า เทปบันทึกเสียง นิทาน เพลง เครื่องเคาะจังหวะ

2) สื่อการดู ได้แก่ อ่างปลา บ่อปลา ชงรีว ริปบิน หนังสือภาพ กระดานผ้าสำลี กระจกเงา ภาพตัดต่อและฟองน้ำหลายรูปทรง

3) สื่อการสัมผัส ได้แก่ ตุ๊กตาผ้า ลูกบอล กล้องหลายขนาด ตุ๊กตา กัดได้ ของสำหรับรื้อ

4) สื่อการจัดกระทำ ได้แก่ แผ่นไม้สีต่าง ๆ ชุดเครื่องแต่งกาย ชุดของเล่น เครื่องครัว ชุดต่อภาพ ชุดเล่นน้ำเล่นทราย ของเล่นลากจูง และลูกร้อยต่าง ๆ

5) สื่อของเล่นสมมุติ ได้แก่ ผ้าขนหนู ผ้าโปรง เยื่อไม้ ถุงผ้า บล็อก โฟม ยวดยานขนาดเล็ก หุ่นยนต์ ตุ๊กตายาง หุ่นมือ รถเข็นและโทรศัพท์จำลอง อุปกรณ์ประกอบการเล่นตุ๊กตาและเล่นขายของ

- 6) สื่อเครื่องเล่นสร้างสรรค์ ได้แก่ สีเทียน สีน้ำและฟู่กัน แป้งปั้น
- 7) สื่อกลั่มเนื้อไม้ใหญ่ ได้แก่ ลูกบอล ถุงถั่ว ถุงทราย กล้องหลายขนาด ม้าโยก เรือโยก ชิงช้า กระดานลื่น อุโมงค์มุดลอดโพนหน้าหุ้มพลาสติก บ้านตุ๊กตาจำลอง และเครื่องเล่น

4.5.1.4 สื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กอนุบาล

กองพัฒนาเด็ก กระทรวงมหาดไทย (2542, 4-191), พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2549, 102) และกุลยา ตันติผลาชีวะ (2549, 13-15) ได้จำแนกประเภทของสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งสรุปได้เป็นประเภทดังนี้

- 1) สื่อการเรียนการสอนภาษา ฝึกการทำงานของประสาทหู ฝึกสมาธิในการฟัง เรียนรู้เรื่องเสียง และฝึกภาษาด้วยการพูด การคิดและความจำ อาจอยู่ในรูปห้องสมุด บ้านภาษา สวนหนังสือที่ให้บริการ สื่อประเภทตัวพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ บัตรคำ บัตรภาพ หุ่นและโรงหุ่น เครื่องเสียง อุปกรณ์เครื่องเขียนและนิทานทุกลักษณะ

- 2) สื่อการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ ฝึกความคิดความเข้าใจ เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ ด้านขนาด น้ำหนัก ระยะ ทิศทาง จำนวนและค่าของจำนวน และรูปทรงเรขาคณิต อาทิเช่น ลูกคิด รูปทรงเรขาคณิตและตัวเลข ปฏิทิน เทอร์โมมิเตอร์ นาฬิกา ไม้บรรทัด ตารางและกราฟ เครื่องชั่ง ตวง วัด ภาชนะรองรับ ลูกบาศก์ แผ่นผ้า แผ่นหนัง แผ่นยาง กระดาษ ลูกร้อย ภาพจับคู่ ภาพตัดต่อ เกมต่อภาพ แท่งไม้ บล็อก และตัวต่อ

- 3) สื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ฝึกการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อม และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ได้แก่ มุมบทบาทสมมติหรือมุมบ้าน ตุ๊กตา เป็ด และชุดเสื้อผ้า ของเล่นใช้เล่นจัดบ้าน จัดโต๊ะอาหาร เล่นประกอบอาหาร จัดร้านค้า จัดคลินิก หมอ ลูกโลก แผนที่ ภาพ และของจำลองประกอบการเล่นสมมุติ

4) สื่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์

พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2549, 153-163) ได้เสนอสื่อเสริมสร้างประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสรุปจากแนวคิดของ เดย์ (Day, 1983, 229-230) ว่าประกอบด้วย อุปกรณ์การทดลอง เช่น เทอร์โมมิเตอร์ บารอมิเตอร์ ไม้เมตร ไม้บรรทัด เครื่องชั่งน้ำหนัก อุปกรณ์ตัดวง นาฬิกาและปฏิทิน อุปกรณ์เพาะเมล็ด เช่น รางปลูกพืช เพาะเมล็ด กระถาง พลับจอบ จานและบัวรดน้ำ อุปกรณ์พิเศษ ได้แก่ แวนขยาย ปริซึม ไฟฉาย คีมคีบ กล้องส่องทางไกล เครื่องเล่นวิทยุทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครื่องดูดฝุ่น ลูกรอก ชะแสง ล้อและเพลา กระจก ไฟฟ้า แม่เหล็ก กระทะไฟฟ้า เครื่องทำน้ำอุ่น โทรโข่ง โทรศัพท์ เครื่องเป่าลม พัดลม กังหันสวิง เครื่องกำเนิดเสียง วารสารหรือนิตยสาร เป็นต้น

5) สื่อพัฒนาการเรียนการสอน สำหรับพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องเล่นสนาม เครื่องปีนป่าย เนินดิน เวทีกกลางแจ้ง ชิงช้าและเชือกห้อยโหน กระดานลื่น ม้าหมุน เรือโยก เป็นต้น

การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน เพื่อนำมาใช้พัฒนาเด็กนั้น ต้องตระหนักในวัยของเด็กโดยละเอียดถี่ถ้วน โดยสื่อเครื่องเล่นของเด็ก 1-3 ขวบ และ 3-5 ขวบ มีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางประการ จึงควรนำไปใช้ให้เหมาะสมกับช่วงอายุ ความต้องการ ความสนใจ และเหตุผลในการพัฒนาเด็กเป็นสำคัญ

4.6 มาตรฐานขั้นพื้นฐานของศูนย์เด็กเล็ก

เพื่อให้การพิจารณาและประเมินคุณภาพศูนย์เด็กเล็กเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์เด็กเล็กขึ้น ใช้ในการประเมินศูนย์เด็กเล็กที่ถ่ายโอนจาก กรมการพัฒนาชุมชน กรมการศาสนา เขตพื้นที่การศึกษา และศูนย์ที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์การบริหารส่วนเทศบาลจัดตั้งขึ้นเอง เกณฑ์การประเมินดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.6.1 มาตรฐานและตัวบ่งชี้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2548, 1-16) มีด้วยกันทั้งสิ้น 12 มาตรฐาน 41 ตัวบ่งชี้ แต่ละตัวบ่งชี้มีเกณฑ์การพิจารณา แตกต่างกันไป ในที่นี้จะได้เสนอมาตรฐานและตัวบ่งชี้แต่ละมาตรฐาน ดังต่อไปนี้

มาตรฐานที่ 1 ผู้ดูแลเด็ก มีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ / ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 1.1 มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.2 มีความรักเด็ก ชยัน อดทน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.3 มีความมุ่งมั่น และอุทิศตนในการสอนและพัฒนาผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 1.4 กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย การศึกษาอนุบาล หรือจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย / การศึกษาอนุบาล หรือเทียบเท่าขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 1.5 หมั่นพัฒนาตนเอง หรือแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

มาตรฐานที่ 2 ผู้ดูแลเด็กมีความสามารถในการจัดการประสบการณ์ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 มีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยาและพัฒนาการเด็ก

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.4 มีการประเมินพัฒนาการที่สอดคล้องกับสภาพจริงเหมาะสมตามวัย

**มาตรฐานที่ 3 ผู้บริหารศูนย์เด็กเล็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมี
ความสามารถในการบริหารจัดการ**

ตัวบ่งชี้ที่ 3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาวิชาชีพ

ตัวบ่งชี้ที่ 3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครองและชุมชน

ตัวบ่งชี้ที่ 3.3 มีวิสัยทัศน์ และภาวะความเป็นผู้นำ

**มาตรฐานที่ 4 ผู้บริหารศูนย์เด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก และผู้เรียน มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ
ของผู้ปกครองและชุมชน**

ตัวบ่งชี้ที่ 4.1 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์เด็กเล็กมีความพึงพอใจ
ในคุณภาพของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 4.2 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์เด็กเล็กมีความพึงพอใจ
ผู้บริหารศูนย์เด็กเล็ก และผู้ดูแลเด็กในการให้คำปรึกษาแนะนำ
ตลอดจนการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ แก่ชุมชนและส่วนรวม

**มาตรฐานที่ 5 ศูนย์เด็กเล็กมีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน
เป็นสำคัญ**

ตัวบ่งชี้ที่ 5.1 ส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญ

ตัวบ่งชี้ที่ 5.2 ส่งเสริมพัฒนานวัตกรรม การจัดประสบการณ์เรียนรู้และสื่อการเรียน
การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 6 ศูนย์เด็กเล็กมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย

ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางสมอง ตอบสนองความสนใจและ
ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 6.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม

ตัวบ่งชี้ที่ 6.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านดนตรี ศิลปะ และการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 6.4 จัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรมประเพณีและ
ภูมิปัญญาไทย

ตัวบ่งชี้ที่ 6.5 จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

มาตรฐานที่ 7 ศูนย์เด็กเล็กมีการจัดสภาพแวดล้อม และการบริการที่ส่งเสริมสุขภาพ
อนามัยและความปลอดภัยของผู้เรียน

- ตัวบ่งชี้ที่ 7.1 จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต
ของผู้เรียน
- ตัวบ่งชี้ที่ 7.2 มีการให้บริการที่ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้เรียน
- ตัวบ่งชี้ที่ 7.3 จัดห้องเรียน พื้นที่สีเขียว สนามเด็กเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวก
เพียงพอให้อยู่ในสภาพใ้การใช้การได้ดี

มาตรฐานที่ 8 ศูนย์เด็กเล็กมีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรศาสนา สถาบันทาง
วิชาการ องค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน

- ตัวบ่งชี้ที่ 8.1 ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย
และมีบริการด้านสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ วิชาการและอื่น ของศูนย์เด็ก
เล็กแก่ชุมชน
- ตัวบ่งชี้ที่ 8.2 เป็นแหล่งวิทยากรในการให้ความรู้และบริการชุมชน
- ตัวบ่งชี้ที่ 8.3 มีจัดประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

มาตรฐานที่ 9 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

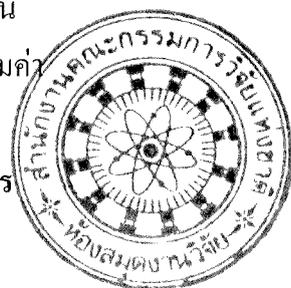
- ตัวบ่งชี้ที่ 9.1 มีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามข้อตกลง
เบื้องต้น
- ตัวบ่งชี้ที่ 9.2 มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ตัวบ่งชี้ที่ 9.3 ประหยัด ใช้จ่ายของส่วนตัว และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
- ตัวบ่งชี้ที่ 9.4 มีมารยาท ปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม

มาตรฐานที่ 10 ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

- ตัวบ่งชี้ที่ 10.1 มีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก
- ตัวบ่งชี้ที่ 10.2 มีทักษะในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5
- ตัวบ่งชี้ที่ 10.3 มีทักษะในการสื่อสารที่เหมาะสมกับวัย
- ตัวบ่งชี้ที่ 10.4 มีทักษะในการสังเกตและสำรวจ
- ตัวบ่งชี้ที่ 10.5 มีความรู้ในเรื่องตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้องของธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ
รอบตัว

มาตรฐานที่ 11 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

- ตัวบ่งชี้ที่ 11.1 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ
ต่อตนเองและผู้อื่น

ตัวบ่งชี้ที่ 11.2 มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
**มาตรฐานที่ 12 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และ
 การเคลื่อนไหว**

ตัวบ่งชี้ที่ 12.1 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ

ตัวบ่งชี้ที่ 12.2 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านดนตรีและการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 12.3 สนใจและร่วมกิจกรรมการออกกำลังกาย

นอกจากมาตรฐานตัวบ่งชี้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังมีเกณฑ์การ
 ประเมินโดยหน่วยงานอื่นอีก ดังนี้

4.6.2 มาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณา ศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ของกรมอนามัย

กรมอนามัย กระทรวงศึกษาธิการสุข (2546, 39-46) ได้จัดทำเกณฑ์มาตรฐาน
 การประเมินศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ ใช้ในการพิจารณาคัดเลือก และเชิดชูศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพตาม
 เกณฑ์ มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานการประเมินศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ 27 มาตรฐาน กำหนดเกณฑ์การ
 ประเมินเป็น ผ่าน / ไม่ผ่าน แต่ละข้อที่ผ่านให้คิดเป็น 1 คะแนน โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออก
 เป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับดีมาก	จำนวนข้อที่ผ่าน	26 – 27 ข้อ
ระดับดี	จำนวนข้อที่ผ่าน	17 ข้อ
ระดับพื้นฐาน	จำนวนข้อที่ผ่าน	9 ข้อ

มาตรฐานทั้ง 27 มาตรฐานมีดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ด้านการส่งเสริมสุขภาพด้านการส่งเสริมสุขภาพ

ตัวบ่งชี้ที่ 1 เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ โดยชั่งน้ำหนักวัดส่วนสูง
 ทุก 3 เดือน

ตัวบ่งชี้ที่ 2 เด็กทุกคนแปรงฟันหลังรับประทานอาหารกลางวัน ทุกวัน

ตัวบ่งชี้ที่ 3 อาหารที่จัดให้เด็กมีคุณค่าทางโภชนาการ ครบ 5 หมู่

ตัวบ่งชี้ที่ 4 มีการจัดอาหารว่าง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และไม่หวานจัด

ตัวบ่งชี้ที่ 5 เด็กทุกคนได้รับการตรวจสุขภาพทุกวัน

มาตรฐานที่ 2 ด้านการส่งเสริมพัฒนาเด็ก

ตัวบ่งชี้ที่ 6 เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตามเกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก

ตัวบ่งชี้ที่ 7 มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสมกับวัย และมีกิจกรรมการ
 เล่นนิทาน อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

- ตัวบ่งชี้ที่ 8 มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง
 ตัวบ่งชี้ที่ 9 ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง เกี่ยวกับกับการเลี้ยงดูเด็ก

มาตรฐานที่ 3 ด้านบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย

- ตัวบ่งชี้ที่ 10 สถานที่เตรียม ปรงอาหาร สะอาด ถูกสุขลักษณะ
 ตัวบ่งชี้ที่ 11 น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ
 ตัวบ่งชี้ที่ 12 อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัยและสะอาด
 ตัวบ่งชี้ที่ 13 ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ปรุงให้สุกและมีการปกปิดอาหารที่พร้อมบริโภคแล้ว
 ตัวบ่งชี้ที่ 14 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด สุขอนามัยดี

มาตรฐานที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อมสะอาดและปลอดภัย

- ตัวบ่งชี้ที่ 15 บริเวณศูนย์เด็กเล็กมีสภาพแวดล้อมภายใน ภายนอกอาคารสะอาดและปลอดภัย
 ตัวบ่งชี้ที่ 16 ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด ถูกสุขลักษณะ
 ตัวบ่งชี้ที่ 17 พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วน และเพียงพอ
 ตัวบ่งชี้ที่ 18 เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาด และเพียงพอ
 ตัวบ่งชี้ที่ 19 ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย
 ตัวบ่งชี้ที่ 20 มีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ
 ตัวบ่งชี้ที่ 21 มีแสงสว่างและการระบายอากาศ
 ตัวบ่งชี้ที่ 22 มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค
 ตัวบ่งชี้ที่ 23 มีบรรยากาศและความปลอดภัย

มาตรฐานที่ 5 ด้านบุคลากร

- ตัวบ่งชี้ที่ 24 ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีสุขภาพดีทั้งร่างกาย และจิตใจ
 ตัวบ่งชี้ที่ 25 ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก
 ตัวบ่งชี้ที่ 26 มีอัตราส่วนการดูแลเด็ก เหมาะสม

มาตรฐาน 6 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ตัวบ่งชี้ที่ 27 ผู้ปกครอง ชุมชนฯลฯ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์เด็กเล็ก

ในการที่ศูนย์เด็กเล็กแห่งใดจะสามารถเป็นศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติ หรือสามารถเป็นต้นแบบได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือและเกณฑ์การประเมินที่มีมาตรฐานซึ่งพัฒนาโดยหน่วยงานที่

เชื่อถือได้ จึงจะสร้างความมั่นใจให้ผู้ปฏิบัติงานในการที่สามารถพัฒนางานได้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานนั้น ๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการพัฒนาเด็กเล็กในอุดมคตินั้น จะต้องบริหารจัดการโดยยึดคุณภาพตามหลักการศึกษายุทธวิธี เป็นฐานในการปฏิบัติ ต้องมีการนำเอานโยบายและเกณฑ์การประเมินของหน่วยงานต้นสังกัดมาวิเคราะห์ เชื่อมโยงกับความมุ่งหมาย เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้และวิเคราะห์ถึงแนวปฏิบัติที่จะไปให้ถึงเป้าหมายนั้น ๆ ศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติต้องจัดให้บรรลุคุณภาพตามที่เกณฑ์การประเมินกำหนดไว้ โดยเฉพาะเกณฑ์ที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญร่วมกำหนดขึ้นของศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ ที่เน้นคุณภาพด้านการบริการ การบรรลุซึ่งพัฒนาการครอบคลุมทุกด้านและด้านสุขภาพอนามัยของเด็ก สภาพแวดล้อมของศูนย์เด็กเล็ก จะต้องจัดโดยถูกต้องตามหลักการทั้งภายในและภายนอก ที่ต้องมีความสะอาด ปลอดภัย มีความสวยงามน่าอยู่ ด้านบุคลากรผู้ปฏิบัติงานต้องเป็นผู้มีบุคลิกที่ดี มีสุขภาพดี มีความรู้ ความสามารถ มีจำนวนผู้ดูแลเด็กที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก อีกทั้งยังต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ด้านประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดโดยคำนึงถึงการใช้สภาพแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหมาย มีสื่ออุปกรณ์เครื่องเล่น เพียงพอ มีมุมสำหรับเด็กเล่นในห้องตามหลักวิชาการและเหมาะสมกับวัยเด็ก กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก 1-3 ปี ควรเน้นประสบการณ์รายบุคคลและกลุ่มเล็กๆ ส่วนเด็ก 3-5 ปี สามารถจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย ครอบคลุมในเชิงบูรณาการ โดยสามารถประเมินพัฒนาการของผู้เรียนได้ตามสภาพจริง

5. การพัฒนาบุคลากร

บุคลากรของศูนย์เด็กเล็กเป็นหัวใจของความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งแต่ละองค์กรต้องมีการบริหารบุคคลที่ดี มีระบบ มีแผนงานและกระบวนการการบริหารบุคลากรที่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมครอบคลุมการได้มาซึ่งบุคลากรตามภาระงาน การบำรุงรักษา การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การกำหนดบทบาทหน้าที่และสายบังคับบัญชาที่ชัดเจนและความเที่ยงธรรมในการประเมินบุคลากร รวมถึงการให้พ้นจากงาน

บุคลากรในศูนย์เด็กเล็ก ประกอบด้วย กลุ่มคนต่อไปนี้

5.1 ผู้ดูแลเด็กหรือพี่เลี้ยงเด็ก

ผู้ดูแลเด็กทำหน้าที่ครูที่ให้การอบรม สั่งสอนและพัฒนาอยู่ประจำกลุ่มเด็ก มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการปฏิบัติงานตามหลักการและนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดได้อย่างประสบความสำเร็จ มีบุคลิกภาพเหมาะสมและกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

5.2 ผู้บริหารศูนย์เด็กเล็กหรือผู้ประกอบการศูนย์เด็กเล็ก

ผู้บริหารเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการวางแผน กำหนดนโยบาย ประสานความเข้าใจ ระหว่างหน่วยงานต้นสังกัดกับฝ่ายปฏิบัติการและประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอก และศูนย์เด็กเล็ก มีบทบาทหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก บริหารจัดการ เป็นผู้นำที่มีสมรรถภาพ สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีภายในองค์กรได้ มีความรู้ในทางการบริหาร มีบุคลิกภาพที่ดี เป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกองค์กร

5.3 ผู้ปกครอง

ผู้ปกครองเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณค่า มีประโยชน์สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดผลงงานที่ ส่งเสริมความสำเร็จและความหลากหลายด้านกิจกรรมการดำเนินงานที่ดี ผู้ปกครองคือผู้ที่ต้อง ร่วมมือกับศูนย์เด็กเล็กในการพัฒนาเด็กที่บ้าน และเข้ามาเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือเด็ก เป็น กรรมการ เป็นวิทยากรหรือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ

5.4 ชุมชนรอบศูนย์เด็กเล็ก

ชุมชนคือกลุ่มคนที่ดำรงสถานะอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ห้อมล้อมศูนย์เด็กเล็ก สมาชิก ชุมชนเป็นผู้ที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านเพศ วัย ความรู้ ทักษะความชำนาญ มีภูมิปัญญาที่สั่งสม ในด้านต่าง ๆ ซึ่งยังประโยชน์แก่การถ่ายทอดพัฒนาการเด็กซึ่งเป็นสมาชิกรุ่นเยาว์ในชุมชน เช่น ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระภิกษุ เจ้าของกิจการ มุลนิธิและชมรมต่าง ๆ ซึ่งควรเปิดโอกาสให้เข้า มาร่วมงานพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

5.5 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นผู้บริหารในระดับนโยบายที่ต้องมีความรู้ ความ เข้าใจการดำเนินงานของศูนย์เด็กเล็กเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถพิจารณาสนับสนุนการดำเนิน กิจกรรม / โครงการของศูนย์เด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล ได้แก่ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล รองนายกที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายจัดการศึกษา ปลัดองค์กร บริหารส่วนตำบล นักวิชาการศึกษา ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่บริหารสาธารณสุขและบุคคลที่ ได้รับมอบหมายให้ทำการแทนฝ่ายปกครองตำแหน่งอื่น ๆ ซึ่งจะต้องปฏิบัติงานด้วยความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับงานและเกี่ยวกับคนเป็นอย่างดี

การพัฒนาบุคลากรศูนย์เด็กเล็ก

เมื่อรับบุคลากรเข้ามาทำงานตำแหน่งต่าง ๆ แล้ว ควรกำกับ ดูแล ให้บุคลากรสามารถไ้ใช้ ความสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ให้ทำงานด้วยความตั้งใจ ภายใต้บรรยากาศที่เอื้อต่อการ สร้างสรรค์และพัฒนางาน กลวิธีในการพัฒนาบุคลากรกระทำผ่านกิจกรรมต่อไปนี้

1. การฝึกอบรม ควรจัดให้บุคลากรได้ฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะความชำนาญตามความจำเป็น ควรพิจารณาให้โอกาสในการได้ฝึกอบรมอย่างทั่วถึงและยุติธรรม

2. การศึกษาดูงาน การศึกษาดูงานเป็นการเรียนรู้ในทางลัดและทำได้ในเวลาอันสั้น ทั้งใน ส่วนของผู้บริหารและผู้ดูแลเด็ก ควรจัดให้บุคลากรได้มีโอกาสแสวงหาเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อ การพัฒนางานสม่ำเสมอ โดยเลือกแหล่งเรียนรู้ที่ดี มีจุดเด่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในศูนย์เด็ก เล็กของตนได้

3. การประชุมสัมมนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมักจัดให้มีการสัมมนาด้านงานของผู้ดูแลเด็ก อยู่เนื่อง ๆ ผู้บริหารควรส่งผู้ดูแลเด็กหรือคณะผู้บริหารได้เข้าร่วมการประชุมสัมมนาสม่ำเสมอ เพื่อสามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกเมื่อ ผู้ที่กลับจากการร่วมประชุมสัมมนาควรได้มีโอกาส แบ่งปันความรู้แก่หมู่คณะ และนำความรู้มาประยุกต์ใช้พัฒนางานต่ออย่างบังเกิดผล แสดงถึง ศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาของบุคลากรอย่างเต็มตามศักยภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์ในการ ประชุมสัมมนานั้น ๆ

4. การศึกษาต่อ บุคลากรทุกฝ่ายควรได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาต่อในภาคพิเศษนอกเวลา ทำการ เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะและเพิ่มวุฒิของผู้ปฏิบัติงานให้สูงขึ้น ประการสำคัญคือเพื่อจะได้นำ ความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

การสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร

บุคลากรได้บังคับบัญชาโดยทั่วไป มีความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่แตกต่างกัน ย่อม ต้องการความเข้าใจ การยอมรับ การเห็นคุณค่า การได้มีโอกาสทำงานอย่างประสบความสำเร็จ และการปฏิบัติที่ดีจากผู้บังคับบัญชา การบำรุงรักษาบุคลากรสามารถกระทำได้ผ่านการยกย่อง เชิดชูเกียรติ จัดสวัสดิการตามความจำเป็น ให้จัดหาทุนสนับสนุนการศึกษาต่อ การพัฒนาตนเอง จัดหาเครื่องแบบ จัดสวัสดิการอาหารกลางวัน ทำประกันสังคมให้ จัดงบประมาณ สนับสนุนเงิน สะสมรายเดือน จัดสวัสดิการทุนการศึกษาแก่บุตรธิดาให้ตามความเหมาะสม ประการสำคัญคือ ควรพิจารณาเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งตามประสิทธิผลของการทำงานอย่างเป็นธรรม พัฒนาระบบ การประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยใช้เครื่องมือประเมินที่มีเกณฑ์การประเมินซึ่งได้มาตรฐาน เพื่อให้เกิดการยอมรับด้วยกันทั้งฝ่ายผู้ประเมินและฝ่ายผู้ถูกประเมิน โดยไม่เกิดปัญหาหรือมีความ คับข้องใจระหว่างกัน ซึ่งจะช่วยให้การบริหารและพัฒนาคนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

6. การประเมินการดำเนินงานศูนย์เด็กเล็ก

กรมอนามัย (2547, 13-14) ได้เสนอแนวทางการประเมินการดำเนินงาน เพื่อการรับรองมาตรฐาน ศูนย์เด็กเล็กไว้เป็น 2 แนวทางดังนี้

6.1 การประเมินเพื่อการพัฒนา

การประเมินเพื่อพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก เป็นการจัดให้ศูนย์เด็กเล็กได้ประเมินตนเองครั้งที่ 1 เมื่อเริ่มดำเนินงาน โดยใช้แบบประเมินมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการ เพื่อจะได้จัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ รองรับการพัฒนาและดำเนินการประเมินตนเองในครั้งที่ 2 หลังจากที่ดำเนินโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไปแล้ว เพื่อทราบผลการพัฒนาว่าได้เป็นไปตามเกณฑ์หรือไม่ ก่อนขอรับการประเมินรับรองจากหน่วยงานภายนอก

6.2 การประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานโดยหน่วยงานภายนอก

การประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานโดยหน่วยงานภายนอก ดำเนินงานโดยจัดให้มีคณะกรรมการตรวจประเมินระดับเขต จังหวัดและอำเภอ ประกอบด้วยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหรือผู้ว่าราชการจังหวัด ให้มีองค์ประกอบ 3 ฝ่ายดังนี้

6.2.1 ฝ่ายสาธารณสุข

6.2.2 ฝ่ายพัฒนาชุมชน

6.2.3 ฝ่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากนี้อาจเพิ่มเติม ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายชุมชนและอื่น ๆ ตามที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง รวมอย่างน้อย 4-5 คน และคณะกรรมการทั้งหมดนี้ จะต้องได้รับการชี้แจงแนวทางการประเมินให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

6.3 เกณฑ์การประเมิน

เกณฑ์การประเมิน แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ (กรมอนามัย, 2547, 14- 15)

ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ระดับพื้นฐาน หมายถึง ประเมินผ่านเกณฑ์ข้อที่กำหนด 8 ข้อ

ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ระดับดี หมายถึง ประเมินผ่านเกณฑ์ข้อที่กำหนด 17 ข้อ

ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ระดับดีมาก หมายถึง ประเมินผ่านเกณฑ์ข้อที่กำหนดจำนวน 26-27 ข้อ

6.4 ประกาศเกียรติคุณ

ศูนย์เด็กเล็กที่คณะกรรมการตรวจประเมินให้ผ่านการประเมินระดับพื้นฐานเป็นต้นไป จะได้รับใบประกาศเกียรติคุณจากกรมอนามัย และมีอายุการรับรอง 2 ปี นับจากวันประกาศ

ในกรณีศูนย์เด็กเล็กที่ได้รับการประเมินในปีก่อนแล้ว และมีการพัฒนามากขึ้นในปีนี้ สามารถขอรับการประเมินซ้ำ และรับรองมาตรฐานใหม่ได้

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา

สมหวัง คันทรศ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้ของรูปแบบการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น พบว่า ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับอำเภอ กลุ่มเจ้าหน้าที่และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ต่างเห็นด้วยที่จะให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนใน 4 ด้าน คือ ด้านกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาในท้องถิ่น ด้านการสนับสนุนงบประมาณการจัดการศึกษา ด้านการเป็นที่ปรึกษาหรือ ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาของโรงเรียน และด้านการติดตาม ตรวจสอบมาตรฐานการจัดการศึกษาและผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน และด้านการติดตาม ตรวจสอบมาตรฐานการจัดการศึกษาและผลการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยเห็นว่าสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้แทนประชาชนยอมรับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี

2. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น พบว่า ส่วนใหญ่ของทุกกลุ่มเห็นว่าปัจจุบันนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีความพร้อม โดยต่างเห็นว่ายังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการศึกษา และองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะไปช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างเต็มที่ตามความต้องการของโรงเรียนได้ ซึ่งทุกกลุ่มเห็นตรงกันว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะเข้าไปมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงนั้น ขึ้นกับปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ คือ มีรายได้หรือได้รับเงินอุดหนุนมากขึ้น หรือมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านการศึกษาเพียงพอและมีคุณภาพ

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลเกือบทั้งหมดต้องการจัดการศึกษาด้วยตนเอง เนื่องจากจะทำให้การศึกษาสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วยตนเอง สำหรับอำนาจการบริหารจัดการที่ต้องการนั้นต้องการอำนาจการบริหารงานบุคคล การบริหารงานวิชาการ และการบริหารงานงบประมาณ ส่วนระดับการศึกษาที่ต้องการจัดเห็นว่าขึ้นอยู่กับความพร้อมของ อบต. แต่ละแห่ง ในด้านปัญหาอุปสรรคที่เห็นว่าอาจจะเกิดขึ้น คือ ปัญหาการยอมรับจากภายนอกเกี่ยวกับความรู้และความสามารถของ อบต. ซึ่งเป็นเรื่องที่ อบต. แต่ละแห่งจะต้องพัฒนาตนเอง

ทวิสิทธิ์ คำรักษ์ และคณะ (2542) ได้ศึกษาเรื่องการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า

1. ในแง่กฎหมาย พ.ร.บ. สถาปนาและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ยังไม่ได้กำหนดให้ อบต. มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาและมีผู้เข้าใจหลักการหรือเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติน้อยมาก โดยไม่ทราบว่าในอนาคตจะมีสิทธิจัดการการศึกษาในระดับใดหรือทุกระดับตามความพร้อม

2. ในแง่การปฏิบัติยังไม่มีเตรียมความพร้อมที่ดีพอ โครงสร้างองค์กรของ อบต. ไม่มีส่วนงานใดที่เตรียมรับผิดชอบด้านการศึกษา ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นยังเข้าใจไม่ตรงกันอาจเป็นเพราะไม่มีเอกภาพและความชัดเจนด้านนโยบาย นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และทัศนคติทั้งในระดับท้องถิ่นและภูมิภาคยังไม่เกื้อกูลต่อการกระจายอำนาจการศึกษาไปให้ส่วนท้องถิ่น ประชาชน และ อบต. มักจะคำนึงเรื่องปากท้อง รายได้ สุขภาพ ราคาพืชผลตกต่ำ และการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการจัดการศึกษา และเห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องของรัฐที่จะต้องจัดให้ แต่ยินดีที่จะมีส่วนร่วมให้มากขึ้น หากจะถ่ายโอนอำนาจก็ควรจะต้องโอนงบประมาณและบุคลากรไปด้วย

พิบูลย์พันธ์ สาทอง (2542) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี พบว่า

1. องค์การบริหารส่วนตำบล มีการปฏิบัติงานด้านการศึกษาในระดับมากในด้านการช่วยเหลือสนับสนุนการจัดกิจกรรมรณรงค์จัดสิ่งเสพติด รณรงค์ให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญ และสนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียน สำหรับปัญหาในการปฏิบัติงานด้านการศึกษานั้น เห็นว่าเรื่องที่มีปัญหาในระดับมากคือ การที่องค์การบริหารส่วนตำบล ไม่สามารถตั้งโรงเรียนเองได้ เพราะใช้งบประมาณมาก และเห็นว่าเรื่องที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา มีงบประมาณจำกัดรวมทั้งเห็นว่าปัญหาด้านการศึกษาไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนของท้องถิ่น

2. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจะมีส่วนร่วมดูแลมาตรฐานคุณภาพการศึกษาสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ควรเป็นกรรมการในโรงเรียนโดยตำแหน่ง จัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาในรูปแบบของศูนย์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในระดับมาก

สุทธิษา มาลีเลิศ (2551) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลในภาคใต้ พบว่า การปฏิบัติงานทาง

การศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลได้แก่ มิงบประมาณหรือรายได้ที่จำกัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา การศึกษาไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนของท้องถิ่น ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่ดีพอ ไม่มีส่วนงานใดที่เตรียมรับผิดชอบด้านการศึกษา หน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในการกระจายอำนาจ สภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจการเมือง และทัศนคติระดับท้องถิ่น และภูมิภาคไม่เกื้อกูลต่อการกระจายอำนาจการศึกษาไปให้ส่วนท้องถิ่น การถ่ายโอนอำนาจต้องโอนงบประมาณและบุคลากรไปด้วย การประสานงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับโรงเรียนมีน้อย และขาดการวางแผนร่วมกัน ส่วนความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในระดับปานกลาง ส่วนสาเหตุที่ยังไม่มีความพร้อมเนื่องจากขาดบุคลากรที่เข้าใจการศึกษา และมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะช่วยเหลือการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล

พงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา เขตการศึกษา 9 พบว่า อบต. ส่วนใหญ่เข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษา และยังไม่ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาโดยตรง แต่จะจัดสรรงบประมาณที่ให้ผลทางอ้อม เช่น การส่งเสริมกีฬาและประเพณี ส่วนในด้านกำเนิกริจกรรมสนับสนุนการพัฒนามหาวิทยาลัยนั้น อบต. ส่วนใหญ่ยังไม่ได้แสดงบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาการศึกษา แต่สิ่งที่ทำส่วนใหญ่เป็นการรณรงค์ให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการศึกษา การปรับปรุงบริเวณโรงเรียน อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอน

วีระพงษ์ เดชบุญ และคณะ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตการศึกษา 10 พบว่า ผู้นำขององค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งได้แก่ ประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในด้านการเห็นประโยชน์ของการศึกษาในระดับมาก ส่วนด้านการมีความรู้เรื่องการศึกษา การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาและความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พบว่ามีปัญหางบประมาณมีจำกัด บุคลากรขาดความรู้ด้านการศึกษา การประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์การบริหารส่วนตำบลมีน้อย และขาดการวางแผนร่วมกัน

ผดุงพร ธรรมดา (2545) ได้ศึกษาความพร้อมของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง เชียงใหม่ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในทุกระดับ ยกเว้นศูนย์ฝึกวิชาชีพ หน่วยงานที่มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่ยังไม่พร้อมตามเกณฑ์ประเมินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา พบว่า นโยบายในการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลต้องจัดการศึกษาด้วยตนเอง เพื่อจะได้ผลักดันให้การศึกษาตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามในแง่การปฏิบัติ ยังต้องมีการเตรียมการให้บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล มีความรู้ด้านการจัดการศึกษาและยังขาดรายได้ที่เพียงพอแก่การจัดสรรเพื่อการศึกษา

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีข้อค้นพบเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า กรรมการโรงเรียนของโรงเรียนชุมชนพัฒนา ได้แต่งตั้งจากสมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นส่วนใหญ่ ส่วนความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนด้านศึกษานั้น ยังมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณ เนื่องจากเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้น้อย และเพิ่งเริ่มดำเนินการบริหารงานทำให้การบริหารยังมีลักษณะการลองผิดลองถูก นอกจากนี้ อบต. ยังเน้นการนำงบประมาณทั้งตำบลมาใช้ร่วมกันเป็นโครงการใหญ่ไม่ได้แบ่งให้แต่ละหมู่บ้านนำไปพัฒนาหมู่บ้านตามความจำเป็นทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาในรูปแบบคณะกรรมการ โรงเรียนจะมีส่วนในฐานะของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นฐานะเฉพาะตัว และในการเป็นคณะกรรมการ โรงเรียนจะมีส่วนร่วมมากโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียน ส่วนในด้านการเรียนการสอนองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีข้อจำกัดเนื่องจากขาดความรู้ในด้านการจัดการศึกษา

สำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตการศึกษา 1 จังหวัดนครปฐม (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในกระบวนการจัดและพัฒนาการศึกษาในโรงเรียน เขตการศึกษา 1 พบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนในลักษณะของการร่วมเสนอข้อมูลและความคิดเห็น และมีพฤติกรรมมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในการเสนอแนะการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ การเร่งรื้อให้ชุมชน

ส่งบุตรหลานเข้าศึกษา และเสนอแนะให้โรงเรียนปรับปรุงระบบและกระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ยังเห็นว่าการศึกษาที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนจะช่วยลดค่าใช้จ่ายของรัฐ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจังจะทำให้การศึกษาของชุมชนมีคุณภาพมากขึ้น

บังอร อ้วนล้ำ (2540) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็ก ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ปกครองมีส่วนร่วมด้านการแก้ไขปัญหามากที่สุด และรองลงมาคือ ด้านการติดตามผลการดำเนินงานกิจกรรม ด้านการวางแผนการดำเนินงานกิจกรรม ด้านการดำเนินงาน และด้านการลงทุนบริจาคแรงงานในกิจกรรมตามลำดับ

ปัจจัยด้านภูมิหลัง การศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน สถานภาพสมรส และการดำรงตำแหน่งในหมู่บ้าน ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แต่ปัจจัยภูมิหลัง เพศ อายุ รายได้ ไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

คณิงนิจ ประเสริฐศรี (2539) ได้วิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า จากการมีส่วนร่วม 5 ลักษณะ คือ การค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข การวางแผน การดำเนินงาน การปฏิบัติ การบริจาคและการติดตามประเมินผล ผู้ดูแลเด็กมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มากกว่ามีส่วนร่วมในด้านอื่น ๆ ส่วนผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาสูงสุด

จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับระดับการพัฒนาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า รายได้และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับระดับการพัฒนาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เมื่อพิจารณาแยกย่อยด้านต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการบริจาคหรือสนับสนุนก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันกับการมีส่วนร่วมรวม ส่วนความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการดำเนินงาน และด้านความรู้ความเข้าใจของผู้ปกครองก็ไม่มี ความสัมพันธ์กับระดับการดำเนินงานเช่นกัน

ภัทริยา สุวรรณบุรณ์ (2537) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กและคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก คือ รายได้ครอบครัว การมี

กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์และการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ผู้ปกครองเด็กมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การร่วมสมทบเงินทุน แรงงานและวัสดุ รองลงมาคือ การร่วมประชุมในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ชาคริต คล้ายพิมพ์ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเด็กในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กของหมู่บ้าน จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า บทบาท พฤติกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กของกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครองเด็กมีมากในกิจกรรมที่เป็นงานปฏิบัติลงมือกระทำ ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้ความคิด วางแผนและตัดสินใจ แสดงพฤติกรรมน้อยมาก

อรวรรณ แวดล้อม (2535) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดยโสธร พบว่า การยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ในระดับกลาง และจากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ระดับการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ความคาดหวังในประโยชน์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่วนระดับรายได้และตำแหน่งในชุมชนไม่มีอิทธิพลต่อการยอมรับของผู้ปกครองต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

Fantuzzo (2000) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัย พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียน และการเข้าร่วมประชุมของโรงเรียนสำหรับผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วม พบว่า ผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กปฐมวัยมากกว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาน้อยกว่า ส่วนผู้ปกครองที่มีการติดต่อกับโรงเรียนในระดับสูงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็ก

Pena (2000) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา พบว่า ปัจจัยเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษา คือ ภาษา สมาคมผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ทักษะคิดของบุคลากรในโรงเรียน วัฒนธรรมสภาพครอบครัว และความไม่ตระหนักของครูเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

Townsend (1999) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็กในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ผู้ปกครองบางส่วนที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน เพราะไม่มีเวลา ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การกำหนดตารางการจัดกิจกรรมของโรงเรียนที่ตายตัว การจัดกิจกรรมไม่

น่าสนใจ สถานที่จัดกิจกรรม และวันที่จัดกิจกรรม จากการศึกษายังพบว่า เด็กที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นมากกว่าเด็กที่ผู้ปกครองไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน

Colli (1998) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะคิดและการรับรู้ของผู้ปกครองที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ในความเป็นจริงผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กหลายรูปแบบเมื่ออยู่ที่บ้าน สำหรับเหตุผลของผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะผู้ปกครองมีความรู้สึกห่วงหวั่นและไม่ได้รับการต้อนรับจากโรงเรียน และปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ วัฒนธรรม ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการในการนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ความไม่เข้าใจกันของผู้ปกครองและโรงเรียนที่เกี่ยวกับความต้องการและลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน

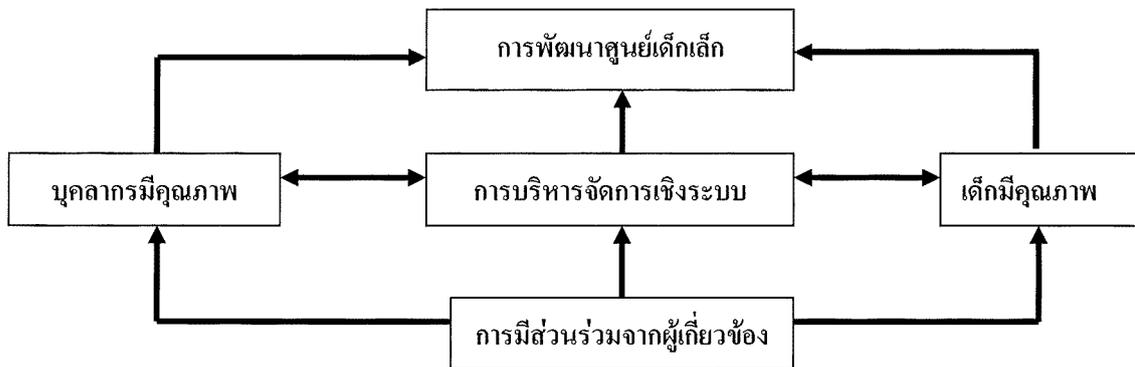
จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมที่ได้เสนอไว้ มีข้อค้นพบว่า ในระยะเริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในลักษณะของการร่วมให้ข้อมูล ความคิดเห็น ร่วมวางแผน ในส่วนของผู้ปกครองมีส่วนร่วมในด้านการแก้ไขปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็ก ติดตามผลการดำเนินกิจกรรม การวางแผนดำเนินกิจกรรม สนับสนุนทุนทรัพย์และบริจาคแรงงานในระดับน้อยถึงระดับปานกลาง ผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่า มีส่วนร่วมน้อยกว่า ผู้ปกครองที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะไม่ได้รับการร้องขอและไม่มีเวลา ส่วนผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะเห็นประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

Bell (1992) ได้วิจัยเรื่อง การตัดสินใจของผู้ปกครองในการเข้ามามีส่วนร่วมและไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน พบว่า เหตุผลของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน คือ ผู้ปกครองเชื่อว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนเป็นการช่วยเหลือครูและเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนเหตุผลของผู้ปกครองที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาของโรงเรียน คือ โรงเรียนไม่ได้เรียกร้องขอความร่วมมือและผู้ปกครองไม่มีเวลาต้องทำงาน นอกจากนี้ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การศึกษา อาชีพ แต่ปัจจัยทางเชื้อชาติไม่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

Gibson (1992) ได้วิจัย กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ โดยได้ศึกษากระบวนการตัดสินใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขเด็กให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา บรรยายภาควิชาโรงเรียน และผู้นำของโรงเรียน พบว่า ผู้ปกครองทั้งหมดต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็ก การวางแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมและตรงกับความสามารถของผู้ปกครองและบุคลากรของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่าทีของครู มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน

8. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์มาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.10 กรอบแนวคิดในการวิจัย